

VU Research Portal

Slachtofferadvocatuur

Elbers, N.A.; Meijer, S.; Becx, I.M.; Schijns, A.J.J.G.; Akkermans, Arno

2018

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

CC BY-NC

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Elbers, N. A., Meijer, S., Becx, I. M., Schijns, A. J. J. G., & Akkermans, A. (2018). *Slachtofferadvocatuur: De rol van de advocatuur in de bijstand van slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven*. NSCR. <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/2840-positie-van-de-slachtofferadvocatuur.aspx>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Slachtofferadvocatuur

De rol van de advocatuur in de bijstand van slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven

Rapport

16 november 2018

Dr. N.A. Elbers
Mr. dr. S. Meijer
I.M. Becx, MSc
Mr. A.J.J.G. Schijns
Prof. mr. A.J. Akkermans

Dit onderzoek is uitgevoerd door het Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving en de sectie Strafrecht en Privaatrecht van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam, in opdracht van het Wetenschappelijke Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), op verzoek van de Directie Beschermen, Aanpakken en Voorkomen, afdeling Slachtofferbeleid, van het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Begeleidingscommissie (ook bijlage 4)

Prof. Suzan van der Aa (voorzitter)

Dr. Janne van Doorn

Mr. Corine van Ginkel

Mr. Annet Kramer

Sophie Leenders, MSc., tijdens verlof vervangen door Marit de Vries, MSc.

Mr. Alex Sas

Mr. Anne-Marie Wolf

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Samenvatting.....	5
Hoofdstuk 1. Inleiding	8
1.1 Aanleiding en context van het onderzoek	8
1.2 Probleemstelling en deelvragen	11
1.3 Afbakening van het onderzoek.....	12
1.4 Onderzoeksmethoden	13
Hoofdstuk 2. Juridisch kader positie slachtofferadvocatuur	14
2.1 Bijstand aan slachtoffers	14
2.2 Bijstand door slachtofferadvocaten	15
2.2.1 Het begrip ‘slachtofferadvocatuur’ zoals gebruikt in dit rapport	15
2.2.2 De vergoeding van rechtsbijstand via de Raad voor de Rechtsbijstand	16
2.2.2.1 De wettelijke regeling en ratio	16
2.2.2.2 Vereisten vergoeding rechtsbijstand via Raad voor de Rechtsbijstand	17
2.3 Rechten van slachtoffers in het Wetboek van Strafvordering.....	22
2.3.1 Het recht op informatie.....	22
2.3.1.1 Het recht op algemene informatie	22
2.3.1.2 Het recht op zaaksgebonden informatie.....	23
2.3.1.3 De rol van de advocaat.....	25
2.3.2 Het recht op kennisneming van het dossier	25
2.3.2.1 Kennisneming van de processtukken.....	25
2.3.2.2 Het verkrijgen van een afschrift.....	29
2.3.2.3 De rol van de advocaat.....	29
2.3.3 Het recht op het toevoegen van stukken aan het dossier	29
2.3.3.1 Het toevoegen van stukken	29
2.3.3.2 De rol van de advocaat.....	30
2.3.4 Het indienen van een vordering tot schadevergoeding.....	31
2.3.4.1 De voeging als benadeelde partij	31
2.3.4.2 De behandeling van de vordering van de benadeelde partij	34
2.3.4.3 De rol van de advocaat.....	36
2.3.5 Het uitoefenen van het spreekrecht	36

2.3.5.1 Het spreekrecht	36
2.3.5.2 De rol van de advocaat.....	40
2.4 De opleiding voor slachtofferadvocaten	40
2.4.1 Inleiding.....	41
2.4.2 De organisatie van de basis- en specialisatieopleiding.....	41
2.4.2.1 Basisopleiding.....	41
2.4.2.2 Specialisatieopleiding	42
2.4.3 Bijdrage van de opleiding aan de rol van slachtofferadvocaten	44
Hoofdstuk 3. Vragenlijstonderzoek onder slachtofferadvocaten.....	49
3.1 Inleiding	49
3.2 Methode.....	49
3.2.1 Instrument	49
3.2.2 Respondenten en procedure	50
3.2.3 Data-analyse.....	50
3.3 Resultaten.....	51
3.3.1 Respondenten.....	51
3.3.2 Demografische variabelen	52
3.3.3 Aantal slachtofferzaken	53
3.3.4 Taakopvatting met betrekking tot slachtofferrechten	53
3.3.5 Doorverwijzing	64
3.3.6 Vergoeding.....	67
3.3.7 Opleiding.....	68
3.4 Beperkingen van het onderzoek	69
3.5 Conclusies	70
Hoofdstuk 4. Interviews met ketenpartners en slachtofferadvocaten	73
4.1 Inleiding	73
4.2 Methode.....	73
4.2.1 Respondenten.....	73
4.2.2 Procedure	75
4.2.3 Interviewtopics.....	75
4.2.4 Analyse	76
4.3 Resultaten.....	76
4.3.1 Verwezenlijking slachtofferrechten	77

4.3.2 Andere opmerkingen over rol slachtofferadvocatuur	89
4.3.3 Doorverwijzing	95
4.4 Conclusie	96
Hoofdstuk 5. Conclusies	98
Bijlage 1. Geraadpleegde literatuur en jurisprudentie	105
Bijlage 2. Vragenlijst	108
Bijlage 3. Interviewtopics en codeboom.....	116
Bijlage 4. Begeleidingscommissie	118
Bijlage 5. Projectgroep.....	119

Voorwoord

In dit rapport doen we verslag van een onderzoek naar de positie van advocaten die bijstand verlenen aan slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven. Het onderzoek is uitgevoerd door het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving en de secties Strafrecht en Privaatrecht van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam in opdracht van het Wetenschappelijke Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), op verzoek van de Directie Beschermen, Aanpakken en Voorkomen, afdeling Slachtofferbeleid, van het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Het rapport had niet tot stand kunnen komen zonder de hulp van velen. We danken alle slachtofferadvocaten en ketenpartners politie, Slachtofferhulp Nederland, Openbaar Ministerie, rechters, Raad voor de Rechtsbijstand en Schadefonds Geweldsmisdrijven die hebben meegewerkt aan het invullen van de vragenlijst of hebben deelgenomen aan de interviews. Het bestuur van de specialisatieopleiding Rechtsbijstand aan slachtoffers van EGZ-misdrijven danken wij voor de informatie die zij hebben aangeleverd. Tot slot gaat onze dank uit naar de begeleidingscommissie voor hun kritische blik op het verloop van het onderzoek en hun constructieve commentaar op het rapport. We hopen dat het onderzoek bijdraagt aan een beter inzicht in de rol van de slachtofferadvocatuur bij het verwezenlijken van slachtofferrechten in ernstige gewelds- en zedenzaken.

Samenvatting

De bijstand van slachtoffers in het strafproces is steeds meer omvattend. De positie van het slachtoffer is door de jaren heen sterk veranderd, van een passieve toeschouwer tot een procesdeelnemer wiens rechten steeds meer zijn uitgebreid. In dat kader is ook de rol van de slachtofferadvocatuur groter geworden. De laatste jaren heeft de overheid middelen beschikbaar gesteld voor de slachtofferadvocatuur, in de vorm van steun voor de specialisatieopleiding van advocaten getiteld Rechtsbijstand van EGZ-slachtoffers die slachtoffers bijstaan in het strafproces, maar ook hebben slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenzaken (EGZ-zaken) onder gunstige voorwaarden recht op een toevoeging voor een advocaat. In opdracht van het WODC is onderzocht in hoeverre advocaten van slachtoffers van ernstige gewelds- of zedenmisdrijven bijdragen aan het verwezenlijken van slachtofferrechten. De rol van de advocatuur is onderzocht in het kader van vijf slachtofferrechten: (1) het recht op algemene- en zaaksgebonden informatie, (2) het recht op kennisneming van het dossier, (3) het recht op toevoegen van stukken aan het dossier, (4) het recht op het indienen van een vordering tot schadevergoeding en (5) het spreekrecht.

De onderzoeksmethoden waren een deskresearch naar het juridisch kader, vragenlijsten die door 148 slachtofferadvocaten zijn ingevuld, en 20 interviews met ketenpartners (politie, Slachtofferhulp Nederland, Openbaar Ministerie en rechters). Kort samengevat zijn de uitkomsten van het onderzoek als volgt.

Recht op informatie. De geïnterviewde respondenten van de politie, Slachtofferhulp Nederland, het Openbaar Ministerie en de Zittende Magistratuur zien het als hun taak om het slachtoffer te voorzien van informatie over (hun onderdeel van) het traject na het misdrijf. De informatievoorziening in de richting van de advocatuur gaat beter maar is nog niet optimaal. Advocaten zeggen als knelpunten te ervaren dat ze niet altijd tijdig op de hoogte worden gebracht van de aanvang, uitstel of voortgang van een zitting. De toegevoegde waarde van de slachtofferadvocatuur wat betreft het recht op informatie is dat de advocaat gedurende het hele traject betrokken is, waardoor hij overzicht heeft en bij alle onderdelen informatie en uitleg kan geven over wat er gaande is. Casemanagers van Slachtofferhulp Nederland kunnen het slachtoffer ook gedurende het hele traject van informatie voorzien. De advocaat is, anders dan bijvoorbeeld de politie, Openbaar Ministerie of Zittende Magistratuur, degene die uitsluitend het belang van het slachtoffer (zijn cliënt) dient, en daarin onafhankelijk kan opereren.

Recht op kennisneming van het dossier. Het recht op kennisneming van het dossier moet zich in de praktijk nog uitkristalliseren. Van alle slachtofferrechten ervaren advocaten de meeste knelpunten rondom het recht op kennisneming van het dossier. Onder officieren van justitie is er nog veel discussie over vragen zoals op welk moment de kennisneming van het dossier plaatsvindt, op welke wijze, onder welke voorwaarden, en of het gehele of slechts bepaalde onderdelen van het dossier worden verstrekt. Bijvoorbeeld de inzage in privacygevoelige gegevens van de verdachte (zoals een psychiatrisch rapport) is nog onderwerp van discussie. De regelgeving is op zich eenduidig, namelijk dat het slachtoffer recht heeft op kennisneming, maar de praktijk zoekt nog hoe de regelgeving het beste kan

worden uitgevoerd. De toegevoegde waarde van de advocatuur in de huidige stand van zaken is dat slachtoffers met advocaat een grotere kans hebben tot kennisneming van het dossier.

Recht op toevoegen van stukken aan het dossier. Het toevoegen van stukken aan het dossier lijkt in de praktijk niet heel veel voor te komen. Er worden ook niet veel knelpunten ervaren rondom het uitoefenen van dit recht. Een knelpunt dat wordt genoemd is dat de stukken die worden ingediend niet altijd in het dossier terecht komen. De toegevoegde waarde van de advocatuur is dat advocaten vanwege een helicopterview, kennisneming van het gehele dossier en vanwege hun nauwe contact met het slachtoffer, kunnen inschatten of er bewijs mist in het opsporingsonderzoek. Zij kunnen in hun hoedanigheid van advocaat soms ook via een andere route bepaalde stukken verkrijgen die tot bewijs kunnen dienen.

Spreekrecht. Het spreekrecht wordt in de praktijk niet heel vaak gebruikt, in de zin dat het slachtoffer niet vaak daadwerkelijk spreekt tijdens de zitting. Sommige geïnterviewde respondenten zeggen dat schriftelijke slachtofferverklaringen wel vaker worden toegevoegd. Er worden niet veel knelpunten ervaren rondom het spreekrecht, behalve dat het onduidelijk is op welk moment, hoe vaak en hoe lang er gesproken mag worden. Advocaten zien voor zichzelf een bescheiden rol in het verwezenlijken van het spreekrecht. Geïnterviewde advocaten zeggen er vooral voor te waken dat het slachtoffer geen grove dingen zegt. Sommigen geïnterviewden geven aan dat Slachtofferhulp Nederland een belangrijke rol speelt in het ondersteunen van slachtoffers bij het emotionele aspect van het spreekrecht (over de gevolgen van het misdrijf), en dat er voor de advocatuur een rol ligt wat betreft het juridische deel (over het bewijs en de straf). De praktijk is echter nog op zoek naar de beste invulling van wanneer en hoe vaak het spreekrecht tijdens de zitting kan plaatsvinden.

Recht op schadevergoeding. Van het recht om als benadeelde partij schade te vorderen in het strafproces wordt in de praktijk veelvuldig gebruik gemaakt. Een knelpunt dat slachtofferadvocaten ervaren met betrekking tot het recht op schadevergoeding is dat de vordering niet altijd door het Openbaar Ministerie op tijd naar alle partijen wordt verspreid. Rechters ervaren juist het knelpunt dat advocaten de vordering niet op tijd indienen. Daarnaast geven slachtofferadvocaten aan dat rechters en officieren van justitie in hun beleving niet altijd voldoende kennis hebben van de beginselen van het civielrechtelijke aansprakelijkheids- en schadevergoedingsrecht om optimaal over de vordering te kunnen oordelen. Advocaten en andere geïnterviewde professionals zien een belangrijke taak voor de advocatuur in het bijstaan van slachtoffers met betrekking tot het recht op schadevergoeding, vooral bij zaken waarbij de vordering ingewikkeld is, bijvoorbeeld als er sprake is van blijvende invaliditeit. De advocatuur heeft expertise wat betreft het berekenen van de vordering, of kan die inschakelen, die andere professionals niet in voldoende mate in huis hebben.

Naast de bovenstaande onderzochte slachtofferrechten heeft de slachtofferadvocatuur twee overkoepelende eigenschappen die van toegevoegde waarde zijn. Ten eerste is de toegevoegde waarde gelegen in de traditionele rol van de advocaat. De kernwaarden van de advocaat – de partijdigheid, de onafhankelijkheid en de mogelijkheid tot het procesrechtelijk afdwingen van bepaalde rechten (het procesmonopolie) –, zijn bepalend voor die toegevoegde waarde. Maar ook in psychosociale zin heeft de slachtoffer advocaat een toegevoegde waarde, omdat de bijstand van een slachtofferadvocaat kan bijdragen aan

empowerment (en daarmee mogelijk ook een beter herstel) van het slachtoffer in het strafproces.

Ten slotte is er onderzoek gedaan naar de mate waarin slachtofferadvocaten in staat worden gesteld om hun taken uit te voeren. Hierbij worden drie elementen onderscheiden: de doorverwijzing, de opleiding en de vergoeding.

Doorverwijzing. Slachtoffers komen meestal op een van vier manieren bij een slachtofferadvocaat terecht: via Slachtofferhulp Nederland, via familie en vrienden, via andere advocaten of via het internet. Slachtofferhulp Nederland verwijst door naar de website van de Raad voor de Rechtsbijstand. Een deel van de slachtofferadvocaten zegt dat Slachtofferhulp regelmatig naar hen doorverwijst, anderen zeggen dat Slachtofferhulp Nederland te weinig naar hen doorverwijst. Slachtofferadvocaten vinden dat de politie en het Openbaar Ministerie meer zouden kunnen doorverwijzen. Ook de bekendheid van slachtofferadvocaten kan beter. Als *good practice* noemen sommigen de doorverwijzing via de slachtoffer piketdiensten die in een drietal regio's is ingesteld. De piketdienst is een lijst van gespecialiseerde slachtofferadvocaten uit de regio, georganiseerd vanuit de slachtofferadvocatuur, die een rooster maken en dat doorsturen aan de politie. De politie contacteert de dienstdoende advocaat als een slachtoffer zich meldt.

Opleiding. Advocaten die slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven op toevoegingsbasis bijstaan, moeten ofwel zijn aangesloten bij een specifieke beroepsvereniging voor letselschadeadvocaten, ofwel de basisopleiding Letsel- en slachtofferzaken hebben gevolgd. Advocaten die de basisopleiding hebben gedaan zijn er tevreden over, maar geven aan dat voor bijstand bij grotere en zwaardere zaken verdere specialisatie vereist is. Er is sinds 2015 een specialisatieopleiding getiteld Bijstand van EGZ-slachtoffers. Deze opleiding is uitgebreider en intensiever dan de basisopleiding en biedt meer ruimte voor het uitwisselen van ervaringen, kennis en ideeën onder de cursisten aan de hand van casussen. Er hebben tot op heden 30 advocaten deelgenomen aan deze specialisatieopleiding. De geïnterviewde professionals uit de praktijk ervaren verschillen in kwaliteit tussen slachtofferadvocaten. Ze zeggen goede ervaringen te hebben met een klein clubje slachtofferadvocaten, waarvan ze vermoeden dat die de specialisatieopleiding hebben gedaan.

Vergoeding. Bijna alle slachtofferadvocaten in ons onderzoek geven aan te werken op basis van de toevoeging van de Raad voor de Rechtsbijstand. Deze toevoeging bedraagt een vergoeding van 11 uur. Een enkeling werkt soms op basis van het uurtarief van een rechtsbijstandverzekering. Zowel in de vragenlijst als in de interviews wordt genoemd dat de toevoeging van de Raad voor de Rechtsbijstand ontoereikend is in verhouding tot het vereiste werk. Als gevolg kiezen sommige advocaten ervoor om niet alle zittingen, zoals pro-forma zittingen, regiezittingen of sommige inhoudelijke zittingen - als die over meerdere dagen verspreid zijn - bij te wonen. Het verdient verder onderzoek om na te gaan of dit invloed heeft op de kansen dat een schadevergoedingsvordering (geheel) wordt toegewezen. Ook is het belangrijk om vervolgonderzoek te doen naar de ervaringen van slachtoffers met betrekking tot de slachtofferadvocatuur.

Hoofdstuk 1. Inleiding

1.1 Aanleiding en context van het onderzoek

De rechtspositie van slachtoffers in het strafrecht is de afgelopen decennia in toenemende mate verstevigd. De rechtsbijstand aan slachtoffers in het strafproces is eveneens steeds meer omvattend en heeft zich daardoor steeds meer tot een specialisme ontwikkeld. Hoe de rechtsbijstand door gespecialiseerde ‘slachtofferadvocaten’¹ aan slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven bijdraagt aan het verwezenlijken van de in het Wetboek van Strafvordering neergelegde slachtofferrechten, die deze slachtoffers in het strafproces kunnen uitoefenen, is onderwerp van deze studie.

Voor wat betreft de versteviging van de rechtspositie van het slachtoffer valt te wijzen op het internationale recht waarin het belang is onderkend van de bescherming van de rechten van het slachtoffer. Internationale standaarden erkennen het recht van slachtoffers om op een adequate manier te kunnen deelnemen aan het strafproces.² Op Europees niveau is eveneens een tendens waar te nemen waarbij een toenemende aandacht is voor de rechten van het slachtoffer. Zo werd op 25 oktober 2012 de Europese richtlijn aangenomen tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten (hierna: de Richtlijn),³ die op 1 april 2017 in de Nederlandse wetgeving is geïmplementeerd.⁴ De bedoelingen van de Europese Commissie blijken uit de uitvoerige toelichting op de Richtlijn in de Preambule en uit het bijbehorende *Guidance Document*.⁵ De Richtlijn kent het slachtoffer een belangrijke rol toe in het strafproces. Het *Guidance Document* spreekt in dat verband van een ‘key role’.⁶ De minimumnormen in de Richtlijn beogen te waarborgen dat het slachtoffer die sleutelrol daadwerkelijk adequaat kan vervullen.

¹ Zie paragraaf 2.2.1 voor een nadere uitleg van het begrip slachtofferadvocaat.

² Zie bijvoorbeeld de *United Nations Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power* (1985) en de *Council of Europe Recommendation on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure* (1985).

³ Richtlijn 2012/29/EU van het Europees parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van de minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van kaderbesluit 2001/220/JBZ, *PbEU* 2012, L 315.

⁴ Wet van 8 maart 2017, *Stb.* 2017, 90. De Richtlijn vervangt Kaderbesluit 2001/220/JBZ van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure, *PbEG* 2001, L 82/1, dat in het bijzonder gaat over respect voor de veiligheid, waardigheid, privé- en familielevens van slachtoffers, en de erkenning van de negatieve effecten van misdrijven op slachtoffers.

⁵ Directoraat-Generaal Justitie van de Europese Commissie, *Guidance Document* met betrekking tot de omzetting en implementatie van Richtlijn 2012/29/EU, december 2013, Ref. Ares(2013)3763804-19/12/2013. Het *Guidance Document* is juridisch niet bindend, maar is bedoeld om lidstaten te helpen bij de implementatie van de Richtlijn doordat het licht werpt op de bedoelingen van de Commissie.

⁶ Directoraat-Generaal Justitie van de Europese Commissie, *Guidance Document* met betrekking tot de omzetting en implementatie van Richtlijn 2012/29/EU, december 2013, Ref. Ares(2013)3763804-19/12/2013, p. 7.

Europese normen waarin rechten van slachtoffers zijn verankerd zijn voorts te vinden in diverse Kaderbesluiten en Richtlijnen.⁷

Ook in het Nederlandse strafprocesrecht is de afgelopen decennia sprake van een toenemende aandacht voor de rechtspositie van slachtoffers van misdrijven.⁸ Al voor de Wet Terwee uit 1993⁹ had het slachtoffer de mogelijkheid om zich met zijn civiele vordering tot schadevergoeding te voegen als benadeelde partij in het strafproces. De Wet Terwee verbeterde de positie van het slachtoffer als benadeelde partij. Ook werd het mogelijk om een schriftelijke slachtofferverklaring aan het dossier toe te voegen. In beleidsregels van het Openbaar Ministerie¹⁰ en in stukken van het LOVS kwam daarnaast steeds meer aandacht voor rechten van het slachtoffer, zoals het recht op een correcte bejegening en informatie. Hiermee werd evenwel in de ogen van de Europese Commissie niet voldaan aan het Kaderbesluit,¹¹ met name omdat die vroeg om het opnemen van voorschriften over de bejegening van het slachtoffer in de wet. Dit leidde tot de invoering van de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces in 2011,¹² waarmee het slachtoffer een eigen titel in het Wetboek van Strafvordering,¹³ en daarmee een eigen positie in het strafproces, kreeg. Ook andere regelgeving en beleid met betrekking tot de positie van slachtoffers zijn in betrekkelijk korte tijd binnen het strafrecht geïntroduceerd. De slachtofferrechten uit de Richtlijn zijn in het Nederlandse strafprocesrecht wettelijk verankerd

⁷ Zie onder meer het Kaderbesluit 2002/475/JBZ inzake terrorismebestrijding, gewijzigd bij Kaderbesluit 2008/919/JBZ, *PbEU* 2008, L 330 (9 december 2008), de Richtlijn 2011/36/EU ten aanzien van de voorkoming en de bestrijding van mensenhandel en de slachtoffers daarvan, *PbEU* 2011, L 101 (5 april 2011), de Richtlijn 2011/93/EU ter bestrijding van seksueel misbruik, seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, *PbEU* 2011, L 335 (13 december 2011), en de Richtlijn 2011/99/EU betreffende het Europees Beschermingsbevel dat lidstaten verplicht om beschermingsbevelen ten behoeve van het slachtoffer die gelden in de ene EU-lidstaat ook in de andere lidstaat te laten gelden. *PbEU* 2011, L 338 (13 december 2011). Zie in dit verband ook de Wet van 28 januari 2015, houdende implementatie van richtlijn 2011/99/EU van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 13 december 2011 betreffende het Europees beschermingsbevel (*PbEU* 2011, L 338), *Stb.* 2015, 40. In het kader van het recht op het indienen van een vordering tot schadevergoeding is het nog relevant om de Richtlijn 2004/80/EG inzake de schadeloosstelling van slachtoffers van misdrijven van 29 april 2004 te noemen (*PbEU* 2004, L 261/15).

⁸ Zie voor een uitgebreid(er) historisch overzicht van de ontwikkeling van slachtofferrechten in het strafproces: Van der Aa & Groenhuijsen 2012, p. 603-611.

⁹ Wet van 23 december 1992 tot aanvulling van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering, de Wet voorlopige regeling schadefonds geweldsmisdrijven en andere wetten met voorzieningen ten behoeve van slachtoffers van strafbare feiten, *Stb.* 1993, 29 (Wet Terwee) (Kamerstukken 21 345).

¹⁰ Zie o.a. de (inmiddels vervallen) Aanwijzing Slachtofferzorg van het College van procureurs-generaal van 13 april 2004 (2004A004), *Stcrt.* 2004, 80, van 13 december 2010 (2010A029), *Stcrt.* 2010, 20476 en van 1 mei 2017 (2017A001), *Stcrt.* 2017, 23473 en de thans geldende Aanwijzing Slachtofferrechten van 1 juli 2018 (2018A005), *Stcrt.* 2018, 36061.

¹¹ Verslag van de commissie op grond van artikel 18 van het kaderbesluit van de Raad van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure van 3 februari 2004, COM (2004) 54 definitief.

¹² Wet van 17 december 2009 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafrecht, *Stb.* 2010, 1, inwtr. 1 januari 2011 (Kamerstukken 30143).

¹³ Titel IIIa Sv uit Boek 1 van het Wetboek van Strafvordering.

door de Wet Minimumnormen Slachtoffers.¹⁴ Het beleid van het Openbaar Ministerie in relatie tot slachtoffers is nader uitgewerkt in de Aanwijzing Slachtofferrechten.¹⁵ Verder zijn de Aanwijzing zeden,¹⁶ de Aanwijzing huiselijk geweld en kindermishandeling¹⁷ en het Protocol Maatwerk 2.0¹⁸ relevant ten aanzien van slachtoffers van in die aanwijzingen en dat protocol specifiek genoemde misdrijven. De emancipatie van het slachtoffer heeft ook het denken over het strafproces beïnvloed. In de modernisering van het Wetboek van Strafvordering wordt om die reden het beschermen van de belangen van het slachtoffer als uitdrukkelijk uitgangspunt van strafvordering opgenomen: ‘Strafvordering geschiedt op een wijze die recht doet aan de belangen van het slachtoffer’ (art. 1.1.1.4 (nieuw) Sv).¹⁹ Het slachtoffer neemt kortom deel aan het strafproces op grond van eigen belangen en bevoegdheden die dienen te worden afgewogen tegen de belangen van andere procesdeelnemers.²⁰

Tegen de hierboven geschetste achtergrond is de laatste jaren door de overheid geïnvesteerd in de slachtofferadvocatuur. Deze investeringen hebben op twee manieren plaatsgevonden: enerzijds door investering in de opleiding van advocaten die slachtoffers bijstaan in het strafproces en anderzijds in de vergoeding door de Raad voor de Rechtsbijstand. Het volgen van een basisopleiding slachtoffer- en letselzaken geldt als vereiste voor inschrijving als specialist slachtofferzaken bij de Raad voor de Rechtsbijstand.²¹ Voor verdere specialisatie bestaat de specialisatieopleiding Rechtsbijstand aan EGZ-slachtoffers.²² Daarnaast is sinds 2016 in de slachtofferadvocatuur geïnvesteerd door de vergoeding door de Raad voor de Rechtsbijstand te verhogen ten opzichte van de jaren daarvoor.

De aanleiding voor het onderzoek is de behoefte om zicht te krijgen op de vraag in welke mate de genoemde investeringen in de slachtofferadvocatuur hun doel treffen. De achtergrond van deze investeringen is de wens de positie van het slachtoffer te verbeteren alsmede de bijdrage die de advocatuur daaraan kan leveren te versterken. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het WODC, op verzoek van de Directie Beschermen, Aanpakken en Voorkomen, afdeling Slachtofferbeleid, van het Ministerie van Justitie en Veiligheid en is afgesloten op 1 november 2018.

¹⁴ Wet van 8 maart 2017, houdende implementatie van richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ (*PbEU* 2012, L 315), *Stb.* 2017, 90 (Kamerstukken 34 236).

¹⁵ Aanwijzing Slachtofferrechten (2018A005) van het College van procureurs-generaal d.d. 1 juli 2018.

¹⁶ Aanwijzing zeden (2016A004) van het College van procureurs-generaal d.d. 1 mei 2016.

¹⁷ Aanwijzing huiselijk geweld en kindermishandeling (2016A003) d.d. 1 mei 2016.

¹⁸ In dit protocol staan de afspraken tussen de betrokken partijen beschreven over de omgang met slachtoffers van ernstige gewelds- en zedendelicten.

¹⁹ Zie ook concept Memorie van Toelichting op Boek 1 (Strafvordering in het algemeen) Sv, p. 4.

²⁰ Corstens/ Borgers & Kooijmans 2018, p. 71 en *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 3, p. 2.

²¹ De basisopleiding kent verschillende aanbieders. Zie bijvoorbeeld:

<https://www.sdujuridischeopleidingen.nl/site/aanbod/detail/basisopleiding-slachtoffer--en-letselzaken.20076066.html>, <https://ivjo.nl/rechtsgebied/letselschade/basisopleiding-letsel-en-slachtofferzaken> of https://osr.nl/cursusaanbod/basisopleiding_letsel_en_slachtofferzaken_in_het_strafproces-2018-11-16.

²² <https://www.uu.nl/organisatie/departement-rechtsgeleerdheid/over-het-departement/onderdelen/willem-pompe-instituut-voor-strafrechtswetenschappen/onderwijs/specialisatieopleiding-bijstand-aan-egz-slachtoffers>

1.2 Probleemstelling en deelvragen

De probleemstelling van dit onderzoek is in hoeverre advocaten van slachtoffers van ernstige gewelds- of zedenmisdrijven bijdragen aan het verwezenlijken van de in het Wetboek van Strafvordering neergelegde slachtofferrechten, die deze slachtoffers in het strafproces kunnen uitoefenen. Deze probleemstelling valt uiteen in de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat houden het recht op informatie; het recht op kennisneming van het dossier; het recht op toevoeging van stukken aan het dossier; het recht op het indienen van een vordering tot schadevergoeding en het recht op uitoefenen van het uitgebreide spreekrecht in en welke rol kan de advocaat van het slachtoffer hierbij spelen?
2. Hoe kijken slachtofferadvocaten tegen hun rol aan met betrekking tot de onder 1 genoemde slachtofferrechten?
3. Hoe worden slachtofferadvocaten in staat gesteld hun rol te vervullen? Deze vraag valt uiteen in vier deelvragen:
 - a. Hoe verloopt de doorverwijzing vanuit organisaties als Slachtofferhulp Nederland, de politie en andere doorverwijzers? Zijn er in dat opzicht *good practices* aan te wijzen?
 - b. Hoe wordt door de zittende magistratuur, het openbaar Ministerie en politie aangekeken tegen de rol van slachtofferadvocaten met betrekking tot de vijf bovengenoemde slachtofferrechten?
 - c. Hoe is de basis- en specialisatie-opleiding voor slachtofferadvocaten georganiseerd?
 - d. Op welke wijze dragen de opgerichte basis- en specialisatieopleiding voor slachtofferadvocaten bij aan hun rol?
 - e. Hoe is de financiering van werkzaamheden van slachtofferadvocaten geregeld?

Het zij opgemerkt dat het onderzoek met deze focus op de vijf wettelijke slachtofferrechten een nogal juridische insteek heeft gekregen. Slachtofferadvocaten zijn uiteraard juridische professionals, en waar het gaat om zicht te krijgen op hun bijdrage ligt een dergelijke insteek in zekere zin ook wel voor de hand. Voor een optimaal begrip van onderzoeksvragen en -uitkomsten lijkt het niettemin van belang om voor ogen te houden dat de in de wet opgenomen slachtofferrechten geen doel op zich zijn, maar een middel tot een doel, te weten het verbeteren van de positie van slachtoffers. Uit onderzoek naar de behoeften en ervaringen van slachtoffers is bekend dat hun behoeften in hoge mate van psychosociale aard zijn, zoals de behoefte aan steun, hulp, zorg, erkenning, het verantwoordelijk stellen van de dader, het tegengaan van herhaling en de behoefte aan rehabilitatie en herstel.²³ Vraagstelling en uitkomsten van dit onderzoek dienen in dit licht te worden begrepen en gezien. Zoals zal blijken, zijn binnen de advocatuur (maar ook wel binnen de ketenpartners) bijvoorbeeld verschillen in rolopvatting zichtbaar, tussen enerzijds een traditionele opvatting van de rol van een advocaat die uitsluitend focust op de verwezenlijking van rechten, en anderzijds een meer omvattende rolopvatting, waarin steun wordt geleverd bij het verwezenlijken van die

²³ Ten Boom & Kuijpers (2008).

rechten in de context van een bredere psychosociale ondersteuning van slachtoffers bij verwerking en herstel van hetgeen hen is overkomen. Beide aspecten van de mogelijke rol van slachtofferadvocaten kunnen ook worden teruggevonden in de basis- en specialisatieopleiding, waarin naast aandacht voor de strikt juridische aspecten van het bijstaan van EGZ-slachtoffers ook aandacht is voor de psychosociale aspecten. De insteek van dit onderzoek is weliswaar de vraag in hoeverre advocaten van slachtoffers kunnen bijdragen aan de verwezenlijking van de rechten van het slachtoffer, maar de behoeften van slachtoffers kunnen daarvan nooit geheel worden losgekoppeld. Om een voorbeeld te noemen: een advocaat kan zich inzetten om (stukken uit) het dossier op te vragen (recht op zaaksgebonden informatie), enkel omdat inzage hierin naar de verwachting van de advocaat zal kunnen bijdragen aan de verwerking door het slachtoffer van het leed dat door het strafbare feit is toegebracht.²⁴ Kortom: het zal duidelijk zijn dat de rolomvatting van grote invloed kan zijn op het functioneren van een advocaat, op de positie die hij inneemt in de samenwerking met de ketenpartners, en op de waardering daarvan.

1.3 Afbakening van het onderzoek

Het onderzoek beperkt zich tot advocaten die slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven (hierna: EGZ-slachtoffers) in het strafproces bijstaan. De reden hiervoor is dat rechtsbijstand vanuit de Raad voor de Rechtsbijstand enkel voor deze categorie slachtoffers wordt vergoed. Ook slachtoffers van andere dan EGZ-misdrijven kunnen zich laten bijstaan door een advocaat, maar hiervoor wordt geen vergoeding van de rechtsbijstand verstrekt door de Raad voor de Rechtsbijstand.²⁵

Het onderzoek richt zich op de vijf wettelijke slachtofferrechten die in het Wetboek van Strafvordering zijn neergelegd, namelijk het recht op algemene en zaaksgebonden informatie, het recht op kennisneming van het dossier, het recht op toevoegen van stukken aan het dossier, het recht op het indienen van een vordering tot schadevergoeding en het spreekrecht. Met de beperking tot deze vijf specifiek rechten is overigens niet gezegd dat advocaten van EGZ-slachtoffers geen rol kunnen spelen bij de verwezenlijking van andere dan deze vijf slachtofferrechten. Zo kan een advocaat van een slachtoffer met een specifieke beschermingsbehoefte ervoor zorgen dat er een contact- en gebiedsverbod wordt afgedwongen. Ook kan een advocaat bewerkstelligen dat relevante processtukken worden vertaald in de moedertaal van het slachtoffer, of dat een tolk aanwezig is op de zitting. Bovendien kunnen advocaten van EGZ-slachtoffers, zoals hiervoor is beschreven, ook op andere wijze (psychosociale) ondersteuning bieden aan slachtoffers.

Het onderzoek richt zich voorts op het strafproces en met name de fasen van de opsporing, vervolging en berechting. De fase van tenuitvoerlegging blijft buiten beeld vanwege beperking van tijd en middelen. Hoewel advocaten van slachtoffers ook een vergoeding kunnen krijgen voor rechtsbijstand in een artikel 12 Sv-procedure bij het Hof in

²⁴ Zie paragraaf 2.4.2.

²⁵ Zie nader paragraaf 2.2.2.

geval van een klacht tegen de niet (verdere) vervolging van de verdachte, blijft deze procedure in verband met de omvang van het onderzoek buiten beeld.

Slachtoffers zelf zijn op verzoek van het WODC niet meegenomen in het onderzoek. Om een goed beeld te krijgen zou een grotere sample nodig zijn dan dat er met de beschikbare tijd en middelen voor handen was.

1.4 Onderzoeksmethoden

De gehanteerde onderzoeksmethoden zijn 1) deskresearch, 2) vragenlijstonderzoek en 3) interviews. Voor de beantwoording van de vraag wat de verschillende slachtofferrechten inhouden en welke rol de advocaat van het slachtoffer daarin kan spelen (onderzoeksvraag 1) is er deskresearch uitgevoerd. De deskresearch bestaat uit een inventarisatie van de geldende (inter)nationale wet- en regelgeving met betrekking tot slachtofferrechten, in het bijzonder de hiervoor genoemde EU-richtlijn minimumnormen voor rechten van slachtoffers (hierna: de Richtlijn). Daarnaast is een analyse gemaakt van de voor het onderzoek relevante slachtofferrechten van Titel IIIA van het Eerste Boek van het Wetboek van Strafvordering en de uitwerking daarvan in diverse ministeriële regelingen. Andere relevante beleidsstukken en de parlementaire geschiedenis zijn eveneens in de analyses betrokken, evenals wetenschappelijke literatuur. Voor het beantwoorden van de vraag hoe de basis- en specialisatieopleiding is georganiseerd (onderzoeksvraag 3c) en bijdraagt aan de rol van slachtofferadvocaten (onderzoeksvraag 3d) is onderzoek gedaan naar de cursusopzet, het programma en een reeds uitgevoerde interne opleidingsevaluatie (dit laatste enkel ten aanzien van de specialisatieopleiding). Er is daarnaast onderzoek gedaan naar de mate waarin de cursus aandacht besteedt aan de strafprocesrechtelijke versus de privaatrechtelijke aspecten van het bijstaan van EGZ-slachtoffers en de mate waarin de verschillende taakopvattingen voor advocaten van slachtoffers aan de orde komen. De regeling van de financiering van werkzaamheden van slachtofferadvocaten (onderzoeksvraag 3e) is ook beschreven in de deskresearch. Voor de beantwoording van de vraag hoe slachtofferadvocaten tegen hun rol aankijken met betrekking tot de slachtofferrechten (onderzoeksvraag 2) is er een vragenlijstonderzoek uitgevoerd. Hiervan wordt in hoofdstuk 3 verslag gedaan. In hoofdstuk 4 wordt door middel van interviews ingegaan op hoe de doorverwijzing naar de slachtofferadvocatuur verloopt (onderzoeksvraag 3a) en hoe ketenpartners tegen de rol van slachtofferadvocaten aankijken (onderzoeksvraag 3b). In de twee laatstgenoemde hoofdstukken zullen de gebruikte methoden verder worden besproken.

Hoofdstuk 2. Juridisch kader positie slachtofferadvocatuur

2.1 Bijstand aan slachtoffers

De positie van het slachtoffer²⁶ in het strafproces is de afgelopen jaren in hoog tempo sterk veranderd. Vaak nog voordat wijzigingen in de rechtspositie hun beslag hadden gekregen, werden de rechten van het slachtoffer verder uitgebreid.²⁷ Ook op dit moment zijn er plannen voor een nog verdere uitbreiding van bestaande, en invoering van nieuwe, slachtofferrechten.²⁸

Een slachtoffer dat de status heeft van partij in de strafprocedure heeft ingevolge artikel 13 van de Richtlijn recht op rechtsbijstand. Het nationale recht bepaalt de voorwaarden of procedureregels inzake de toegang van slachtoffers tot rechtsbijstand. Het slachtoffer heeft – anders dan de verdachte – een ruime keuze uit personen door wie hij zich kan laten bijstaan. Artikel 51c lid 1 Sv bepaalt in dat verband dat het slachtoffer zich tijdens het voorbereidend onderzoek en de terechtzitting kan doen bijstaan (lid 1). Er geldt in het strafproces voor het slachtoffer, anders dan in het civiele proces, geen verplichte procesvertegenwoordiging. Het slachtoffer kan zich doen bijstaan door een advocaat, maar ook door zijn wettelijke vertegenwoordiger of een persoon naar keuze (lid 2). Dat kan bijvoorbeeld een medewerker van Slachtofferhulp Nederland of een familielid zijn, maar ook een jurist (niet zijnde een advocaat) werkzaam bij een letselschadebureau of bij een rechtsbijstandsverzekeraar.²⁹ Degene die bijstand verleent, mag ter terechtzitting opmerkingen maken ter behartiging van de belangen van het slachtoffer.³⁰ Op de terechtzitting kan het slachtoffer zich bovendien doen vertegenwoordigen door een advocaat, die verklaart daartoe uitdrukkelijk te zijn gemachtigd (lid 3) of een gemachtigde die over een bijzondere en schriftelijke volmacht beschikt (lid 2).

²⁶ Onder ‘slachtoffers’ worden in dit onderzoek, conform artikel 51a lid 1 Sv, verstaan: 1. personen die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel hebben ondervonden en 2. nabestaanden, te weten familieleden van een persoon wiens overlijden rechtstreeks is veroorzaakt door een strafbaar feit. Waar in dit onderzoek dus wordt gesproken over slachtoffers worden daaronder ook nabestaanden verstaan, tenzij uitdrukkelijk anders is aangegeven.

²⁷ Malsch 2018 en Schijns 2017 wijzen erop dat de wetgever respectievelijk beleidsmakers er goed aan zouden doen om van bestaande rechten beter gebruik te maken. Van der Aa & Groenhuijsen 2012 roepen op tot ‘een grondige empirische verkenning van de implementatie en de gevolgen van de recent ingevoerde slachtofferrechten’ en menen dat ‘grote bedachtzaamheid’ op zijn plaats is bij voorstellen van nieuwe veranderingen.

²⁸ Zie onder andere de brief van de Minister voor Rechtsbescherming van 22 februari 2018 over de Meerjarenagenda Slachtofferbeleid 2018-2021 (*Kamerstukken II* 2017/18, 33552, nr. 43), de brief van de Minister voor Rechtsbescherming van 26 juni 2018 over het schadeverhaal van slachtoffers van misdrijven (*Kamerstukken II* 2017/18, 33 552, nr. 49), de visie ‘Recht doen, kansen bieden. Naar effectievere gevangenisstraffen’ (*Kamerstukken II* 2017/18, 27279, nr. 439) en het wetsvoorstel detentiefasering en voorwaardelijke invrijheidstelling.

²⁹ Candido 2017, p. 35.

³⁰ Corstens/Borgers & Kooijmans 2018, p. 6 en HR 15 juni 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM2449.

Het recht op bijstand omvat zowel het recht om zich tijdens de terechtzitting te laten bijstaan als daaraan voorafgaand. De bijstand ter terechtzitting kan bijvoorbeeld bestaan uit het geven van een toelichting op de vordering van de benadeelde partij of het beantwoorden van vragen over deze vordering. De bijstand voorafgaand aan de terechtzitting ziet bijvoorbeeld op het bijstaan van een slachtoffer tijdens een verhoor door de politie of de rechter-commissaris of tijdens een slachtoffergesprek met de officier van justitie, en het opstellen, onderbouwen en indienen van de vordering benadeelde partij. Naast juridische ondersteuning kan de bijstand, zoals in het eerste hoofdstuk is beschreven, ook bestaan uit (psychosociale) ondersteuning van het slachtoffer.

De bijstand aan het slachtoffer door zijn wettelijke vertegenwoordiger of een persoon naar zijn keuze kan ‘in het belang van het onderzoek’ of ‘in het belang van het slachtoffer’ gemotiveerd worden geweigerd door de politie, de officier van justitie, de rechter-commissaris of de rechter (art. 51c lid 4 Sv). Bijstand door een advocaat mag niet worden geweigerd,³¹ hetgeen ook zo is vastgelegd in het beleid van het Openbaar Ministerie.³²

2.2 Bijstand door slachtofferadvocaten

2.2.1 Het begrip ‘slachtofferadvocatuur’ zoals gebruikt in dit rapport

De juridische bijstand aan slachtoffers in het strafproces door advocaten heeft zich steeds meer tot een specialisme ontwikkeld. In toenemende mate wordt deze rechtsbijstand verleend door gespecialiseerde ‘slachtofferadvocaten’. Het is van belang om nader te bepalen op wie wordt gedoeld wanneer gesproken wordt over slachtofferadvocaten en op wie het onderhavige onderzoek zich precies richt. ‘Slachtofferadvocaat’ is een breed begrip waarbij men – afhankelijk van de beroepsgroep waarin men werkzaam is – verschillende associaties kan hebben. Personen werkzaam in het civiele recht zullen hierbij vooral denken aan letselschadeadvocaten die bijvoorbeeld slachtoffers van verkeersongevallen of medische fouten bijstaan in het verhaal van hun schade, terwijl strafrechtsjuristen het begrip slachtofferadvocaat zullen associëren met strafrechtsadvocaten die zich hebben gespecialiseerd in het bijstaan van slachtoffers in het strafproces.

In het kader van dit onderzoek wordt, gelet op de aanleiding van dit onderzoek – de behoefte om zicht te krijgen op de vraag in welke mate investeringen in de slachtofferadvocatuur (waaronder de vergoeding van rechtsbijstand) hun doel treffen –, voor de definitie van slachtofferadvocaat aangesloten bij de voorwaarden waaronder vergoeding door de Raad voor de Rechtsbijstand mogelijk is. Dat betekent dat met de term ‘slachtofferadvocaat’ wordt gedoeld op advocaten die slachtoffers van EGZ-misdrijven in het strafproces bijstaan. Advocaten die slachtoffers bijstaan in het strafproces kunnen een strafrechtelijke en/of een civielrechtelijke achtergrond en praktijk hebben, zoals uit het

³¹ *Kamerstukken II* 2014/15, 34 236, nr. 3, p. 17.

³² Aanwijzing Slachtofferrechten, par. 10.3.

navolgende nader zal blijken. Zij kunnen slachtoffers op verschillende basis bijstaan, namelijk:

- op basis van een toevoeging van de Raad voor de Rechtsbijstand;
- op betalende basis waarbij er afspraken zijn gemaakt over het honorarium;
- *pro deo*, waarmee in dit onderzoek wordt bedoeld dat het verlenen van rechtsbijstand zonder toevoeging en gratis wordt verricht;
- op basis van ‘*no cure, no pay*’³³
- op andere wijze, bijvoorbeeld door een advocaat die in dienst is van een rechtsbijstandsverzekeraar.

Aangezien met dit onderzoek mede wordt getracht een beeld te verkrijgen of en op welke wijze investeringen van overheidswege in de slachtofferadvocatuur bijdragen aan de verwezenlijking van de slachtofferrechten, is met name de eerstgenoemde categorie relevant. Deze investeringen hebben in de afgelopen jaren, als gezegd, op twee manieren plaatsgevonden. Enerzijds heeft investering in de opleiding van advocaten die slachtoffers bijstaan in het strafproces plaatsgevonden bestaande uit een subsidiëring van de specialisatieopleiding waardoor advocaten deze opleiding tegen gereduceerd tarief konden volgen. Anderzijds is geïnvesteerd in een hogere vergoeding dan voorheen voor rechtsbijstand door de Raad voor de Rechtsbijstand.

2.2.2 De vergoeding van rechtsbijstand via de Raad voor de Rechtsbijstand

2.2.2.1 De wettelijke regeling en ratio

Sinds 1 april 2006³⁴ hebben slachtoffers van een gewelds- of zedenmisdrijf, waaronder ook hun nabestaanden indien het slachtoffer als gevolg van het misdrijf is komen te overlijden,

³³ Het bijstaan van cliënten op basis van een resultaatgericht honorarium is in beginsel verboden (art. 7.7 Verordening op de advocatuur). Op dit uitgangspunt bestaan evenwel uitzonderingen. Bij wijze van experiment mogen advocaten sinds 1 januari 2014 in letselschade- en overlijdensschadezaken een resultaat gerelateerde beloningsafpraak met hun cliënt maken (zie par. 7.4.3 Verordening op de advocatuur). De proefperiode van dit experiment loopt tot 1 januari 2019 (art. 10 lid 3 Verordening op de advocatuur). Het experiment laat alleen resultaat gerelateerde beloningsafspraken toe in zaken met een bepaalde complexiteit. Voor voeging in het strafproces van een vordering van de benadeelde partij is evenwel vereist dat de vordering geen onevenredige belasting van het strafproces oplevert (art. 361 lid 3 Sv). De verwachting van de Nederlandse Orde van Advocaten was daarom dat het experiment om die reden niet snel toepassing zou kunnen vinden in strafprocedures. Dat zou mogelijk anders kunnen worden nu het de intentie is van de minister om complexe schades ook in het strafproces te kunnen behandelen. Zie de brief van de Minister voor Rechtsbescherming van 26 juni 2018 over het schadeverhaal van slachtoffers van misdrijven (*Kamerstukken II 2017/18, 33 552, nr. 49*). Daar komt bij dat ‘complex’ voor de advocaat niet noodzakelijk hetzelfde is als ‘belastend’ voor het strafproces: veel ‘complex’ werk verricht door de advocaat kan juist betrekking hebben op zaken zoals het beredeneren, onderbouwen en documenteren (o.a. met deskundigenberichten) van een letselschadevordering, die het voor de rechter juist eenvoudiger maakt om deze vordering adequaat te kunnen beoordelen.

³⁴ Wet van 4 december 2003 tot wijziging van de Wet op de rechtsbijstand naar aanleiding van de evaluatie van de Wet op de rechtsbijstand alsmede aanpassing van de Wet op de rechtsbijstand aan de Algemene wet bestuursrecht, *Stb.* 2003, 502 (inwtr. 1 april 2006, *Stb.* 2006, 72).

recht op kosteloze rechtsbijstand van een advocaat, ongeacht hun draagkracht (artikel 44 lid 4 van de Wet op de rechtsbijstand).^{35,36} Er wordt, anders dan in andere toevoegingszaken, van het slachtoffer geen eigen bijdrage aan de kosten van rechtsbijstand vereist. Evenmin komt de toevoeging achteraf te vervallen als er een bedrag aan schadevergoeding is uitgekeerd. Hoewel in de juridische positie van slachtoffers op zich geen aanleiding werd gezien om hen toegang te geven tot gratis rechtsbijstand, kon dit volgens de wetgever onder zeer specifieke omstandigheden anders liggen. De wetgever achtte het niet redelijk om slachtoffers van zeer ernstige misdrijven te belasten met de kosten van het inroepen van rechtsbijstand, ook al zouden ze die kosten in theorie kunnen verhalen op de dader. De wetgever sluit voor wat betreft de specifieke omstandigheden aan bij de criteria die het Schadefonds geweldsmisdrijven hanteert voor de vergoeding van onverhaalbare schade. In die gevallen wordt het redelijk geacht dat de overheid aan het slachtoffer de schade vergoedt die het niet op de dader kan verhalen. Diezelfde criteria worden gehanteerd om vast te stellen in welke gevallen het redelijk wordt geacht dat de overheid de kosten van het slachtoffer van het verhalen van de toegebrachte schade op de dader op zich neemt.³⁷ De regeling van de financiering van werkzaamheden van slachtofferadvocaten (onderzoeksvraag 3e), wordt hieronder nader uitgewerkt.

2.2.2.2 Vereisten vergoeding rechtsbijstand via Raad voor de Rechtsbijstand

Om in aanmerking te komen voor een vergoeding van de rechtsbijstand is vereist dat in de desbetreffende zaak strafvervolgning is ingesteld en dat het slachtoffer overeenkomstig artikel 3 van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven in aanmerking komt voor een uitkering (art. 44 lid 4 Wet op de Rechtsbijstand). Deze voorwaarden zijn nader uitgewerkt in de kenniswijzer van de Raad voor de Rechtsbijstand waarin staat dat een toevoeging kan worden verstrekt indien i) de ‘verdachte in de zaak bij Justitie bekend is’ en ii) dat het slachtoffer in aanmerking moet komen voor een uitkering op grond van artikel 3 van de Wet Schadefonds Geweldsmisdrijven.³⁸ Indien er nog geen verdachte bekend is, dan kan in zedenzaken een lichte adviestoevoeging worden verleend.³⁹ De eisen die aan het verlenen van de toevoeging aan zowel de advocaat als het slachtoffer worden gesteld, worden hierna uitgewerkt.

³⁵ Wordt er dus een toevoeging aangevraagd bij de Raad voor de Rechtsbijstand, dan vindt er geen inkomens- en vermogenstoets plaats. Zie de Werkinstructies toevoegen van de Raad voor de rechtsbijstand: O113 gewelds- en zedenmisdrijven en Z110 vordering benadeelde partij in het strafproces (te raadplegen via de kenniswijzer op www.rvr.org).

³⁶ Ingevolge de Richtlijn zijn lidstaten overigens niet gehouden om de kosten voor juridische bijstand aan het slachtoffer te vergoeden (overweging 47).

³⁷ *Kamerstukken II* 2001/02, 28 000 en 28 000 VI, nr. 22 en *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 3, p. 22-23.

³⁸ <https://kenniswijzer.rvr.org/werkinstructies-toevoegen/verbintenissenrecht/o013-gewelds--en-zedenmisdrijven-met-ernstig-letsel.html>

³⁹ De advocaat kan in dat stadium van de zedenzaak het slachtoffer bijstaan bij de aangifte, alsmede informeren over het opsporingsonderzoek, de rechtspositie van het slachtoffer en de mogelijkheden van het verkrijgen van een schadevergoeding. Zodra er een verdachte in de zaak bekend is kan de advocaat een mutatie aanvragen en kan de lichte adviestoevoeging worden omgezet naar een reguliere (paraplu)toevoeging.

Aan de advocaat stelt de Raad voor de Rechtsbijstand per 1 juli 2014 deskundigheidseisen. Er geldt een verplichting tot specialisatie in slachtofferzaken.⁴⁰ De specialisatie-eis houdt in dat de advocaat als specialist slachtofferzaken staat ingeschreven bij de Raad voor de Rechtsbijstand. Een advocaat wordt automatisch als specialist ingeschreven indien hij of zij lid is van een van de volgende specialisatieverenigingen/netwerken: de Vereniging van Letselschadeadvocaten (LSA), de Vereniging van advocaten voor slachtoffers van personenschade (ASP) en/of het Landelijk Advocaten Netwerk Zeden en Geweld Slachtoffers (LANGZS). Deze verenigingen en netwerken stellen opleidingseisen aan advocaten voor toelating, waarmee de specialisatie van de betreffende advocaat is gewaarborgd. Advocaten kunnen alleen lid worden van de LSA en de ASP als zij met succes de Grotius Opleiding personenschade hebben gevolgd.⁴¹ Het LANGZS stelt als eis dat de advocaat de basisopleiding Slachtoffer- en letselzaken heeft gevolgd. Een advocaat die niet is aangesloten bij deze specialisatieverenigingen en/of netwerken kan een verzoek tot inschrijving voor de specialisatie slachtofferzaken indienen bij de Raad voor de Rechtsbijstand. Voor inschrijving is vereist dat met succes een door de Raad voor de Rechtsbijstand erkende basisopleiding slachtoffer- en letselzaken ter waarde van 20 studiepunten of een ten minste vergelijkbare instapopleiding is voltooid en dat onder begeleiding van een ervaren advocaat ten minste drie zaken in dit rechtsgebied zijn behandeld. Dit laatste moet blijken uit een mentorverklaring. Deze eis van begeleiding geldt niet voor advocaten die in de periode van twee jaar voor 1 juli 2014 drie zaken zonder begeleiding hebben behandeld. Bij zaken waarvoor geen toevoeging is verleend moet dit op verzoek worden aangetoond.⁴² Voor het verkrijgen van de toevoeging is niet vereist dat de advocaat staat ingeschreven als strafrechtsspecialist, omdat een specialist in slachtofferzaken ook een civiele achtergrond kan hebben.⁴³

Het hiervoor beschreven stelsel van voorwaarden waarborgt dat enkel gespecialiseerde advocaten op basis van een toevoeging van de Raad voor de Rechtsbijstand slachtoffers van EGZ-misdrijven kunnen bijstaan. Het door de Raad voor de Rechtsbijstand gehanteerde stelsel voorkomt evenwel niet dat niet-gespecialiseerde advocaten slachtoffers bijstaan. Slachtoffers kunnen zich, zoals hiervoor is opgemerkt, bijvoorbeeld ook laten bijstaan door een (niet-gespecialiseerde) advocaat op basis van afspraken over het honorarium. Ook kunnen slachtoffers zich laten bijstaan door een (niet-gespecialiseerde) advocaat van een rechtsbijstandsverzekeraar.

⁴⁰ <https://kenniswijzer.rvr.org/werkinstructies-toevoegen/allerechtsterreinen/specialisatie-advocaat--niet-ingeschreven-advocaat.html> en <https://kenniswijzer.rvr.org/binaries/content/assets/kenniswijzer/achtergrondinformatie/werkinstructies-toevoegen/civiel-bestuur-bereik/tabel-zaakcodes-en-specialisatie-versie-1.00.pdf>

⁴¹ Deze vereisten zijn te vinden op de websites van de respectievelijke verenigingen: <https://www.lsa.nl/node/31> en <https://www.asp-advocaten.nl/bezoekers/lid-worden-van-de-vereniging-asp>.

⁴² Zie <https://www.rvr.org/binaries/content/assets/rvrorg/advocaten/over-aanvragen/inschrijven/specifieke-inschrijvingsformulieren/inschrijvingsformulier-specialisatie-slachtofferzaken-2014-versie-1.2.pdf>

⁴³ Zie <https://kenniswijzer.rvr.org/werkinstructies-toevoegen/strafzakennietverdachten/z110-vordering-benadeelde-partij-in-strafproces.html> onder 'Inschrijfvoorwaarden'.

Niet alle slachtoffers komen voorts in aanmerking voor een vergoeding van rechtsbijstand en soms wordt ook een eigen bijdrage vereist. De toevoeging geldt alleen voor (i) slachtoffers van gewelds- en zedenmisdrijven met ernstig letsel of diens nabestaande, (ii) slachtoffers die zich willen voegen als benadeelde partij⁴⁴ en (iii) slachtoffers die een beklagprocedure ex artikel 12 Sv willen aanvangen in geval van niet (verdere) vervolging. Dat betekent concreet dat slachtoffers buiten de genoemde categorieën niet in aanmerking komen voor een toevoeging van de Raad voor de Rechtsbijstand. In het kader van de op handen zijnde herziening van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand heeft de Minister voor Rechtsbescherming reeds aangekondigd dat ook ‘voor slachtoffers van zeden- of geweldsmisdrijven geldt dat zij zich straks, net als nu, verzekerd weten van kosteloze rechtsbijstand’.⁴⁵

Voor slachtoffers van ernstige gewelds- of zedenmisdrijven met een bekende verdachte wordt een zogenoemde ‘paraplutoevoeging’ met code O013 (Slachtoffer gewelds- of zedenmisdrijf) verstrekt. Deze toevoeging geldt volgens de Kenniswijzer voor alle (advies)werkzaamheden in de zaak en de eerste procedure die hieruit voortvloeit, zoals het verlenen van bijstand aan het slachtoffer bij de aangifte bij de politie, bij het slachtoffergesprek met de officier van justitie, bij het verhoor van de rechter-commissaris van het slachtoffer of getuigen,⁴⁶ bij bezwaar bij de rechter-commissaris bij weigering van de kennisname van stukken, voor het indienen van beklag bij niet-vervolgen na een sepot door de officier van justitie, voor het opvragen van het strafdossier of inzage in het strafdossier, voor het opstellen en het juridisch onderbouwen van de vordering van het slachtoffer, voor het opstellen van een schriftelijke slachtofferverklaring, voor het bijwonen van de zitting(en) en voor het uitoefenen van het spreekrecht namens het slachtoffer.⁴⁷ Het inschakelen van een deskundige, zoals een medisch adviseur, een rekenkundige of een arbeidsdeskundige valt niet onder de toevoeging. Het informeren van het slachtoffer over zaken als de vervolging en het verloop van de terechtzitting wordt voorts niet uitdrukkelijk genoemd als werkzaamheden van de advocaat.

Het slachtoffer moet als gezegd in aanmerking komen voor een uitkering overeenkomstig artikel 3 Wet Schadefonds Geweldsmisdrijven. Het moet gaan om ernstig letsel als gevolg van een opzettelijk gepleegd misdrijf. Ook nabestaanden komen in aanmerking voor een uitkering indien het slachtoffer als gevolg van het opzettelijk gepleegde misdrijf of als gevolg van overtreding van artikel 6 Wegenverkeerswet 1994 of artikel 302 Sv

⁴⁴ Hierbij geldt niet de beperking dat het moet gaan om slachtoffers van gewelds- of zedenmisdrijven.

⁴⁵ *Kamerstukken II* 2018/19, 31 753, nr. 155, p. 10 (brief van de Minister voor Rechtsbescherming van 9 november 2018 over de contouren herziening stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand).

⁴⁶ De slachtofferadvocaat wordt in de praktijk overigens alleen toegelaten tot verhoren van het slachtoffer in zijn hoedanigheid als getuige, niet bij verhoren van overige getuigen. Hoe zich dit verhoudt tot het recht op rechtsbijstand is vooralsnog onduidelijk.

⁴⁷ Zie de nadere toelichting op:

<https://kenniswijzer.rvr.org/binaries/content/assets/kenniswijzer/achtergrondinformatie/werkinstructies-toevoegen/civiel-bestuur-bereik/o013-werkzaamheden-slachtofferadvocaat.pdf>

(dood door schuld) is overleden. Het Schadefonds Geweldsmisdrijven kan zowel in geval van lichamelijk als geestelijk letsel,⁴⁸ dan wel een combinatie van beide, een uitkering doen.

De toevoeging omvat 11 punten, waarbij 1 punt volgens de huidige normen gelijk staat aan 1 uur werk en 105 euro vergoeding. Tijdens ons onderzoek bleek dat onder slachtofferadvocaten kritiek bestaat op deze normen, omdat het bijstaan van een slachtoffer van een ernstig gewelds- of zedenmisdrijf al snel meer tijd in beslag neemt. Indien uit de uitspraak blijkt dat een proceskostenveroordeling is uitgesproken, wordt deze in mindering gebracht op de rechtsbijstandvergoeding. Een advocaat kan daarnaast extra uren aanvragen voor het bijwonen van zittingen (zowel inhoudelijk als pro forma).⁴⁹ De noodzaak voor het bijwonen van de zittingen moet in de aanvraag expliciet zijn onderbouwd en kan bijvoorbeeld gelegen zijn in het feit dat het slachtoffer gebruik maakt van zijn spreekrecht waarbij deze zich kan uitlaten over het bewijs en de strafmaat. Het bijwonen van zittingen wordt gewaardeerd met vier punten per dagdeel. Bij de declaratie wordt de werkelijke zittingstijd vergoed.⁵⁰ Als in een zaak meerdere zittingen zijn, kan de advocaat per extra bijgewoonde zitting in de zaak (zowel bij inhoudelijke als pro forma-behandelingen) een zittingstoeslag vergoed krijgen. Voor vervolgprocedures bij het gerechtshof en de Hoge Raad kan de advocaat opnieuw een paraplutoevoeging aanvragen. Als er nog geen verdachte bekend is, kan een lichte adviestoevoeging worden verleend (voor maximaal drie uur advieswerk). De advocaat kan het slachtoffer dan bijstaan bij het doen van aangifte, het informeren over het opsporingsonderzoek, de rechtspositie van het slachtoffer en zijn mogelijkheden voor het verkrijgen van schadevergoeding.⁵¹

Met betrekking tot het voegen als benadeelde partij geldt dat de Raad voor de Rechtsbijstand ervan uitgaat dat Slachtofferhulp Nederland de eerst aangewezen is om de benadeelde partij bij te staan. Dat sluit aan bij de keuze van het kabinet om Slachtofferhulp Nederland nadrukkelijk in te zetten bij de (juridische) ondersteuning binnen het strafproces.⁵² Een toevoeging wordt bijvoorbeeld niet verstrekt, indien er sprake is van materiële schade die eenvoudig is vast te stellen (zoals kapotte kleding of niet omvangrijke schade aan goederen). Bij hoge uitzondering kan een vergoeding worden verstrekt, indien er sprake is van een

⁴⁸ Onder ernstig lichamelijk letsel wordt verstaan dat er sprake is van letsel met langdurige of blijvende ernstige gevolgen, zoals een ontsierend litteken, het verlies van (het zicht in) een oog of letsel waarbij het herstel lang duurt of waardoor het slachtoffer zijn dagelijkse werkzaamheden of bezigheden geruime tijd (langer dan zes weken) niet heeft kunnen doen. Voorbeelden hiervan zijn krachtverlies in de hand of beperkte beweeglijkheid van de schouder. Onder ernstig geestelijk letsel wordt bijvoorbeeld verstaan slaapproblemen gedurende een langere periode, straatangst of psychisch trauma. Bij zedenmisdrijven, gewapende overvallen of misdrijven waarbij er direct levensgevaar is geweest gaat de Raad er doorgaans vanuit dat sprake is van ernstig letsel. <https://kenniswijzer.rvr.org/werkinstructies-toevoegen/verbintenissenrecht/o013-gewelds--en-zedenmisdrijven-met-ernstig-letsel.html> en de Letsellijst Schadefonds Geweldsmisdrijven van 1 juli 2017 (te raadplegen via www.schadefonds.nl).

⁴⁹ <https://kenniswijzer.rvr.org/werkinstructies-vaststellen/strafrecht/art-18-bvr-zitting-in-strafzaken.html>

⁵⁰ Brief van het Ministerie van Justitie en Veiligheid d.d. 26 juni 2016 met kenmerk 782524 aan de besturen van LANGZS, ASP, NOVA en Slachtofferhulp Nederland. Het betreft hier overigens afspraken van voorlopige/tijdelijke aard.

⁵¹ <https://kenniswijzer.rvr.org/werkinstructies-toevoegen/verbintenissenrecht/o013-gewelds--en-zedenmisdrijven-met-ernstig-letsel.html>

⁵² *Kamerstukken II* 2005/06, 30 143, nr. 8, p. 22 en *Kamerstukken II* 2003/04, 27213, nr. 8, p. 5-6.

juridisch of feitelijk complex vast te stellen schade (bijvoorbeeld in geval van een omvangrijke fraudezaak met omvangrijke materiële gevolgen) of wanneer Slachtofferhulp Nederland door de juridische gecompliceerdheid van de zaak geen hulp kan verlenen. Voorheen werd hiervoor een toevoeging met code Z110 (Vordering benadeelde partij in strafzaken) afgegeven. Deze code staat voor toekenning van 5 punten (5 uur werk à 105 euro per uur). In geval van immateriële schade kan slechts een toevoeging worden verstrekt aan slachtoffers van een zedenmisdrijf, dan wel een misdrijf met zware letselschade. Is er enkel sprake van lichte immateriële schade, zoals een lichte hersenschudding zonder ziekenhuisopname of bloeduitstotingen, dan wordt in principe geen toevoeging verstrekt. Een uitzondering kan evenwel worden gemaakt voor zaken waarin Slachtofferhulp Nederland door juridische complicaties niet de benodigde hulp kan bieden aan de benadeelde partij.⁵³

Met het openstellen van de O013-toevoeging voor alle ernstige gewelds- en zedenmisdrijven is door de Raad voor de Rechtsbijstand gekozen voor een toevoegingsbeleid waarbij advocaten van deze specifieke categorie slachtoffers een, in vergelijking met de gewone toevoeging voor verdachten, een relatief ruime initiële toevoeging kunnen verkrijgen. Dit is evenwel een voorlopige maatregel met het oog op de herziening van de rechtsbijstand.⁵⁴ Het ligt volgens de Raad voor de Rechtsbijstand in de rede dat advocaten van deze vergoeding gebruikmaken. Voor werkzaamheden met betrekking tot het voegen van een vordering benadeelde partij wordt in beginsel dus een toevoeging op basis van code O013 afgegeven. Als een advocaat toch een Z110 toevoeging aanvraagt, maar de zaak voldoet aan de voorwaarden voor een O013 toevoeging, dan wordt deze laatstgenoemde verstrekt. Ook kan een Z110 toevoeging worden omgezet naar een O013 toevoeging als om extra uren wordt gevraagd.

Het aantal toevoegingen voor slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven is de laatste jaren toegenomen. Het jaarverslag van de Raad voor de Rechtsbijstand over 2017 laat over de jaren heen een stijging zien van het aantal toevoegingen voor slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven: 633 in 2014; 745 in 2015; 1.204 in 2016 en 2.024 in 2017. Ten opzichte van 2016 is het aantal toevoegingen maar liefst met 68 procent gestegen. Als mogelijke oorzaken hiervan worden de verruiming van de rechten van het slachtoffer genoemd, met name de uitbreiding van het spreekrecht, en de toegenomen aandacht hiervoor in de media.⁵⁵ Veranderingen van beleid van de Raad voor de Rechtsbijstand en in de registratie van deze toevoegingen hebben volgens de Raad voor de Rechtsbijstand ook enig effect gehad. Zo zijn mensenhandel-zaken per 1 juli 2015 in de registratie ondergebracht bij de toevoegingen voor gewelds- en zedenmisdrijven met ernstig letsel in plaats van bij ‘geschil onrechtmatige daad’. Daarnaast worden meer toevoegingen gecodeerd onder toevoegingen voor gewelds- en zedenmisdrijven met ernstig letsel (code O013) in plaats van

⁵³ <https://kenniswijzer.rvr.org/werkinstructies-toevoegen/strafzakennietverdachten/z110-vordering-benadeelde-partij-in-strafproces.html>

⁵⁴ Brief van het Ministerie van Justitie en Veiligheid d.d. 26 juni 2016 met kenmerk 782524 aan de besturen van LANGZS, ASP, NOVA en Slachtofferhulp Nederland. Ter vergelijking: de initiële toevoeging voor advocaten die verdachten van misdrijven in eerste aanleg bijstaan (S050) is 8 punten. Daarnaast is een toevoeging voor diverse afzonderlijke werkzaamheden mogelijk, bijvoorbeeld een piketvergoeding (3,5 punt), de voorgeleiding (1,5 punt), bijstand bij verhoor (1,5-3 punten), bewaring (maximaal 3 punten).

⁵⁵ Jaarverslag Raad voor de rechtsbijstand 2017, p. 19.

onder toevoegingen voor vordering benadeelde partij in strafproces (code Z110). Die verandering van beleid is ook terug te zien in een daling van het aantal toevoegingen op basis van code Z110 (2.207 in 2014; 1.831 in 2015; 1.970 in 2016 en 1.659 in 2016).

2.3 Rechten van slachtoffers in het Wetboek van Strafvordering

In dit onderzoek staan, als gezegd, vijf slachtofferrechten centraal waar een advocaat een bijdrage kan leveren aan de verwezenlijking ervan, te weten het recht op informatie, het recht op kennisneming van het strafdossier, het recht op toevoegen van stukken aan het dossier, het spreekrecht en het recht om een vordering tot schadevergoeding in te dienen. De inhoud van deze rechten, alsmede de rol van een advocaat bij de verwezenlijking ervan, wordt hieronder nader uiteengezet (deelvraag 1).

2.3.1 Het recht op informatie

Slachtoffers blijken behoefte te hebben aan een goede informatievoorziening.⁵⁶ Dat slachtoffers passende informatie krijgen, wordt als doel geformuleerd in de Richtlijn (artikel 1 lid 1). Het recht op informatie valt uiteen in het recht op algemene informatie (art. 51ab Sv) en het recht op zaaksgebonden informatie (art. 51ac Sv).⁵⁷ Het blijkt overigens dat slachtoffers niet altijd tevreden zijn over de informatievoorziening.⁵⁸

2.3.1.1 *Het recht op algemene informatie*

Het recht op algemene informatie vloeit voort uit artikel 4 Richtlijn. De politie, een andere opsporingsambtenaar of de officier van justitie draagt er tijdens het eerste contact zorg voor dat het slachtoffer wordt geïnformeerd over zijn rechten en de wijze waarop hij daar toegang tot heeft (artikel 51ab lid 1 Sv). Nadere regels hierover zijn te vinden in het Besluit slachtoffers van strafbare feiten.⁵⁹ Dit recht ziet onder meer op informatie over de ondersteuning die het slachtoffer kan krijgen, het verloop van procedures rondom de aangifte, beschermingsmaatregelen die het slachtoffer kan krijgen, de toegang tot juridisch advies, rechtsbijstand en andere vormen van advies, schadevergoeding, vertolking en vertaling en herstelrechtvoorzieningen.⁶⁰ Ten aanzien van herstelrechtvoorzieningen bepaalt artikel 51h lid 1 Sv dat het Openbaar Ministerie dient te bevorderen dat de politie slachtoffers in een zo vroeg mogelijk stadium informeert over de mogelijkheden tot herstelrechtvoorzieningen waaronder de mogelijkheid van bemiddeling.

⁵⁶ *Kamerstukken II* 2017/18, 33 552, nr. 43, p. 5 (Brief van de Minister voor Rechtsbescherming van 22 februari 2018 over de Meerjarenagenda Slachtofferbeleid 2018-2021) en de Tweede meting Slachtoffermonitor uit 2017.

⁵⁷ Het recht op informatie is tevens uitgewerkt in par. 4 van de Aanwijzing Slachtofferrechten van het Openbaar Ministerie.

⁵⁸ In de Tweede Slachtoffermonitor wordt de informatievoorziening richting slachtoffers als verbeterpunt gesignaleerd. Dat geldt bijvoorbeeld voor informatie over hun zaak die wordt verstrekt door de politie.

⁵⁹ Besluit van 24 augustus 2016, houdende regels voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, *Stcrt.* 2016, 310.

⁶⁰ Art. 5 Besluit slachtoffers van strafbare feiten.

Het gaat kortom om algemene informatie, los van de strafzaak, over de rechten van het slachtoffer en de mogelijkheden tot ondersteuning van het slachtoffer. De wijze waarop de informatievoorziening plaatsvindt, is geregeld in de Regeling algemene informatievoorziening slachtoffers.⁶¹ Deze regeling bevat als bijlage een ‘verklaring van rechten’ die bij het eerste contact onverwijld aan het slachtoffer dient te worden verstrekt. De verklaring van rechten bevat een uiteenzetting over diverse slachtofferrechten, zoals het recht op informatie, bijstand, bescherming en het recht om schadevergoeding te vragen.

2.3.1.2 Het recht op zaaksgebonden informatie

Naast het recht op algemene informatie heeft het slachtoffer recht op zaaksgebonden informatie (art. 6 Richtlijn). Dit recht is uitgewerkt in artikel 51ac lid 1 Sv dat de officier van justitie verplicht er zorg voor te dragen dat het slachtoffer onverwijld in kennis wordt gesteld van zijn recht om voldoende informatie te ontvangen over de aanvang en de voortgang van zijn zaak. De informatieverstrekking is afhankelijk van een verzoek, maar aangezien slachtoffers zich daar niet altijd bewust van zijn is het van groot belang dat door de politie bij het opnemen van de aangifte of later door het Openbaar Ministerie aan slachtoffers wordt gevraagd of deze prijsstelt op informatie.⁶²

Het recht op zaaksgebonden informatie is onder de huidige wettelijke regeling beperkt tot de fase van opsporing, vervolging en berechting. Het gaat in het bijzonder om informatie over de onderwerpen genoemd in artikel 51ac lid 1 onder a tot en met h Sv:

- a. het afzien van een opsporingsonderzoek of het beëindigen daarvan;
- b. het niet vervolgen van een strafbaar feit;
- c. het inzenden van een proces-verbaal tegen een verdachte;
- d. de aanvang en voortzetting van de vervolging, waaronder de uitvaardiging van een strafbeschikking;
- e. de aard van het aan de verdachte tenlastegelegde;
- f. de plaats, de datum en het tijdstip van de terechtzitting;
- g. de einduitspraak in de strafzaak tegen de verdachte;
- h. het instellen of uitblijven van hoger beroep.

Het conceptwetsvoorstel uitbreiding slachtofferrechten breidt de informatieplicht uit tot de tenuitvoerleggingsfase, specifiek tot informatie over de tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende straffen en maatregelen. Slachtoffers worden hierover momenteel al geïnformeerd door het Openbaar Ministerie, in het bijzonder door het Informatiepunt Detentieverloop.⁶³

Het recht op zaaksgebonden informatie bestaat ongeacht of het slachtoffer aangifte heeft gedaan en geldt dus bijvoorbeeld ook indien het onderzoek ambtshalve is ingesteld. Het recht bestaat ook ongeacht of er een verdachte is en dus ook indien een opsporingsonderzoek is gestart waarbij nog geen verdachte is gevonden.⁶⁴ Heeft het slachtoffer aangifte gedaan,

⁶¹ *Stcrt.* 2017, 18951.

⁶² *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 3, p. 19-20.

⁶³ Zie Aanwijzing slachtofferrechten, par. 5.5. Zie in dit verband ook overweging 32 en artikel 6 lid 4 van de Richtlijn.

⁶⁴ *Kamerstukken II* 2014/15, 34 235, nr. 3 (MvT), p. 56.

dan heeft hij ingevolge artikel 163 lid 4 Sv recht op een kopie van de aangifte dan wel een kopie van het proces-verbaal van de aangifte.⁶⁵

Het informeren van het slachtoffer over zijn zaak verloopt in de praktijk in hoofdlijnen op de volgende wijze. Nadere regels hierover zijn opgenomen in de Regeling verstrekking zaaksinformatie aan slachtoffers⁶⁶ en de aanwijzing Slachtofferrechten.⁶⁷: nadat een strafzaak door de politie is ingestuurd naar het Openbaar Ministerie wordt het slachtoffer door middel van een wensformulier door het Openbaar Ministerie gevraagd of hij over het verdere verloop van de procedure op de hoogte wil worden gehouden, of hij eventueel geleden schade op de verdachte wenst te verhalen, of hij gebruik wil maken van zijn spreekrecht en of hij een zogenoemd slachtoffergesprek met de officier van justitie wil.⁶⁸ De reactie van het slachtoffer wordt door het Openbaar Ministerie in het strafdossier gevoegd. Ontvangt het Openbaar Ministerie geen reactie van het slachtoffer, dan onderneemt het Openbaar Ministerie geen verdere actie indien het een standaardzaak betreft. Dat wil zeggen een zaak waarin de verdachte niet in voorlopige hechtenis is genomen. Het slachtoffer wordt in dat geval niet verder geïnformeerd over de strafzaak. In zaken waarin wel voorlopige hechtenis is bevolen of ernstige zaken waarin de verdachte niet in voorlopige hechtenis is genomen, neemt het Openbaar Ministerie telefonisch contact op met het slachtoffer. De uitkomst van dat telefoongesprek wordt in het dossier gevoegd.⁶⁹ Als uitgangspunt geldt dat het slachtoffer zelf te kennen moet hebben gegeven geïnformeerd te willen worden over zijn zaak.⁷⁰ De wens van het slachtoffer om al dan niet informatie te ontvangen is bindend, zoals ook wordt benadrukt in artikel 6 lid 4 van de Richtlijn. Slachtoffers kunnen kiezen voor een *opt out*: zij kunnen vanaf het begin van de procedure, maar ook in een later stadium aangeven niet (langer) te willen worden geïnformeerd.⁷¹ Er zijn namelijk slachtoffers die niet meer willen worden herinnerd aan een incident.⁷² Slachtoffers worden door het Openbaar Ministerie in een zo vroeg mogelijk stadium geïnformeerd over de mogelijkheden tot bemiddeling die voor hen open staan. Slachtoffers van ernstige geweldszaken dienen daarnaast te worden verwezen naar het Schadefonds Geweldsmisdrijven.⁷³ Niet alle slachtoffers krijgen standaard een slachtoffergesprek met de officier van justitie aangeboden. Enkel slachtoffers van een delict waarvoor het spreekrecht kan worden uitgeoefend krijgen

⁶⁵ Op dit uitgangspunt kan volgens het zesde lid van artikel 163 Sv een uitzondering worden gemaakt. De opsporingsambtenaar die besluit om geen kopie te verstrekken, hoeft dit onder de huidige regeling niet te motiveren. Het conceptwetsvoorstel uitbreiding slachtofferrechten beoogt hier verandering in te brengen door een motiveringsplicht voor de opsporingsambtenaar op te nemen in de wet. Zie concept Memorie van Toelichting, p. 13. Beide concepten zijn te raadplegen via: <https://www.internetconsultatie.nl/slachtofferrechten>.

⁶⁶ *Stcrt.* 2017, 18999.

⁶⁷ Zie in het bijzonder par. 4 over informatieverstrekking.

⁶⁸ De begeleidingscommissie heeft hierbij opgemerkt dat het Openbaar Ministerie nu bij het toezenden van het wensformulier een reactietermijn van 14 dagen vermeldt, wat voor het slachtoffer vaak een te korte termijn is waardoor het slachtoffer mogelijk afziet van het indienen van een vordering. Daarenboven geldt dat sommige slachtoffers (professionele) hulp nodig hebben bij het beantwoorden van de brief van het Openbaar Ministerie.

⁶⁹ Candido 2017, p. 27.

⁷⁰ Artikel 2 lid 1 van de Regeling verstrekking zaaksinformatie en par. 2.4 Aanwijzing slachtofferrechten.

⁷¹ *Kamerstukken II* 2014/15, 34 235, nr. 3 (MvT), p. 58.

⁷² *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 3 (MvT), p. 19.

⁷³ Par. 4.2 Aanwijzing slachtofferrechten.

dit gesprek aangeboden. Slachtoffers die evenwel op eigen initiatief om een slachtoffergesprek vragen worden dit in beginsel niet onthouden. Het gesprek heeft tot doel het slachtoffer informatie te verschaffen over de gang van zaken ter terechtzitting, de confrontatie met de verdachte, de bewijspositie en de strafeis. Daarnaast kan de officier van justitie met het slachtoffer bespreken of bijzondere voorwaarden zullen worden gevorderd zoals een contact- of gebiedsverbod. Met het oog op het voorkomen van secundaire victimisatie kan bij slachtoffers van zedenmisdrijven, huiselijk geweld en kindermishandeling een slachtoffergesprek op elk moment worden gevoerd in die gevallen waarin dat kan bijdragen aan voorspelbaarheid en het gevoel van controle bij het slachtoffer.⁷⁴

2.3.1.3 De rol van de advocaat

Voor de verwezenlijking van het recht op informatie is vereist dat het slachtoffer de verstrekte informatie kan begrijpen. In dit verband bepaalt artikel 3 van de Richtlijn dat het slachtoffer zich tijdens het eerste contact en tijdens alle verdere noodzakelijke contacten met een bevoegde autoriteit kan doen bijstaan door een persoon naar keuze.⁷⁵ De advocaat van het slachtoffer kan bij de verwezenlijking van het recht op informatie een rol vervullen door het slachtoffer voor te lichten over de rechten die het slachtoffer toekomen. De advocaat kan daarnaast actief informatie opvragen bij het Openbaar Ministerie, bijvoorbeeld over de datum en het tijdstip van de terechtzitting. Een wettelijke regeling die voorschrijft dat van informatie aan het slachtoffer, zoals een bericht over de datum en het tijdstip van de zitting, een afschrift wordt verstuurd aan de raadsman, ontbreekt evenwel.

2.3.2 Het recht op kennisneming van het dossier

2.3.2.1 Kennisneming van de processtukken

Het recht van het slachtoffer op kennisneming van de processtukken is neergelegd in artikel 51b Sv. Dit recht kan worden gezien als een uitvloeisel van het recht van het slachtoffer op informatie.⁷⁶ Het recht op kennisneming van de processtukken impliceert zowel inzage in de processtukken (lid 1), als het verkrijgen van een afschrift (lid 6). Hoewel het recht op kennisneming is gebonden aan de persoon van het slachtoffer, heeft het slachtoffer de mogelijkheid om zich te laten bijstaan, onder andere door een advocaat (art. 51c lid 1 en 2 Sv). Voor het verlenen van toestemming tot kennisneming door een gemachtigde moet door de officier van justitie toestemming worden verleend, waarbij de persoon van de gemachtigde een rol kan spelen.⁷⁷

⁷⁴ Secundaire victimisatie kan namelijk onder meer worden verminderd als door betrokken instanties voorspelbaar wordt gehandeld en het slachtoffer controle heeft over wat er gebeurt. Zie Aanwijzing zeden van het College van procureurs-generaal (2016A004) van 1 mei 2016, *Stcrt.* 2016, 19414, par. 4.3 en Aanwijzing huiselijk geweld en kindermishandeling (2016A003) van het College van procureurs-generaal van 1 mei 2016, *Stcrt.* 2016, 19416, par. 6.2.

⁷⁵ Zie ook overweging 21 van de Richtlijn.

⁷⁶ Sas 2014, onder 6.

⁷⁷ Corstens/Borgers & Kooijmans 2018, p. 286 onder verwijzing naar *Kamerstukken II* 2005/06, 30 143, nr. 8, p. 10.

Slachtoffers kunnen kennisnemen van processtukken ‘die voor het slachtoffer van belang zijn’.⁷⁸ Processtukken zijn alle stukken die voor de terechtzitting door de rechter te nemen beslissingen redelijkerwijs van belang kunnen zijn (art. 149a lid 2 Sv), behoudens het bepaalde in artikel 149b Sv, te weten de (gedeelten van) stukken waarvan de officier van justitie het noodzakelijk acht dat die niet aan de stukken worden toegevoegd met het oog op de in artikel 187d lid 1 Sv vermelde belangen.⁷⁹

In de rechtspraak bestaat enige verdeeldheid over de juiste uitleg van artikel 51b Sv. Zo neemt de rechtbank Zeeland-West Brabant aan dat aan artikel 51b slechts betekenis toekomt voor het recht op processtukken van het slachtoffer indien er sprake is van een vervolging.⁸⁰ Een iets ruimere uitleg wordt gegeven door de rechtbank Amsterdam die meent dat artikel 51b Sv zich ook uitstrekt over de procedure ex artikel 12 Sv.⁸¹ De vraag of het recht op kennisneming van processtukken of verstrekking van een afschrift daarvan zich ook uitstrekt tot de afweging om al dan niet een artikel 12-Sv procedure aanhangig te maken wordt door A-G Silvis in een recent verschenen conclusie bevestigend beantwoord.⁸² Een slachtoffer heeft op grond van artikel 51b Sv, behoudens een van de weigeringsgronden van artikel 187d Sv, recht op kennisneming van processtukken ten behoeve van strafvorderlijke doeleinden. Tot strafvorderlijke doeleinden moet volgens de A-G ook worden gerekend de opstelling van een klaagschrift door een slachtoffer met het oog op het instellen van een vordering in de zin van artikel 12 Sv. De A-G neemt daarbij ook de verhouding met het recht op informatie van artikel 51ac Sv in aanmerking. Op grond van die bepaling dient ‘voldoende informatie’ te worden verschaft aan het slachtoffer om te beslissen al of niet te klagen over het niet vervolgen van een strafbaar feit. Blijkens de wetsgeschiedenis kan het slachtoffer behalve aan artikel 12f Sv ook aan artikel 51b Sv een recht op kennisneming van processtukken ontleen.⁸³ Het recht op kennisneming strekt zich overigens niet uit tot de fase van tenuitvoerlegging.⁸⁴

Het is voorts niet geheel duidelijk wat het ‘belang van het slachtoffer’ nu precies omvat. In de parlementaire geschiedenis wordt dit erkend doordat de minister stelt dat het slachtoffer in beginsel recht heeft op stukken die in het bijzonder relevant zijn voor zijn positie als slachtoffer en dat die grens minder scherp is te trekken dan het concrete belang van de benadeelde partij bij schadevergoeding.⁸⁵ Het belang lijkt aanwezig te zijn indien de kennisneming relevant is voor de uitoefening van de rechten die het slachtoffer heeft, zoals

⁷⁸ *Kamerstukken II* 2010/11, 32 468, nr. 6, p. 2 (Nota naar aanleiding van het Verslag).

⁷⁹ Te weten indien er gegronde vermoeden bestaat dat door openbaarmaking van de gegevens (i) de getuige ernstige overlast zal ondervinden of in de uitoefening van zijn ambt of beroep ernstig zal worden belemmerd, (ii) een zwaarwegend opsporingsbelang wordt geschaad of (iii) het belang van de staatsveiligheid wordt geschaad.

⁸⁰ Zie de beschikking van de rechter-commissaris van de rechtbank Zeeland-West Brabant die ten grondslag ligt aan de cassatie in het belang der wet van A-G Silvis, ECLI:NL:PHR:2018:179.

⁸¹ Rechtbank Amsterdam 11 mei 2015, ECLI:NLRBAMS:2015:2765.

⁸² Conclusie A-G Silvis van 6 maart 2018, ECLI:NL:PHR:2018:179.

⁸³ Conclusie A-G Silvis (punt 10.4) onder verwijzing naar *Kamerstukken II* 2014/15, 34 236, nr. 3, p. 29.

⁸⁴ Zie de conclusie van AG Silvis van 3 maart 2018, ECLI:NL:PHR:2018:179, onder verwijzing van de uitspraak van het gerechtshof Arnhem van 4 september 2012, ECLI:NL:GHARN:2012:BY0227 waarin het gerechtshof oordeelde dat een besluit tot voorwaardelijke invrijheidsstelling van de veroordeelde niet viel aan te merken als processtuk als bedoeld in artikel 51b lid 1 Sv.

⁸⁵ *Kamerstukken II* 2005/06, 30 143, nr. 8, p. 20-21 (Nota naar aanleiding van het Verslag).

het uitoefenen van het spreekrecht of zijn vorderingsrecht. De uitbreiding van het spreekrecht op 1 juli 2017 lijkt in dat verband een uitbreiding te impliceren van de processtukken die van belang zijn voor het slachtoffer. Het uitgebreide spreekrecht houdt namelijk in dat het slachtoffer zich ook kan uitlaten over de vraag of het ten laste gelegde feit kan worden bewezen en over de straf die moet worden opgelegd. Slachtoffers die zich over deze punten willen uitlaten, dienen kennis te kunnen nemen van het strafdossier. Hetzelfde geldt voor advocaten die hun cliënten over de uitoefening van dit recht willen adviseren. Kennisneming van de stukken kan mogelijk ook van belang zijn voor de verwerking van het strafbare feit.⁸⁶ Over de vraag of voorlichtings- en persoonsrapportages die zijn opgemaakt over de verdachte in de zaak waarbij het slachtoffer betrokken is relevant kunnen zijn, wordt in de rechtspraak evenwel verschillend geoordeeld.⁸⁷

De officier van justitie beslist op verzoeken van het slachtoffer tot kennisneming van de processtukken, tenzij het onderzoek ter terechtzitting is aangevangen. In dat geval beslist de zittingsrechter (art. 51b lid 1 Sv).⁸⁸ Uit de formulering van artikel 51b lid 1 Sv, dat op verzoek van het slachtoffer door de officier van justitie toestemming wordt verleend om kennis te nemen van de processtukken die voor het slachtoffer van belang zijn, kan worden afgeleid dat het verzoek kan worden geweigerd indien de verzochte processtukken *niet* van belang zijn voor het slachtoffer. Het uitgangspunt van de wetgever lijkt te zijn dat het recht van het slachtoffer op kennisneming zich in beginsel uitstrekt tot alle processtukken, maar dat recht wordt blijkens de parlementaire geschiedenis in een aantal gevallen beperkt. Zo lijkt het recht op kennisneming te worden beperkt tot stukken die betrekking hebben op het strafbare feit waarbij het slachtoffer is betrokken. Stukken die betrekking hebben op andere tenlastegelegde feiten, een andere of een oude strafzaak behoren niet tot het belang van het slachtoffer.⁸⁹

Artikel 51b lid 3 Sv geeft nog een tweede en een derde weigeringsgrond, namelijk indien de officier van justitie van oordeel is ‘dat de stukken niet als processtukken kunnen

⁸⁶ Vgl. Van der Aa & Groenhuisen 2012 onder verwijzing naar Currier, Holland & Neimeyer 2006, die erop wijzen dat slachtoffers vaak op zoek zijn naar een verklaring van het leed dat hen is aangedaan (*‘sense-making’*). Zie tevens Corstens/Borgers & Kooijmans 2018, p. 286 die erop wijzen dat kennisneming van processtukken ook kan worden verzocht met het oog op de gezondheids- en welzijnsbelangen van het slachtoffer, bijvoorbeeld omdat bepaalde processtukken van belang zijn voor een therapie die het slachtoffer ondergaat.

⁸⁷ Zie bijvoorbeeld de uitspraak van het gerechtshof Den Haag van 12 september 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2648 waarin een verzoek werd toegewezen van de broer van verdachte om als nabestaande een afschrift te krijgen van de persoonsrapportage over de verdachte. De verdachte, de broer van verzoeker, had zijn moeder gedood terwijl hij leed aan een psychotische stoornis. Het verzoek was gebaseerd op de wens om inzicht te krijgen in het behandelverleden van de verdachte om inzicht te krijgen in de vraag ‘hoe het zover heeft kunnen komen’ en om, in geval van een civiele procedure, de bewijspositie tegen de betrokken hulpverleningsinstanties te versterken. Een voorbeeld van een uitspraak waarin het belang van leedverwerking aan de zijde van de slachtoffers onvoldoende gewicht in de schaal legde is rechtbank Zeeland-West Brabant van 19 mei 2014, ECLI:NL:RBZWB:2014:3256.

⁸⁸ Hoewel de wettekst spreekt van ‘tijdens het onderzoek ter terechtzitting’, wordt daarmee bedoeld ‘na aanvang van het onderzoek ter terechtzitting’. Zie *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 3, p. 21, Corstens/Borgers & Kooijmans 2018, p. 286 en Vellinga 2009.

⁸⁹ *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 3, p. 11 (MvT).

worden aangemerkt dan wel indien hij dit onverenigbaar acht met een van de in artikel 187d, eerste lid, vermelde belangen.’ Deze weigeringsgronden gelden zowel voor het kennisnemen als voor het toevoegen van processtukken. Voor het kennisnemen van processtukken zal de eerste grond niet relevant zijn, omdat de stukken waarvan het slachtoffer kennis wil nemen in het dossier zitten. De derde weigeringsgrond ziet op het risico dat (i) een getuige ernstige overlast zal ondervinden of in de uitoefening van zijn ambt of beroep ernstig zal worden belemmerd, (ii) een zwaarwegend opsporingsbelang zal worden geschaad, of (iii) het belang van de staatsveiligheid zal worden geschaad.

Voor de weigering van de kennisneming op grond van het derde lid behoeft de officier van justitie een machtiging van de rechter-commissaris (lid 4). De rechter-commissaris is niet verplicht om het slachtoffer (of diens advocaat), de officier van justitie of de verdachte te horen alvorens te beslissen op de vordering.⁹⁰ Tegen de afgifte van de machtiging door de rechter-commissaris staat geen hoger beroep open. Tegen een weigering door de officier van justitie van een verzoek om kennis te nemen van de processtukken evenmin. Het slachtoffer of diens advocaat kan zijn verzoek tot kennisneming van de processtukken wel herhalen bij de zittingsrechter. Hoewel de wet daarover niets bepaalt, zal de rechter het verzoek beoordelen aan de hand van de vraag of de stukken van belang zijn voor het slachtoffer en het verzoek kunnen weigeren op grond van dezelfde weigeringsgronden.⁹¹ Ook is het mogelijk dat het slachtoffer of diens advocaat het verzoek bij de officier van justitie op een later moment herhaalt. Een dergelijk verzoek zou nut hebben indien de omstandigheden van het geval zodanig zijn gewijzigd dat een eerdere reden tot weigering niet meer opgaat of wanneer het verzoek ziet op nieuwe processtukken.⁹² In de praktijk komt het voor dat een officier van justitie kennisneming weigert zonder de hiervoor benodigde machtiging van de rechter-commissaris. Ook het uitblijven van een (schriftelijke) beslissing komt voor. De wet kent voor deze situatie geen voorziening.⁹³ Het slachtoffer of diens advocaat zou dan kunnen overwegen een klacht in te dienen bij de hoofdofficier van justitie of de Nationale Ombudsman. Als laatste redmiddel zou ook een kort geding bij de civiele voorzieningenrechter kunnen worden gevoerd.⁹⁴

De kennisneming van processtukken is nader geregeld in het Besluit Processtukken in strafzaken.⁹⁵ Daarin is bijvoorbeeld nader geregeld waar de kennisneming kan plaatsvinden (art. 4), de tijden waarop inzage kan worden verkregen (art. 5), dat de kennisneming van stukken onder toezicht kan plaatsvinden, tenzij uitsluitend de advocaat kennisneemt van stukken (art. 6 lid 1) en de wijze waarop inzicht kan worden gegeven (art. 6 lid 2 onder a en

⁹⁰ Sas 2014 (onder 13) wijst erop dat dit wenselijk is en wijst erop dat een verdachte wel wordt gehoord door de rechter-commissaris in de bezwaarschriftprocedure tegen de weigering door de officier van justitie tot kennisneming van een processtuk (art. 30 lid 4 Sv).

⁹¹ Candido 2017, p 30.

⁹² Zie Sas 2014 (onder 14).

⁹³ Kooijmans 2011, p. 34-35 wijst erop dat het voor de hand had gelegen dat op dit punt aansluiting was gezocht bij artikel 30 lid 1 Sv.

⁹⁴ Sas 2014 (onder 14).

⁹⁵ Art. 51 b lid 5 Sv en Besluit van 15 december 2011, houdende regels inzake het procesdossier en de kennisneming en de verstrekking van afschriften van processtukken gedurende het voorbereidende onderzoek (hierna: Besluit Processtukken in strafzaken), *Stb.* 2011, 602, inwtr. 1 december 2016, *Stb.* 2016, 432.

b). Vindt de kennisneming van stukken plaats onder verantwoordelijkheid van een gerecht dan is het Besluit orde van dienst gerechten van toepassing.⁹⁶ Op grond van artikel 20 van dit besluit kan de voorzitter besluiten de kennisneming van processtukken onder toezicht te laten plaatsvinden, tenzij uitsluitend de raadsman van het slachtoffer kennisneemt van de processtukken.

2.3.2.2 Het verkrijgen van een afschrift

Het uitgangspunt is dat het slachtoffer, ingevolge artikel 51b lid 6 Sv, een afschrift kan krijgen van de processtukken waarvan hem de kennisneming is toegestaan. De regeling die ingevolge artikel 32 lid 2 tot en met 4 Sv voor de verdachte geldt, is van overeenkomstige toepassing verklaard. Dat betekent dat de verstrekking van een (gedeelte van) een afschrift van een bepaald stuk kan worden geweigerd (i) in het belang van de persoonlijke levenssfeer, (ii) het belang van de opsporing en vervolging van strafbare feiten, of (iii) op zwaarwichtige gronden aan het algemeen belang ontleend. De officier van justitie dient van de weigering schriftelijk mededeling te doen aan het slachtoffer, die daartegen binnen veertien dagen een bezwaarschrift kan indienen bij de rechter-commissaris (art. 51b lid 6 jo 32 lid 3 en 4 Sv). Op verzoek van het slachtoffer of diens advocaat dient zo spoedig mogelijk een afschrift van processtukken waarvan de kennisneming is toegestaan te worden verstrekt, tenzij op grond van artikel 32 Sv is bepaald dat geen afschrift wordt verstrekt (art. 21a Besluit orde van dienst gerechten).

2.3.2.3 De rol van de advocaat

Kort samengevat kan de rol van de advocaat bij het verwezenlijken van het recht op kennisneming bestaan uit het verzoeken aan de officier van justitie of de zittingsrechter van een afschrift van of inzage in de processtukken. In geval van toestemming van de officier van justitie kan de advocaat het slachtoffer bijstaan bij het nemen van inzage of namens het slachtoffer kennisnemen van de processtukken en deze desgewenst met het slachtoffer doornemen. De advocaat kan ook duiding geven aan de stukken die zich in het strafdossier bevinden. In geval van weigering van de officier van justitie kan de advocaat het verzoek herhalen bij de officier van justitie indien de omstandigheden van het geval zijn gewijzigd of in geval van nieuwe processtukken of het verzoek herhalen bij de zittingsrechter. Eventueel kan de advocaat overgaan tot het indienen van een klacht over de weigering bij de hoofdofficier van justitie of Nationale Ombudsman of het voeren van een kort geding bij de voorzieningenrechter om alsnog inzage te krijgen in de processtukken.

2.3.3 Het recht op het toevoegen van stukken aan het dossier

2.3.3.1 Het toevoegen van stukken

Het slachtoffer kan de officier van justitie verzoeken de stukken aan het dossier toe te voegen. Het gaat daarbij om stukken die hij relevant acht voor de beoordeling van de zaak

⁹⁶ Besluit van 10 december 2001, houdende regels voor de orde van dienst binnen de gerechten, *Stb.* 2001, 619.

tegen de verdachte of van zijn vordering tegen de verdachte (art. 51b lid 2 Sv). Het slachtoffer heeft op deze manier, zij het in beperkte mate, de mogelijkheid om invloed uit te oefenen op de samenstelling en de inhoud van het strafdossier.⁹⁷ Artikel 11 lid 1 van de Richtlijn spreekt in dit verband van de mogelijkheid tot het aanvoeren van ‘bewijselementen’. Het gaat hierbij evenwel uitsluitend om het toevoegen van documenten. Het slachtoffer kan geen getuigen of deskundigen aanbrenge. Gedacht kan worden aan het toevoegen aan het dossier van een schriftelijke slachtofferverklaring, van verklaringen van getuigen of deskundigen of andere bewijsstukken, zoals medische gegevens omtrent het lichamelijk of geestelijk letsel van het slachtoffer. Het slachtoffer kan door het recht op toevoeging van stukken aan het dossier actief bijdragen aan het bewijs van het strafbare feit. Het slachtoffer kan zijn eventuele onderzoekswensen bespreken met de officier van justitie.⁹⁸ Dit recht geeft zelfs de mogelijkheid om de resultaten van particuliere opsporing in het strafproces in te brengen.⁹⁹ Dit kan de waarheidsvinding ten goede komen, maar het kan ook problematisch zijn, bijvoorbeeld als het bewijs dat door het slachtoffer wordt aangedragen onrechtmatig verkregen is, niet in lijn ligt met de visie van de officier van justitie op de tenlastegelegde feiten of het vergaarde bewijs tegensprekt.¹⁰⁰ Is het slachtoffer tevens benadeelde partij dan kan hij voor het bewijs van de ten gevolge van het strafbare feit geleden schade bewijs overleggen (art. 334 lid 1 Sv). Daarbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan stukken uit het medisch dossier om de aard en omvang van het letsel te onderbouwen, aan bonnetjes en facturen, maar ook aan rapporten van een arbeidsdeskundige of een rekenkundige.

De officier van justitie kan de voeging van stukken weigeren, indien hij van oordeel is dat de stukken niet als processtukken kunnen worden aangemerkt, dan wel indien er een gegrond vermoeden bestaat dat door toevoeging van die stukken een getuige ernstige overlast zal ondervinden of in de uitoefening van zijn ambt of beroep zal worden belemmerd, een zwaarwegend opsporingsbelang wordt geschaad of het belang van de staatsveiligheid wordt geschaad (art. 51b lid 3 jo. 187d lid 1 Sv). Indien de officier van justitie tot weigering wil overgaan, heeft hij daartoe een schriftelijke machtiging van de rechter-commissaris (art. 51b lid 4 Sv). Tegen de afgifte van de machtiging door de rechter-commissaris staat geen hoger beroep open. Tegen een weigering door de officier van justitie evenmin. De wettelijke regeling voorziet niet in de mogelijkheid dat het slachtoffer ter terechtzitting aan de rechter kan vragen door hem aangeboden stukken te voegen in het dossier. Het vragen daarvan staat het slachtoffer en diens advocaat op zich vrij, maar de wet voorziet niet in enig criterium voor de weigering.¹⁰¹

2.3.3.2 *De rol van de advocaat*

Kort samengevat kan de advocaat van het slachtoffer bij de uitoefening van het recht op het voegen van stukken een rol spelen door bewijsstukken of andere documenten aan te dragen en de officier van justitie te verzoeken deze aan het strafdossier toe te voegen. Ook kan de advocaat een actieve rol vervullen in de bewijsvergaring door nader onderzoek te entameren

⁹⁷ Corstens/Borgers & Kooijmans 2018, p. 272.

⁹⁸ Vgl. Protocol Maatwerk 2.0.

⁹⁹ Vellinga 2009, p. 36.

¹⁰⁰ Vgl. Cleiren 2008

¹⁰¹ Vellinga 2009.

(bijvoorbeeld door het laten opstellen van een rekenrapport door een rekenkundige waarbij het verlies aan arbeidsvermogen wordt begroot, of door het laten opstellen van een medisch advies over de aard en ernst van het letsel). In geval van weigering kan de advocaat het verzoek herhalen bij de officier van justitie (indien de omstandigheden zijn gewijzigd of in geval van het voegen van andere stukken) of het verzoek herhalen bij de zittingsrechter.

2.3.4 Het indienen van een vordering tot schadevergoeding

2.3.4.1 De voeging als benadeelde partij

Voeging als benadeelde partij was al voor de Wet Terwee¹⁰² mogelijk. De Wet Terwee heeft evenwel de mogelijkheden voor de benadeelde partij om zich te voegen in het strafproces uitgebreid en verbeterd. Door de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer¹⁰³ van 1 januari 2011 is bestaande wetgeving herschikt en zijn beleidsregels gecodificeerd. Voor de interpretatie van het recht op het indienen van een vordering tot schadevergoeding is daarom de wetsgeschiedenis van de Wet Terwee mede relevant. De regels omtrent het instellen van een vordering tot schadevergoeding zijn sinds de inwerkingtreding van de Wet Minimumnormen Slachtoffers¹⁰⁴ per 1 april 2017 geregeld in de Derde Afdeling van Titel IIIa uit Boek 1 van het Wetboek van Strafvordering, getiteld ‘Schadevergoeding’ (art. 51f-51g Sv). Overige bepalingen met betrekking tot de benadeelde partij zijn geregeld in de artikelen 332-335 Sv.

Degene die rechtstreeks schade heeft geleden als gevolg van een strafbaar feit kan zich ter zake van zijn vordering voegen als benadeelde partij in het strafproces (art. 51f lid 1 Sv). Met de bepaling dat de schade ‘rechtstreeks’ moet zijn geleden wordt de kring van voegingsgerechtigden beperkt tot die personen die zelf zijn getroffen in een belang dat de bepaling beoogt te beschermen.¹⁰⁵

De benadeelde partij kan tevens slachtoffer zijn in het strafproces, maar dat hoeft niet. De kring van personen die zich kan voegen als benadeelde partij is ruimer: ook indirect benadeelden, die geen rechtstreekse schade hebben geleden, kunnen zich bijvoorbeeld voegen

¹⁰² Wet van 23 december 1992 tot aanvulling van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering, de Wet voorlopige regeling schadefonds geweldsmisdrijven en andere wetten met voorzieningen ten behoeve van slachtoffers van strafbare feiten, *Stb.* 1993, 29 (Wet Terwee) (Kamerstukken 21 345). De benadeelde partij was tot die tijd nog de ‘beledigde partij’ geheten.

¹⁰³ Wet van 17 december 2009 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafrecht, *Stb.* 2010, 1 (Kamerstukken 30143).

¹⁰⁴ Wet van 8 maart 2017, houdende implementatie van richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ (PbEU 2012, L 315), *Stb.* 2017, 90.

¹⁰⁵ Gesubrogeerde verzekeringsmaatschappijen of werkgevers van slachtoffers die indirecte schade hebben geleden horen hier niet bij. Zie Hoge Raad 5 oktober 1965, ECLI:NL:HR:1965:AB3848; Hoge Raad 23 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BG3449.

op grond van artikel 51f lid 2 Sv. Het betreft de personen die zich kunnen voegen als het slachtoffer van het strafbare feit is overleden, te weten:

- de erfgenamen van het slachtoffer ter zake van hun onder algemene titel verkregen vordering;
- de personen bedoeld in artikel 6:108 lid 1 BW ter zake de schade door derving van kosten van levensonderhoud;
- de personen bedoeld in artikel 6:108 lid 2 BW ter zake van de kosten van lijkbezorging (bijvoorbeeld de kosten van de uitvaart).

Verder kunnen personen die niet primair slachtoffer zijn, maar die vergoeding van shockschade¹⁰⁶ vorderen (waaronder begrepen materiële schade als het verlies van arbeidsvermogen) zich onder bepaalde voorwaarden voegen als benadeelde partij in het strafproces.¹⁰⁷ Per 1 januari 2019 wordt de kring van personen die zich kan voegen, als gevolg van de inwerkingtreding van de Wet Affectieschade,¹⁰⁸ uitgebreid met personen die gerechtigd zijn tot vergoeding van affectieschade en verplaatste schade (art. 6:108 en 6:107 BW). Vanaf die datum kunnen dus ook personen naar wie de schade van het primaire slachtoffer is verplaatst, zich voegen in het strafproces met een vordering tot vergoeding van deze verplaatste schade (art. 6:107 BW). Het gaat dan bijvoorbeeld om ouders van een misbruikt kind, die reis- en therapiekosten hebben moeten maken ten behoeve van hun kind. Uit de praktijk bleek dat deze vorderingen regelmatig niet-ontvankelijk werden verklaard omdat het geen rechtstreekse schade zou betreffen. Deze redenering lijkt op een misverstand te berusten. Art. 6:107 BW geeft een zelfstandig vorderingsrecht aan degene ('een derde') die ten behoeve van de gekwetste bepaalde kosten heeft gemaakt die de gelaedeerde ook zelf van de voor de schade aansprakelijke partij kan vorderen. Met dat vorderingsrecht van de derde is echter geenszins het recht van de gekwetste zelf op vergoeding van deze 'verplaatste' schade komen te vervallen.¹⁰⁹ Met de invoering van de Wet Affectieschade is, zoals opgemerkt, deze discussie in ieder geval verleden tijd. Ook personen met verplaatste schade kunnen hun vordering tot vergoeding daarvan in het strafproces indienen.

Als het slachtoffer niet als gevolg van het strafbare feit (maar door een andere omstandigheid) is overleden, kunnen de nabestaanden zich niet zelfstandig voegen. Wanneer het slachtoffer al een vordering tot schadevergoeding had ingediend en daarna overlijdt, voorziet de wet niet in de mogelijkheid dat de erfgenamen zich in het geding voegen en de

¹⁰⁶ Shockschade houdt in dat een persoon geestelijk letsel heeft opgelopen als gevolg van het waarnemen van of het geconfronteerd worden met een door gevaarzettend handelen van een ander veroorzaakt ernstig gevolg. In een dergelijk geval handelt de dader niet alleen onrechtmatig jegens degene die door zijn handelen is gedood of anderszins getroffen, maar ook jegens degene bij wie door het waarnemen van het strafbare feit of door de directe confrontatie met de ernstige gevolgen ervan, een hevige emotionele schok wordt teweeggebracht, waaruit geestelijk letsel voortvloeit. Zie hierover Schijns 2015, p. 36.

¹⁰⁷ Shockschade komt voor vergoeding in aanmerking als voldaan is aan de voorwaarden als omschreven in het Taxibus-arrest (HR 22 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD5356, NJ 2002, 240).

¹⁰⁸ Wet van 11 april 2018 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht teneinde de vergoeding van affectieschade mogelijk te maken en het verhaal daarvan alsmede het verhaal van verplaatste schade door derden in het strafproces te bevorderen, *Stb.* 2018, 132.

¹⁰⁹ HR 5 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BE9998 (Rijnstate).

vordering van de benadeelde partij kunnen overnemen. De rechter dient in dat geval te beslissen op de vordering van de overleden benadeelde partij.¹¹⁰

Het slachtoffer kan zich op twee manieren voegen als benadeelde partij. Voor aanvang van de terechtzitting geschiedt de voeging door een opgave van de inhoud van de vordering en van de gronden waarop deze berust, bij de officier van justitie die met de vervolging van het strafbare feit is belast (art. 51g lid 1 Sv). De opgave vindt doorgaans plaats door middel van het door de Minister van Justitie en Veiligheid vastgestelde formulier ‘Verzoek tot schadevergoeding’, kortweg het voegingsformulier of schadeformulier genoemd.¹¹¹ Het formulier is evenwel geen constitutief vereiste voor voeging; er is geen verplichting om het formulier te gebruiken. Dit formulier dient door de officier van justitie aan het slachtoffer te worden gezonden.¹¹² In de praktijk geschiedt dit zodra de zaak op het parket binnenkomt. Er wordt dan twee weken de tijd gegeven om het voegingsformulier te retourneren, waarna mede aan de hand van de opgegeven schade van het slachtoffer wordt beslist of vervolging plaatsvindt en op welke manier.¹¹³ Het slachtoffer kan zich ook op de terechtzitting voegen als benadeelde partij door voornoemde opgave aan de rechter, uiterlijk totdat de officier van justitie met zijn requisitoir begint (art. 51g lid 3 Sv).¹¹⁴ Het slachtoffer kan zich ter zitting schriftelijk voegen als benadeelde partij door overlegging van zijn schriftelijke vordering, maar kan zich ook mondeling voegen (art. 51g lid 3, tweede volzin, Sv). Gelijkzeitig met het voegingsformulier of later separaat kan de benadeelde partij stukken indienen bij de officier van justitie waarmee de vordering wordt toegelicht of onderbouwd (art. 51b lid 2 Sv).

Hoewel de wet niets regelt over het wijzigen of het intrekken van de vordering, staat niets eraan in de weg dat wanneer de benadeelde partij zich voorafgaand aan de zitting heeft gevoegd, deze persoon zich op grond van artikel 51g lid 3 Sv opnieuw voegt om gebreken in de eerdere voeging te herstellen.¹¹⁵ De benadeelde partij kan haar vordering voorts in elke stand van het geding wijzigen, ook nadat de officier van justitie het woord heeft gevoerd. De beginselen van een behoorlijke procesorde brengen in dat geval mee dat de procespartijen – als de aard en de omvang van die wijziging daartoe aanleiding geven – de mogelijkheid wordt geboden zich daaromtrent te beraden en een standpunt te bepalen.¹¹⁶

¹¹⁰ HR 15 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:917 en HR 13 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL9105, *NJ* 2011, 259 m.nt. C.P.M. Cleiren.

¹¹¹ Art. 51g lid 1 jo. 51ac lid 8 Sv, alsmede *Stcrt.* 2015, 44630.

¹¹² Artikel 51g lid 1 Sv bepaalt dat dit formulier wordt meegestuurd bij de mededeling op grond van artikel 51a lid 3 Sv dat vervolging tegen de verdachte wordt ingesteld. Dat lijkt een omissie van de wetgever aangezien 51a lid 3 Sv door de Wet Minimumnormen Slachtoffers (*Stb.* 2017, 90) is komen te vervallen.

¹¹³ Sas 2016, p. 4070-40.

¹¹⁴ HR 29 juni 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM4363.

¹¹⁵ HR 16 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1486.

¹¹⁶ HR 16 mei 2017, ECLI:NL:HR:2017:885 en HR 8 december 1998, ECLI:NL:HR:1998:AC0671, *NJ* 1999, 274.

2.3.4.2 De behandeling van de vordering van de benadeelde partij

Uit het recht op informatie vloeit voort dat de officier van justitie schriftelijk aan de benadeelde partij dient te berichten wanneer de zitting plaatsvindt (art. 51a lid 3 Sv). Er ontbreekt, als gezegd, een wettelijk voorschrift dat een afschrift van deze mededeling aan de advocaat van het slachtoffer dient te worden verzonden.

Hoewel de benadeelde partij niet verplicht is ter terechtzitting te verschijnen, kan de rechter bevelen dat zij door middel van een kennisgeving wordt opgeroepen op een nader tijdstip (art. 332 Sv). De rechtbank kan dit bijvoorbeeld doen om nadere informatie over de vordering in te winnen.¹¹⁷ De benadeelde partij kan haar vordering toelichten nadat de officier van justitie zijn requisitoir heeft gehouden. Deze toelichting kan ook door de raadsman van de benadeelde partij worden gegeven. Indien de benadeelde partij afwezig is, kan een raadsman haar alleen vertegenwoordigen en namens haar het woord voeren indien hij stelt daartoe gemachtigd te zijn. De wetgever heeft voor dit moment gekozen, omdat de benadeelde partij zich dan in volle omvang kan uitlaten over zijn vordering, ook ten aanzien van het standpunt dat de officier van justitie ten aanzien van zijn vordering heeft ingenomen. In de praktijk krijgt de benadeelde partij doorgaans al voor aanvang van het requisitoir de gelegenheid om zijn vordering toe te lichten en de officier van justitie en de verdediging worden in de gelegenheid gesteld om vragen te stellen over de vordering.¹¹⁸ De benadeelde partij of diens raadsman zal vervolgens telkens in de gelegenheid moeten worden gesteld het woord te voeren nadat de officier van justitie die gelegenheid heeft gekregen (art. 334 lid 1, tweede volzin, Sv), dus zowel na het requisitoir als na repliek. Wordt deze gelegenheid niet geboden, dan leidt dat in beginsel tot nietigheid.¹¹⁹ Dat ligt evenwel anders indien de benadeelde partij werd bijgestaan door een raadsman die eerder wel de gelegenheid heeft gehad de vordering toe te lichten en deze na het requisitoir niet heeft aangegeven de vordering nader te willen toelichten of te reageren op de standpunten van de officier van justitie.¹²⁰

De benadeelde partij heeft ook het recht om ter terechtzitting stukken te overleggen ter onderbouwing van haar vordering (art. 334 lid 1 Sv). In de praktijk worden deze stukken veelal bij de vordering gevoegd (op grond van het hiervoor genoemde artikel 51b lid 2 Sv), zodat ze samen met de vordering door de officier van justitie al aan het dossier zijn toegevoegd.¹²¹ De benadeelde partij heeft geen recht om getuigen of deskundigen aan te brengen, ook niet om te worden gehoord over de vordering van de benadeelde partij (art. 334 lid 1 Sv).¹²² Dat lijkt er evenwel niet aan in de weg te staan dat de benadeelde partij of diens

¹¹⁷ Sas 2016, p. 4070-44.

¹¹⁸ Zie Candido 2017, p. 66-67. Zo luiden overigens ook de Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel m.b.t. de Wet Terwee en de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer van oktober 2011. De benadeelde partij zal hierdoor niet in haar belangen worden geschaad. Vgl. Hoge Raad 30 november 1999, *NJ* 2000, 93.

¹¹⁹ HR 7 januari 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZD0609, *NJ* 1997, 292 en HR 7 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO9915, *NJ* 2005, 98.

¹²⁰ HR 7 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO9915.

¹²¹ Candido 2017, p. 67-68.

¹²² Vgl. Hoge Raad 13 december 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ0834; Hoge Raad 17 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1448; Hoge Raad 7 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:902.

raadsman de officier van justitie of de rechter voorafgaand aan of tijdens de zitting kan verzoeken een getuige of een deskundige voor de zitting op te roepen of in het vooronderzoek te doen horen, dan wel de getuige of deskundige zelf mee te nemen naar de zitting. Deze mogelijkheid werd zelfs zowel bij de behandeling van de Wet Terwee¹²³ als bij de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer¹²⁴ door de Minister van Justitie geopperd.¹²⁵ Aan getuigen of deskundigen die (op verzoek van de verdachte) door de officier van justitie ter terechtzitting zijn opgeroepen, mag de benadeelde partij wel vragen stellen, zij het alleen met betrekking tot haar vordering (art. 334 lid 2 Sv).

De rechter kan een vordering tot schadevergoeding van het slachtoffer (gedeeltelijk) niet-ontvankelijk verklaren, toewijzen of afwijzen (art. 361a Sv). De mogelijkheid voor een benadeelde partij om een rechtsmiddel in te stellen tegen de beslissing die de strafrechter heeft genomen over de vordering tot schadevergoeding hangt af van het verdere verloop van de procedure. Als de verdachte en/of de officier van justitie hoger beroep instellen tegen het in eerste aanleg gewezen vonnis, dan heeft de benadeelde partij geen zelfstandige beroepsmogelijkheid. De voeging is van rechtswege aan de orde voor zover de gevorderde schadevergoeding is toegewezen (artikel 421 lid 2 Sv). Indien de vordering is afgewezen of niet-ontvankelijk is verklaard, kan de benadeelde partij zich binnen de grenzen van de eerste vordering in hoger beroep opnieuw voegen (art. 421 lid 3 Sv). Als de verdachte en/of de officier van justitie niet in hoger beroep gaan tegen het vonnis, kan de benadeelde partij bij de burgerlijke rechter hoger beroep instellen tegen het vonnis (art. 421 lid 4 en 5 Sv), maar dan alleen voor het deel van de vordering dat is afgewezen. Als de vordering van de benadeelde partij niet-ontvankelijk is verklaard, kan zij niet in hoger beroep, maar kan zij haar vordering wel aan de burgerlijke rechter voorleggen.

Volgens de Minister voor Rechtsbescherming brengt deze regeling een aantal nadelen met zich. Zo geldt bij de gang naar de burgerlijke rechter door de benadeelde partij een verplichte procesvertegenwoordiging wat mogelijk ontmoedigend zou kunnen werken. Een nuancering is in dit geval evenwel op zijn plaats: de verplichte procesvertegenwoordiging geldt namelijk alleen voor vorderingen van meer dan 25.000 euro of voor een hoger beroep. Vorderingen onder dat bedrag kunnen in eerste aanleg zonder verplichte procesvertegenwoordiging aan de burgerlijke rechter worden voorgelegd. Onderzoek laat evenwel zien dat slachtoffers vanwege de lange doorlooptijden zelden kiezen voor een procedure bij de civiele rechter.¹²⁶ Gelet op deze nadelen heeft de Minister voor Rechtsbescherming aangekondigd het slachtoffer een zelfstandige beroepsmogelijkheid bij een strafkamer van het gerechtshof te willen toekennen, zonder de eis van verplichte

¹²³ *Kamerstukken II* 1990/91, 21 345, nr. 5, p. 5 (Memorie van Antwoord).

¹²⁴ *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 3, p. 8.

¹²⁵ Zie hierover ook Sas 2016, p. 4070-63.

¹²⁶ *Kamerstukken II* 2017/18, 33 552, 49 (Brief van de Minister voor Rechtsbescherming over schadeverhaal door slachtoffers van strafbare feiten) onder verwijzing naar de WODC-onderzoeken 'Civiel schadeverhaal door slachtoffers van strafbare feiten' (2012), 'Je hebt geluk als je van een pauze mag plukken' (2013) en 'Schadeverhaal na een strafbaar feit via de kantonrechter' (2014).

vertegenwoordiging. Ook zouden slachtoffers de mogelijkheid krijgen om een vordering tot schadevergoeding in hoger beroep te verhogen.¹²⁷

2.3.4.3 De rol van de advocaat

De benadeelde partij kan zich laten vertegenwoordigen door een advocaat die verklaart daartoe bepaaldelijk gemachtigd te zijn. De bevoegdheden van de benadeelde partij komen ook toe aan zijn advocaat.¹²⁸ Kort samengevat kan de rol van de advocaat van de benadeelde partij bestaan uit het indienen van een vordering benadeelde partij, waarbij in het bijzonder aandacht uitgaat naar het onderbouwen van de vordering. Indien nodig kan de advocaat voor de onderbouwing van de vordering de relevante medische stukken opvragen en deze laten beoordelen door een medisch adviseur. Daarnaast kan de advocaat ook de hulp inschakelen van andere deskundigen. Daarbij valt te denken aan medisch deskundigen die rapporteren over het causaal verband tussen het misdrijf en het letsel. Ook valt daarbij te denken aan een arbeidsdeskundige die op basis van de klachten en beperkingen van het slachtoffer beoordeelt hoeveel uur een slachtoffer nog in staat is te werken. Daarnaast kan worden gedacht aan de inschakeling van een rekenkundige die op basis van de onder meer door de advocaat aangeleverde uitgangspunten een begroting maakt van de toekomstige inkomensschade, of (in geval van een overleden slachtoffer), een overlijdensschadeberekening maakt op de voet van artikel 6:108 BW. Ook kan de advocaat voorafgaand aan de zitting of ter terechtzitting stukken overleggen ter onderbouwing van de vordering van de benadeelde partij (met het verzoek deze te voegen aan het dossier). De advocaat kan ter terechtzitting de vordering nader toelichten en reageren op standpunten van de officier van justitie en de verdediging. Alhoewel daarvoor geen wettelijke basis bestaat, kan de advocaat een verzoek doen aan de officier van justitie of de rechter tot het oproepen van getuigen of deskundigen of deze zelf meenemen naar de zitting, teneinde vragen aan hen te kunnen stellen over de vordering. Verder kan de advocaat vragen stellen over de vordering aan de op de terechtzitting aanwezige getuigen of deskundigen (die anders dan op verzoek van de benadeelde partij zijn opgeroepen).

2.3.5 Het uitoefenen van het spreekrecht

2.3.5.1 Het spreekrecht

Het spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden werd in 2005 ingevoerd¹²⁹ en is verankerd in artikel 51e Sv. Dit recht vloeit niet voort uit de Richtlijn, maar uit nationale

¹²⁷ *Kamerstukken II* 2017/18, 33 552, nr. 43, p. 3-4 (Brief van de Minister voor Rechtsbescherming van 22 februari 2018 over de Meerjarenagenda Slachtofferbeleid 2018-2021), *Kamerstukken II* 2017/18, 33 552, 49 (Brief van de Minister voor Rechtsbescherming over schadeverhaal door slachtoffers van strafbare feiten) en het Conceptwetsvoorstel Boek 5 in verband met de modernisering van Wetboek van Strafvordering (met name artikel 5.4.2.7 en 5.4.1.2.1) met de daarbij behorende Memorie van Toelichting, p. 36-42.

¹²⁸ *Kamerstukken II* 1989/90, 21 345, nr. 3, p. 31 (Memorie van Toelichting).

¹²⁹ Wet van 21 juli 2004 tot wijziging van enige bepalingen van het Wetboek van Strafvordering (invoering van spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden), *Stb.* 2004, 382.

ontwikkelingen die tevens tot gevolg hebben gehad dat dit recht de afgelopen jaren een aantal maal is uitgebreid. Zo is de kring van spreekgerechtigden per 1 september 2012 verruimd.¹³⁰ In het recent verschenen conceptwetsvoorstel uitbreiding slachtofferrechten is een nog verdere uitbreiding van de kring van spreekgerechtigden aangekondigd tot ‘a. personen die het overleden slachtoffer als behorende tot hun gezin hebben verzorgd en opgevoed en in een nauwe persoonlijke betrekking tot het slachtoffer hebben gestaan en b. personen die deel hebben uitgemaakt van het gezin waartoe het overleden slachtoffer behoorde en in een nauwe persoonlijke betrekking tot het slachtoffer hebben gestaan.’ Door deze uitbreiding komt het spreekrecht bijvoorbeeld toe aan stief familie of aan de leden van het pleeggezin waarvan het slachtoffer deel heeft uitgemaakt.¹³¹ Ook hoeft het slachtoffer zich per 1 juli 2016 bij de uitoefening van zijn spreekrecht niet langer te beperken tot de gevolgen die het strafbare feit voor hem heeft gehad, maar mag zich onbeperkt uitlaten (ook wel het ‘uitgebreide spreekrecht’ genoemd).¹³² Het spreekrecht is daarmee onbeperkt, wat betekent dat aan het slachtoffer geen beperkingen worden opgelegd wat betreft hetgeen hij in het kader van de strafzaak aan de orde wil stellen.¹³³ Het slachtoffer kan zich uitlaten over de gevolgen die het strafbare feit voor hem heeft gehad, maar ook over de kwalificatie van het feit, het bewijs in de strafzaak, de straf die hij passend vindt, de persoon van de verdachte of de wijze waarop hij of zij het strafproces beleeft.¹³⁴ De rechter hoeft echter geen rekening te houden met de verklaring van het slachtoffer en hoeft hier ook niet expliciet op in te gaan. Sas wijst erop dat een spreekgerechtigde hiervan goed doordrongen zal moeten zijn, omdat zijn verwachtingen van het spreekrecht anders weleens te hoog zouden kunnen zijn en secundaire victimisatie tot gevolg zou kunnen hebben.¹³⁵ Andere uitbreidingen in het genoemde conceptwetsvoorstel die verband houden met het spreekrecht, zoals de verplichte verschijning op de terechtzitting van voorlopig gehechte verdachten van een zeden- of geweldsmisdrijf en de invoering van een spreekrecht voor slachtoffers bij tbs-verlengingszittingen worden gelet op de omvang van dit onderzoek verder buiten beschouwing gelaten.¹³⁶

Het spreekrecht kan worden uitgeoefend als het ten laste gelegde feit een misdrijf betreft waarop een gevangenisstraf van acht jaar of meer staat, of als het misdrijf expliciet is

¹³⁰ Wet van 12 juli 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces, *Stb.* 2012, 345. De kring van personen die in aanmerking komen om te mogen spreken werd onder meer uitgebreid tot bloedverwanten in de rechte lijn en die in de zijlijn tot de vierde graad en tot de wettelijke vertegenwoordigers van minderjarige slachtoffers die vanwege hun zeer jeugdige leeftijd niet in staat zijn om het spreekrecht uit te oefenen.

¹³¹ Conceptwetsvoorstel uitbreiding slachtofferrechten en de bijbehorende concept Memorie van Toelichting.

¹³² Zie Wet van 14 april 2016 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces en wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheden van uitkering aan nabestaanden, *Stb.* 2016, 160. Deze wijziging heeft onmiddellijke werking vanaf de datum van inwerkingtreding en geldt daardoor vanaf 1 juli 2016 voor alle zaken waarvan de zitting na deze datum plaatsvindt, ook voor hoger beroepzaken.

¹³³ *Kamerstukken II* 2014/15, 34 082, nr. 3, p. 1 (Memorie van Toelichting).

¹³⁴ *Kamerstukken II* 2014/15, 34 082, nr. 6 (Nota van Nadere Toelichting).

¹³⁵ Sas 2016, p. 4070-28.

¹³⁶ *Kamerstukken II* 2017/18, 33 552, nr. 43, p. 1-3 (Brief van de Minister voor Rechtsbescherming van 22 februari 2018 over de Meerjarenagenda Slachtofferbeleid 2018-2021) en het conceptwetsvoorstel uitbreiding slachtofferrechten.

genoemd in artikel 51e lid 1 Sv.¹³⁷ Slachtoffers van ernstige gewelds- of zedenmisdrijven zullen hier vrijwel altijd onder vallen. Uit het recht op informatie vloeit voort dat het Openbaar Ministerie het slachtoffer tijdig en schriftelijk op de hoogte dient te stellen van het feit dat hij het spreekrecht mag uitoefenen.

Indien het slachtoffer geen gebruik wil maken van het spreekrecht, kan hij ervoor kiezen een schriftelijke slachtofferverklaring op te (laten) opstellen.¹³⁸ De schriftelijke slachtofferverklaring is niet wettelijk geregeld, maar geldt als processtuk dat aan het dossier kan worden toegevoegd.¹³⁹ De schriftelijke slachtofferverklaring kan bovendien, anders dan een (afschrift van een) mondelinge spreekrechtverklaring afgelegd ter terechtzitting, bijdragen aan het bewijs van het strafbare feit.¹⁴⁰ Het opstellen van een schriftelijke slachtofferverklaring valt onder de juridische werkzaamheden van een slachtofferadvocaat waarop de hiervoor genoemde paraplutoevoeging ziet. Gelet op de slachtofferrechten waarop dit onderzoek ziet, zal de schriftelijke slachtofferverklaring in het navolgende verder buiten beschouwing worden gelaten.

Het slachtoffer dat het spreekrecht wil uitoefenen, dient dat in beginsel voor aanvang van de terechtzitting schriftelijk te laten weten aan de officier van justitie, opdat deze het slachtoffer tijdig kan oproepen (art. 51e lid 1 jo. 260 lid 2 Sv). Hiervoor kan het slachtoffer gebruik maken van het antwoordformulier. Op dit antwoordformulier kan het slachtoffer ook aangeven of hij toestemming geeft om zijn gegevens door te geven aan Slachtofferhulp Nederland. Slachtofferhulp Nederland kan het slachtoffer voorlichten en helpen met het voorbereiden van het spreekrecht of het opstellen van een schriftelijke slachtofferverklaring. Dat hoeft evenwel niet. Het slachtoffer kan zich hierin ook laten bijstaan door een raadsman. De spreekgerechtigde die is opgeroepen en verschenen wordt door de rechter in de gelegenheid gesteld het spreekrecht uit te oefenen. Ook zonder dat het slachtoffer voorafgaand aan de zitting aan de officier van justitie (schriftelijk) heeft laten weten dat hij of zij van het spreekrecht gebruik wil maken, kan het slachtoffer op de terechtzitting verzoeken om het spreekrecht uit te oefenen. Een dergelijk verzoek zal in beginsel dienen te worden ingewilligd. Het slachtoffer kan het spreekrecht laten uitoefenen door zijn raadsman (art. 303 lid 1 jo. 258 lid 3 Sv) of door een (andere) gemachtigde. Denkbaar is ook dat een raadsman optreedt namens meer slachtoffers.¹⁴¹ In de Memorie van Toelichting op de Wet uitbreiding spreekrecht werd de verwachting uitgesproken dat meer slachtoffers gebruik zouden maken van hun spreekrecht als zij dit namens hen door een ander kunnen laten uitoefenen op de terechtzitting.¹⁴² Volgens Sas biedt dit de mogelijkheid om het spreekrecht een meer juridische invulling te geven.¹⁴³ De advocaat kan bijvoorbeeld – in afwijking van het

¹³⁷ Het betreft hier de misdrijven genoemd in de artikelen 240b, 247, 248a, 248b, 249, 250, 285, 285b, 300 lid 2 en 3, 206 tot en met 308 en 318 Sr en artikel 6 Wegenverkeerswet 1994.

¹³⁸ Aanwijzing Slachtofferrechten, par. 8.

¹³⁹ *Kamerstukken II* 2002/03, 27 632, nr. 104b, p. 5 en HR 6 november 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX8471, *NJ* 2013, 86 m.nt. Borgers.

¹⁴⁰ HR 11 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR2359, *NJ* 2011, 558, m.nt. Reijntjes.

¹⁴¹ *Kamerstukken II* 2011/12, 33 176, nr. 3, p. 5.

¹⁴² *Kamerstukken II* 2011/12, 33 176, nr. 3, p. 6.

¹⁴³ Sas 2016, p. 4070-29.

standpunt van de officier van justitie – betogen dat het primair tenlastegelegde bewezen dient te worden in plaats van het subsidiair tenlastegelegde. Wellicht zou hij zelfs kunnen betogen dat de officier van justitie een wijziging tenlastelegging dient te doen.¹⁴⁴ De rechter is als gezegd niet gehouden om te reageren op de verklaring van het slachtoffer, maar kan het standpunt van het slachtoffer wel laten meewegen. Zo kunnen volgens de wetsgeschiedenis bij de waardering van de ernst van het feit (en in het verlengde daarvan de beslissing over de straftoemeting) de gevolgen zoals die naar voren komen in de verklaring van het slachtoffer worden meegewogen. De Hoge Raad heeft hierop evenwel een beperking aangebracht in die zin dat de rechter de gevolgen enkel ‘als accentuering of inscherping van het beeld dat reeds uit het verder verhandelde ter terechtzitting is verkregen’ mag meewegen.¹⁴⁵

Indien de spreekgerechtigde niet is verschenen, kan de rechter bevelen dat de zaak zal worden aangehouden en de spreekgerechtigde opnieuw zal worden opgeroepen (art. 303 lid 2 Sv). De rechter is hiertoe echter niet verplicht.¹⁴⁶ Indien geen informatie bekend is over de reden van niet verschijning zal de rechter doorgaans overgaan tot aanhouding van de zaak.¹⁴⁷ De raadsman kan namens het slachtoffer een aanhoudingsverzoek doen. Het Landelijk Aanhoudingsprotocol van het LOVS beveelt in dit verband aan dat indien het slachtoffer voorafgaand aan de zitting kenbaar heeft gemaakt zijn spreekrecht te willen uitoefenen en er een gemotiveerd aanhoudingsverzoek is gedaan, dit in de regel, behoudens zwaarwegende belangen, zal worden gehonoreerd. Is er geen (gemotiveerd) aanhoudingsverzoek gedaan of maakt het slachtoffer vlak voor de zitting kenbaar niet te zullen verschijnen, dan is het aan de voorzitter om een nadere afweging te maken. Indien het dossier al een uitvoerige schriftelijke slachtofferverklaring bevat, dan kan hij besluiten om af te zien van (herhaalde) oproeping van het slachtoffer.¹⁴⁸ Als het slachtoffer na een herhaalde oproeping opnieuw niet verschijnt, dan kan de rechtbank afzien van het horen van het slachtoffer (art. 303 lid 2 Sv). Ook kan het voorkomen dat een slachtoffer zich pas ter terechtzitting meldt en verzoekt het spreekrecht uit te oefenen. Ook op dit moment kan het slachtoffer zich laten bijstaan door een advocaat. Het is dan aan de voorzitter om te beslissen of het slachtoffer daarvoor de gelegenheid krijgt. Indien een slachtoffer spreekgerechtigde is, zal deze in beginsel in de gelegenheid worden gesteld zijn spreekrecht uit te oefenen.¹⁴⁹

In de huidige wetgeving is niet expliciet vastgelegd wanneer een spreekgerechtigde tijdens het onderzoek ter terechtzitting gebruik kan maken van zijn spreekrecht. Doorgaans wordt het spreekrecht uitgeoefend voordat de officier van justitie zijn requisitoir heeft gehouden. Op die manier kan de officier van justitie in zijn requisitoir rekening houden met hetgeen door het slachtoffer ter zitting naar voren is gebracht.¹⁵⁰ In de praktijk wordt het

¹⁴⁴ Vgl. het mogelijk toekomstig scenario van het strafproces dat wordt geschetst in *Kamerstukken II 2002/03*, 27 632, nr. 104b, p. 1 (MvA).

¹⁴⁵ *Kamerstukken II 2002/03*, 27 632, nr. 12, p. 2 en HR 6 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR1149, *NJ* 2012, 367 m.nt. C.P.M. Cleiren.

¹⁴⁶ *Kamerstukken II 2003/04*, 27 632, nr. 104b, p. 6-7 (MvA).

¹⁴⁷ *Kamerstukken II 2011/12*, 33 176, nr. 3, p. 7 (MvT).

¹⁴⁸ Zie het Landelijk Aanhoudingsprotocol van het LOVS d.d. 18 november 2011, p. 3.

¹⁴⁹ *Kamerstukken II 2003/04*, 27 632, nr. 104b, p. 4 (MvA).

¹⁵⁰ Vgl. *Handelingen II 2002/03*, 35, p. 2708.

spreekrecht soms uitgeoefend na het requisitoir.¹⁵¹ Nadat de spreekgerechtigde zijn spreekrecht heeft uitgeoefend, kunnen de voorzitter en andere rechters vragen stellen over deze verklaring. De officier van justitie of de verdediging kunnen via tussenkomst van de voorzitter vragen stellen (art. 302 Sv). Het conceptwetsvoorstel uitbreiding slachtofferrechten beoogt het moment waarop het spreekrecht wordt uitgeoefend wettelijk vast te leggen. Dit voorstel sluit aan bij de huidige praktijk door voor te stellen dat gebruikmaking van het spreekrecht geschiedt voordat de officier van justitie het woord heeft gevoerd, dat wil zeggen voordat hij zijn requisitoir heeft gehouden. Verder wordt voorgesteld dat de voorzitter van de rechtbank na het laatste woord van de verdachte de gelegenheid krijgt om nadere vragen te stellen aan de spreekgerechtigde. Maakt de voorzitter hiervan gebruik dan geldt dat de verdachte opnieuw de gelegenheid moet worden geboden te spreken.¹⁵²

Wanneer het slachtoffer tijdens het uitoefenen van zijn spreekrecht met nieuwe feitelijke informatie komt, dan kan dat aanleiding zijn voor de rechter om het slachtoffer als getuige te horen.¹⁵³ Ook als er vragen worden gesteld die van belang zijn voor beslissingen in het kader van artikel 348 en 350 Sv is beëdiging van het slachtoffer vereist. Verklaart het slachtoffer enkel over de gevolgen die het strafbare feit voor hem heeft gehad of worden enkel hierover vragen gesteld, dan is beëdiging van het slachtoffer als getuige niet vereist.¹⁵⁴ Het slachtoffer dient zich bewust te zijn van de mogelijkheid dat hij ter zitting als getuige kan worden beëdigd. Een (onverwacht) getuigenverhoor kan namelijk leiden tot secundaire victimisatie.¹⁵⁵

2.3.5.2 De rol van de advocaat

Kort samengevat komt de rol van de advocaat bij het uitoefenen van het spreekrecht op het volgende neer. Een advocaat kan bij de officier van justitie en/of de rechter kenbaar maken dat het slachtoffer gebruik wil maken van zijn of haar spreekrecht. Voorts kan een advocaat het slachtoffer voorlichten over en voorbereiden op het uitoefenen van het spreekrecht. Ook kan hij het slachtoffer bijstaan bij het uitoefenen van dit recht of het spreekrecht namens het slachtoffer uitoefenen. Een advocaat kan een meer juridische invulling geven aan het spreekrecht door in te gaan op – kort gezegd – de vragen van artikel 348 en 350 Sv (bijvoorbeeld door in te gaan op het bewijs of de toerekeningvatbaarheid van de verdachte). Ook kan een advocaat een wijziging van de tenlastelegging bepleiten. Tot slot kan een advocaat voorafgaand aan of tijdens de terechtzitting een aanhoudingsverzoek doen.

2.4 De opleiding voor slachtofferadvocaten

¹⁵¹ *Kamerstukken II* 2014/15, 34 082, nr. 3, p. 9 (MvT).

¹⁵² Conceptwetsvoorstel uitbreiding slachtofferrechten (art. 311 (nieuw) Sv) en de bijbehorende Memorie van Toelichting, p. 10.

¹⁵³ *Kamerstukken II* 2002/03, 27 632, nr. 104b, p. 3 (MvA).

¹⁵⁴ HR 8 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1695 onder verwijzing naar de parlementaire geschiedenis van *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 13 (Nota van Wijziging).

¹⁵⁵ Sas 2016, p. 4070-28; Candido 2017, p. 71.

2.4.1 Inleiding

Om de vraag te kunnen beantwoorden hoe de basis en specialisatie-opleiding voor slachtofferadvocaten is georganiseerd (deelvraag 3c) en hoe de basis- en specialisatieopleiding voor slachtofferadvocaten bijdraagt aan hun rol (deelvraag 3d) wordt in deze paragraaf een beschrijving gegeven van de basis- en specialisatieopleiding. Uit de resultaten van het vragenlijstonderzoek blijkt dat de benaming van deze cursussen verwarring heeft gewekt. Er bestaat namelijk een basisopleiding Slachtoffer- en letselzaken, maar aangezien het bijstaan van EGZ-slachtoffers als een specialisme wordt beschouwd, wordt deze basisopleiding ook wel aangeduid als een specialisatiecursus. Een advocaat die de basiscursus heeft gevolgd, wordt door de Raad voor de Rechtsbijstand bijvoorbeeld ook aangeduid als ‘specialist slachtofferzaken’.¹⁵⁶ Los van de basisopleiding, die in verschillende varianten wordt aangeboden door diverse partijen, bestaat er een specialisatieopleiding Rechtsbijstand aan EGZ-slachtoffers. Deze richt zich op advocaten die de basisopleiding reeds hebben afgerond en die meer willen op het terrein van het bijstaan van slachtoffers van strafbare feiten. Het niveau, de duur, de omvang, de breedheid, de toetsing, en de vakgebiedoverstijgende benadering van de specialisatieopleiding verschilt evenwel in belangrijke mate van de basisopleiding. Hierna zullen de verschillen tussen de basis- en de specialisatieopleiding nader worden toegelicht. Voorts is het ook mogelijk dat de respondenten hebben aangenomen dat de ‘Grotius specialisatieopleiding Personenschade’¹⁵⁷ door de onderzoekers werd bedoeld als ‘de specialisatieopleiding’. Het is aannemelijk dat deze onduidelijkheid heeft geleid tot het hoge aantal respondenten dat zegt de specialisatieopleiding te hebben gevolgd. Zie verder paragraaf 3.4 voor een uitgebreidere toelichting.

2.4.2 De organisatie van de basis- en specialisatieopleiding

2.4.2.1 Basisopleiding

Advocaten die slachtoffers van ernstige gewelds- of zedenmisdrijven op toevoegingsbasis bijstaan in het strafproces, en die niet zijn aangesloten bij ASP en/of LSA, dienen een basisopleiding Slachtoffer- en letselzaken te hebben gevolgd. Het curriculum voor de basisopleiding is in overleg met de specialisatieverenigingen ASP en LSA, Slachtofferhulp Nederland, het Ministerie van Justitie en Veiligheid, de Orde en de Raad voor de Rechtsbijstand opgesteld en is openbaar (via internet) te raadplegen.¹⁵⁸ Doordat de basisopleiding evenwel door verschillende opleidingsinstituten wordt aangeboden,¹⁵⁹

¹⁵⁶ <https://kenniswijzer.rvr.org/werkinstructies-toevoegen/verbintenissenrecht/o013-gewelds--en-zedenmisdrijven-met-ernstig-letsel.html>

¹⁵⁷ De opleiding die aangeboden wordt door Grotius Academie draagt als titel ‘Grotius specialisatieopleiding Personenschade’, en is voornamelijk bedoeld voor aspirant-leden van de Vereniging van Letselschade Advocaten (LSA). Deze opleiding biedt gespecialiseerde informatie over het aansprakelijkheids- en schadevergoedingsrecht. De opleiding is niet speciaal gericht op de behandeling van EGZ-zaken.

¹⁵⁸ <https://www.rvr.org/nieuws/2014/februari/nieuw-specialisatie-slachtofferzaken-per-1-juli-2014.html>

¹⁵⁹ De cursus wordt in 2018 aangeboden door Sdu opleidingen

(<https://www.sdujuridischeopleidingen.nl/site/aanbod/detail/basisopleiding-slachtoffer--en->

verschilt het programma iets per opleidingsinstituut. De opleidingen hebben met elkaar gemeen dat zowel strafrechtelijke als civielrechtelijke onderwerpen aan bod komen, alsmede de psychische problematiek van slachtoffers. Aan het volgen van de cursus zijn 20 permanente opleidingspunten van de Nederlandse Orde van Advocaten (PO-punten) verbonden. Het niveau van de cursus is basis waarbij de theorie met een praktische inslag wordt behandeld.

Bij wijze van voorbeeld wordt het programma beschreven van de basisopleiding slachtoffer- en letselzaken welke wordt aangeboden door Sdu-opleidingen.¹⁶⁰ De cursus bestaat uit vier dagen. Voor wat betreft het strafrechtelijk deel wordt ingegaan op de relevante nationale en internationale wetgeving en beleid van het Openbaar Ministerie, op de aangifte door het slachtoffer, de positie van het slachtoffer tijdens het opsporingsonderzoek en de vervolging, de rechtsbijstand aan het slachtoffer tijdens het getuigenverhoor, het onderzoek ter terechtzitting, de vordering van de benadeelde partij, het spreekrecht en enkele specifieke onderwerpen zoals de financiering van de rechtsbijstand en de voorschotregeling. Voor wat betreft het civielrechtelijk deel wordt ingegaan op thema's als aansprakelijkheid, bewijs, verjaring, procedurele aspecten van de civiele procedure, schadevergoeding en het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Daarnaast wordt tijdens de cursus aandacht besteed aan psychische aspecten van slachtofferschap.

2.4.2.2 Specialisatieopleiding

Daarenboven bestaat de mogelijkheid tot het volgen van een specialisatieopleiding.¹⁶¹ Deze opleiding, getiteld Rechtsbijstand aan EGZ-slachtoffers, is geïnitieerd door Stichting LANGZS en het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht is verantwoordelijk voor de organisatie van de opleiding. Voor de inhoud van de opleiding zijn de Erasmus Universiteit Rotterdam en het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen verantwoordelijk. Daarbij draagt de Erasmus Universiteit Rotterdam de verantwoordelijkheid voor het privaatrechtelijk deel van de opleiding en het Willem Pompe Instituut de verantwoordelijkheid voor het strafrechtelijk deel van de opleiding. De opleiding is primair gericht op advocaten werkzaam in het strafrecht en/of privaatrecht die slachtoffers van ernstige gewelds- of zedenmisdrijven bijstaan, maar staat bijvoorbeeld ook open voor anderen die in de praktijk te maken krijgen met deze slachtoffers, zoals leden van het Openbaar Ministerie en medewerkers van letselschadeverzekeringen.

[letselzaken.20076066.html](#)) en het Instituut voor Juridische Opleidingen <https://ivjo.nl/rechtsgebied/letselschade/basisopleiding-letsel-en-slachtofferzaken> (websites geraadpleegd op 18 april 2018).

¹⁶⁰ Te raadplegen via www.sdujuridischeopleidingen.nl.

¹⁶¹ De informatie over deze cursus is afkomstig van het bestuur van de opleidingscommissie van de Erasmus Universiteit Rotterdam, het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht en stichting LANGZS.

Onderstaande informatie over de cursus(inhoud) en de evaluatieresultaten zijn afkomstig van het bestuur van de specialisatieopleiding.¹⁶² De tekst van deze paragraaf is voorgelegd aan het bestuur waarna nog enkele wijzigingen en aanvullingen zijn aangebracht. Vanwege de doelstellingen van de specialisatieopleiding wordt elk jaar met de deelnemers overeengekomen dat al hetgeen tijdens de opleiding wordt uitgewisseld tussen docenten en cursisten en tussen cursisten onderling vertrouwelijk blijft. Dat schept een veilige leeromgeving waarin desgewenst ook zaaksinformatie kan worden uitgewisseld om van elkaar te kunnen leren en *best practices* te delen. Het betekent ook dat onderstaande beschrijving zich beperkt tot hoofdlijnen.

De primaire doelstelling van de specialisatieopleiding is het verbeteren van rechtsbijstand aan slachtoffers van ernstige misdrijven door gedegen, vakgebied overstijgende kennis en inzichten in de rechtsbijstand aan slachtoffers bij te brengen en advocaten ‘uit te dagen grenzen te verkennen ten behoeve van de verbetering van de positie van slachtoffers van ernstige misdrijven.’ Een tweede doelstelling is ‘het in samenhang bezien van de mogelijkheden om via het privaatrecht en het strafrecht de belangen van slachtoffers van ernstige gewelds- of zedenmisdrijven te behartigen en hun rechten te kunnen uitoefenen.’ Beide rechtsgebieden worden op elkaar betrokken: in de opzet van de cursus en de wijze van doceren ligt besloten dat deelnemers aan de opleiding over en weer van elkaar leren. Daarom wordt tijdens de bijeenkomsten uitdrukkelijk ingegaan op de ervaringen van de cursisten en bij hen levende (rechts)vragen.

In de specialisatieopleiding staan drie thema’s centraal, te weten: (i) privaatrechtelijke mogelijkheden tot schadeverhaal; (ii) strafrechtelijke mogelijkheden tot uitoefening van slachtofferrechten en tot behartiging van de belangen van slachtoffers en; (iii) psychologische aspecten van slachtofferschap en van bijstand verlenen aan slachtoffers. Deze thema’s worden in 16 bijeenkomsten van 3,5 uur nader uitgediept. De opleiding kent een gedetailleerd curriculum dat hier slechts op hoofdlijnen zal worden weergegeven. Hoewel enige inhoudelijke overlap tussen de bijeenkomsten vanwege de wisselende bezetting van de docenten niet geheel is uit te sluiten, wordt getracht dat te voorkomen door heldere instructie vanuit de opleidingscommissie aan de docenten. Opgemerkt zij bovendien dat de specialisatieopleiding pas tweemaal is georganiseerd en het curriculum tussentijds is bijgesteld. Voorts tasten de docenten aan het begin van de bijeenkomst af waar de mogelijke overlap ligt en waar in dat geval nadere verdieping kan worden geboden.

De cursus vangt aan met een bijeenkomst over de behoeften van slachtoffers op hoofdlijnen met daaraan gekoppeld verschillende rechten en mogelijkheden voor slachtoffers (bijeenkomst 1). Daarnaast zijn er zeven bijeenkomsten waarin strafrechtelijke thema’s

¹⁶² Het betreft een interne evaluatie van de eerste jaargang van de specialisatieopleiding Rechtsbijstand aan slachtoffers van EGZ-misdrijven. Het betreft een evaluatie tot aan bijeenkomst 16, afgenomen door het bestuur van de specialisatieopleiding, waarbij de deelnemers per bijeenkomst een beoordeling hebben gegeven door middel van een cijfer (tot 10 punten). De coördinator van de opleiding, tevens lid van het bestuur van de opleiding, heeft alle bijeenkomsten bijgewoond en haar observaties per bijeenkomst op schrift gesteld. Daarnaast hebben de bestuursleden tussentijds ervaringen uitgewisseld en is tussentijds gesproken over de eerste zeven bijeenkomsten. Na afloop van de cursus heeft het bestuur alle bijeenkomsten (inhoud, docenten en gang van zaken) besproken op basis van een verslag houdende de evaluaties per bijeenkomst door de deelnemers en de observaties van de coördinator. Op basis hiervan zijn, waar nodig, wijzigingen aangebracht in het programma van de tweede jaargang. Een van de bestuursleden heeft genoemd verslag gedeeld en besproken met het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

worden besproken (bijeenkomsten 3, 6, 7, 9, 10, 13 (deels), 14 (deels) en 15), zoals het Nederlandse straf(proces)recht, het voorbereidend onderzoek in strafzaken, de vordering van de benadeelde partij, het onderzoek ter terechtzitting, het spreekrecht, de schriftelijke slachtofferverklaring, straffen en maatregelen, rechtsmiddelen, de tenuitvoerlegging en de artikel 12 Sv-procedure. Tevens zijn er zes bijeenkomsten waarin privaatrechtelijke thema's aan bod komen (bijeenkomsten 4, 5, 8, 11, 12, 13 (deels) en 14 (deels)), zoals het civiel aansprakelijkheidsrecht, causaal verband, eigen schuld, medeschuld, schadevergoeding, schade van derden, het verlies aan arbeidsvermogen, het opstellen van de schadestaat en deelgeschillen bij letsel en overlijden. De psychologische aspecten van slachtofferschap en het bijstaan van slachtoffers komen aan de orde in een bijeenkomst over het omgaan met slachtoffers van EGZ-misdrijven (bijeenkomst 2), waarbij aanwezigheid van de deelnemers is verplicht. Tot slot wordt in twee bijeenkomsten aandacht besteed aan de kosten van rechtsbijstand, contacten met de media, de privacy van slachtoffers (bijeenkomsten 16 en 17).

Als ingangseis voor de specialisatiecursus geldt dat deelnemers kunnen worden toegelaten indien zij hetzij (1) de basiscursus (20 PO-punten) op het gebied van bijstand aan slachtoffers van strafbare feiten hebben gevolgd, hetzij (2) ten minste acht jaar advocaat zijn met aantoonbare ervaring op het gebied van het strafrecht, privaatrecht, letselschade of aansprakelijkheidsrecht en aantoonbare affiniteit hebben met slachtofferzaken, hetzij (3) op bijzondere gronden kunnen worden toegelaten, in het individuele geval te beoordelen door de leden van de opleidingscommissie van het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen.

Aan het volgen van de volledige opleiding zijn 51 PO-punten verbonden (per bijeenkomst maximaal 3 PO-punten). Een certificaat wordt uitgereikt aan deelnemers die ten minste 14 van de 17 bijeenkomsten hebben bijgewoond, waaronder een aantal verplichte bijeenkomsten, en voor tenminste 14 van de 17 huiswerkopdrachten een 'voldoende' hebben gehaald. De huiswerkopdrachten hebben verschillende doelen: i) er wordt elke bijeenkomst getoetst op kennis, waarbij het gaat om kennis verworven door het bestuderen van de voorgeschreven stof en de kennis uit eigen ervaring en praktijk; ii) er wordt elke bijeenkomst getoetst op inzicht: is het veld en de problematiek bekend, wat zijn achterliggende argumenten, belangen en overwegingen en hoe werken die door in de rechtspraktijk; iii) vragen kunnen deelnemers uitnodigen te reflecteren op de voorgeschreven stof en/of de rechtspraktijk; iv) vragen kunnen ertoe strekken om deelnemers uit te nodigen eigen praktijkervaringen te delen met de medecursisten. Deze doelstellingen zijn aan de deelnemers gecommuniceerd. De huiswerkopdrachten worden door de docenten van de bijeenkomst opgesteld, beoordeeld en van feedback voorzien. De opleidingscommissie ziet toe op de kwaliteit van de opdrachten en de beoordelingen. Op het certificaat wordt vermeld welke onderdelen zijn gevolgd. De kosten voor de opleiding bedroegen in 2016 € 3.425,-.

2.4.3 Bijdrage van de opleiding aan de rol van slachtofferadvocaten

De bijdrage van de basis- en specialisatieopleiding aan de rol van slachtofferadvocaten is in dit onderzoek vastgesteld aan de hand van (een vergelijking tussen) de beschrijvingen van de cursusinhoud en de programma's van beide cursussen. Ten aanzien van de

specialisatieopleiding is mede gebruikt gemaakt van de evaluatieresultaten, een voorbeeld van een inhoudsopgave van een reader van een van de bijeenkomsten en een voorbeeld van een huiswerkopdracht. Van de basisopleiding zijn geen evaluatieresultaten beschikbaar, omdat deze opleiding door diverse marktpartijen wordt aangeboden. Evenmin is het cursusmateriaal van de basisopleiding ingezien. De vergelijking is om die reden beperkt van aard. Als gezegd, wordt als voorbeeld de basisopleiding slachtoffer- en letselzaken van Sdu-opleidingen gebruikt.

Het recht op (algemene en zaaksgebonden) informatie kan mogelijk aan de orde komen bij de behandeling van de rechten van het slachtoffer tijdens het opsporingsonderzoek. Op het recht om kennis te nemen van de processtukken wordt ingegaan bij de bespreking van het opsporingsonderzoek, waaronder de inzage in en het ontvangen van het politiedossier, en de bespreking van de vervolgingsfase, waarbij het opvragen van het strafdossier wordt behandeld. Het recht op toevoegen van stukken aan het dossier wordt evenmin als afzonderlijk onderwerp genoemd bij de te behandelen thema's. Het indienen van een vordering tot schadevergoeding door de benadeelde partij wordt als afzonderlijk thema behandeld waarbij onder meer wordt ingegaan op de vraag wie zich in het strafproces kan voegen als benadeelde partij, op welke manier en wanneer de benadeelde zich kan voegen, de positie van de benadeelde partij tijdens het proces, beslag en executie van het vonnis. Ook het spreekrecht vormt een afzonderlijk thema waarbij onder meer wordt ingegaan op procedurele aspecten van het spreekrecht.

Voor wat betreft de specialisatieopleiding blijkt uit de interne evaluatie dat een meerwaarde van deze cursus is gelegen in het feit dat er niet slechts kennisoverdracht plaatsvindt, maar dat cursisten onderling met elkaar in discussie gaan en inzichten, kennis, ervaringen en ideeën met elkaar uitwisselen. Deze interactie wordt gestimuleerd door te benadrukken dat wat besproken wordt binnenskamers blijft. Per bijeenkomst wordt gebruik gemaakt van een omvangrijke reader van maximaal 200 pagina's. De stof wordt getoetst doormiddel van huiswerkopdrachten die worden beoordeeld met een onvoldoende, voldoende of goed. Tijdens de cursus zijn ook daadwerkelijk onvoldoendes uitgedeeld en de kwalificatie goed is enkel gegeven indien de uitwerking daadwerkelijk blijkt geeft van extra inspanningen en kennis, waardoor de huiswerkopdrachten goed laten zien waar de kennis aanwezig is, dan wel ontbreekt. Van de docenten werd verwacht dat zij het materiaal en de huiswerkopdracht tijdig aanleveren en duidelijke feedback geven op de huiswerkopdrachten. Bij het samenstellen en het doceren van de leerstof is gelet op de relatie met de praktijk. Enkele bijeenkomsten hebben een overwegend theoretisch karakter dat ertoe strekt de deelnemers zicht te bieden op bredere (Europese) ontwikkelingen, maar ook hiervoor geldt dat gewezen wordt op toepassingsmogelijkheden in de praktijk. Ook wordt aangesloten bij de ervaringen van de deelnemers. De docenten denken met de deelnemers mee: waar liggen belemmeringen, wat zijn mogelijke oplossingen, waar liggen kansen? Tegelijkertijd zetten docenten in op innovatie, met name op die terreinen waar nog onduidelijkheid bestaat, bijvoorbeeld op het terrein van strafvordering.

De evaluatie bevat een beoordeling per bijeenkomst. De bijeenkomsten worden over het algemeen met een hoog cijfer beoordeeld, een 8 of een 9. Slechts enkele bijeenkomsten worden door een enkeling beoordeeld met een 5 of een 6. De cursisten zijn tevreden over de kwaliteit van de cursus. De cursus wordt als zwaarder ervaren dan eerder door hen gevolgd

soortgelijke opleidingen. Bij het voorgaande moet in acht worden genomen dat de evaluatie betrekking heeft op de eerste jaargang. Het curriculum is nadien waar nodig aangepast voor de tweede jaargang.

De slachtofferrechten die centraal staan in dit onderzoek komen alle aan de orde tijdens de specialisatiecursus. Opgemerkt zij dat onderstaande informatie de eerste jaargang betreft, en dat het curriculum voor de tweede jaargang iets is aangepast. Hieronder zal per slachtofferrecht worden uiteengezet op welke manier hier aandacht aan wordt besteed in de specialisatieopleiding. Tussen haakjes is het nummer van de bijeenkomst gezet.

Het recht op (algemene en zaaksgebonden) informatie komt aan de orde bij de introductie op het Nederlandse straf(proces)recht, de plaats van het slachtoffer in het Nederlandse strafproces, de daaruit voortvloeiende beperkingen voor de advocaat van het slachtoffer, alsmede relevante nationale en internationale en Europese regelgeving en richtlijnen op het gebied van slachtoffers en diens rechten en plichten in het strafproces (3). Het recht op informatie komt expliciet aan bod bij de bijeenkomst over het voorbereidend onderzoek van het strafproces, waarbij wordt ingegaan op de vraag wat 'de mogelijkheden tot verkrijgen van informatie over het verloop van het strafrechtelijk onderzoek zijn (onder andere het opvragen van het proces-verbaal, bijvoorbeeld in verband met de wens tijdig de oorzaak van een ongeluk te achterhalen).' De positie van de advocaat in deze fase van het onderzoek komt hierbij ook aan de orde (6). Het recht op informatie komt ook aan bod bij een bespreking van verhoren tijdens het voorbereidend onderzoek waarbij wordt ingegaan op de vraag hoe slachtoffers kunnen worden voorbereid op dergelijke verhoren (7). Het recht op informatie met betrekking tot de vordering benadeelde partij komt in een afzonderlijke bijeenkomst over deze materie aan bod (9).

Het recht om kennis te nemen van de processtukken komt aan de orde bij de introductie op het Nederlandse straf(proces)recht (3) en op de bijeenkomst over de vordering benadeelde partij (9). Het recht op kennismaking komt ook aan de orde bij een bijeenkomst over het voorbereidend onderzoek in strafzaken waarbij wordt ingegaan op de vraag op welke wijze en op welk moment door of namens het slachtoffer toegang kan worden verkregen tot de processtukken (6).

Het recht op het toevoegen van stukken aan het dossier komt aan de orde bij de bespreking van het Nederlandse straf(proces)recht, de plaats van het slachtoffer in het Nederlandse strafproces, de daaruit voortvloeiende beperkingen voor de advocaat van het slachtoffer, alsmede relevante nationale en internationale en Europese regelgeving en richtlijnen op het gebied van slachtoffers en diens rechten & plichten in het strafproces (3). Bij de bijeenkomst over het voorbereidend onderzoek in strafzaken komt expliciet aan de orde hoe door of namens het slachtoffer stukken aan het procesdossier kunnen worden toegevoegd (6).

Op het recht op het indienen van een vordering tot schadevergoeding wordt ingegaan bij de bespreking van de behoeften van slachtoffers op hoofdlijnen met daaraan gekoppeld de mogelijke acties van het slachtoffer, waarbij de verschillende mogelijkheden tot het verhaal van schade worden besproken. Daarbij wordt ook de onderlinge samenhang van de verschillende mogelijkheden tot schadeverhaal besproken en worden de daarmee potentieel te behalen resultaten en/of effecten worden toegelicht (1). Dit recht komt ook aan de orde bij de introductie op het Nederlandse straf(proces)recht (3). Aan de vordering van de benadeelde

partij wordt een volledige bijeenkomst besteed (9) en het onderwerp komt daarnaast ook bij andere bijeenkomsten aan bod. Tijdens deze bijeenkomst (9) wordt nader ingegaan op 'de inhoud en de onderbouwing van de vordering, de vraag wie zich als benadeelde partij in het strafproces kan voegen, in welke fase voeging als benadeelde partij kan plaatsvinden, de vraag welke componenten onderdeel van de vordering kunnen zijn, de wijze/maatstaven waarop deze vordering door de rechter moet worden behandeld en de informatieverstrekking richting het slachtoffer. Daarnaast wordt ingegaan op de bijstand die Slachtofferhulp Nederland kan bieden in het kader van de vordering benadeelde partij en wordt indicatief aangegeven hoe strafrechters plegen te beslissen op vorderingen benadeelde partij (welke posten worden in de regel gehonoreerd, welke niet, wel of geen voorschot en wanneer bijvoorbeeld niet-ontvankelijkverklaring van de vordering wordt uitgesproken respectievelijk beslissen over de toepassing van de schadevergoedingsmaatregel' (9). De wijze van behandeling van de vordering benadeelde partij komt in de daaropvolgende bijeenkomst over de strafzitting aan bod (10).

Het spreekrecht komt tot slot aan de orde bij de bespreking van de behoeften van slachtoffers op hoofdlijnen met daaraan gekoppeld de mogelijke acties van het slachtoffer (1), alsmede bij de introductie op het Nederlandse straf(proces)recht (3). De procedure van het spreekrecht, de verschillende aspecten van het spreekrecht, de overeenkomsten en verschillen tussen het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring en toekomstige ontwikkelingen met betrekking tot het spreekrecht komen aan bod tijdens een bijeenkomst over de strafzitting, het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring (10). Daarbij wordt door de betrokken docenten veel aandacht besteed aan hoe het spreekrecht op zo'n wijze uit te oefenen is dat het effect kan hebben op de besluitvorming.

Het verdient opmerking dat in de specialisatieopleiding naast de bovengenoemde slachtofferrechten aan een veelheid van andere onderwerpen aandacht wordt besteed. Zo is er aandacht voor het vergoeden van schade via een bijzondere voorwaarden bij voorwaardelijke straffen, het verkrijgen van schadevergoeding via het Schadefondsgeweldsmisdrijven, soorten schade en de wijze van berekening daarvan, vergoeding van kosten, rechtsmiddelen en artikel 12 Sv-procedure.

Een vergelijking tussen de basis- en de specialisatieopleiding leert het volgende. Bij beide cursussen is zowel aandacht voor strafrechtelijke als civielrechtelijke thema's, alsook psychologische aspecten. Voor beide cursussen geldt dat de docenten zowel afkomstig zijn uit de praktijk als de wetenschap. De duur van de basiscursus (vier bijeenkomsten van ieder vijf cursussen) is evenwel aanzienlijk korter dan de specialisatiecursus (17 bijeenkomsten van drie uur), hetgeen ook terug is te zien in het aantal PO-punten voor beide cursussen (20 respectievelijk 51 PO-punten, waarbij geldt dat één PO-punt gelijk staat aan één uur cursus). Aan de bespreking van de slachtofferrechten die centraal staan in dit onderzoek daardoor aanzienlijk minder tijd wordt besteed binnen de basisopleiding. Aan het recht van het slachtoffer om zich als benadeelde partij te voegen wordt tijdens de basisopleiding bijvoorbeeld één uur besteed en bij de specialisatieopleiding 3,5 uur. Het belangrijkste verschil tussen beide cursussen betreft evenwel het verschil in niveau, dat bij de specialisatieopleiding aanzienlijk hoger ligt dan bij de basisopleiding. Het niveau van de specialisatieopleiding ligt hoog door een combinatie van factoren: 1) de mate van diepgang bij het bespreken van onderwerpen tijdens bijeenkomsten; 2) de kwaliteit en de omvang van

de voorgeschreven stof (een omvangrijke reader per bijeenkomst van maximaal 200 pagina's); 3) een veelheid aan ervaren docenten, waarbij de personen ofwel uit de academische wereld afkomstig zijn ofwel beschikken over veel expertise uit de praktijk¹⁶³; 4) de voortdurende toetsing door middel van huiswerkopdrachten; 5) de aanwezigheidsplicht voor deelnemers (deelnemers mogen maximaal driemaal afwezig zijn waarbij geldt dat men het huiswerk minstens voldoende heeft gemaakt); 6) de ingangseisen voor toelating van deelnemers tot de opleiding (die veronderstellen een bepaalde basis aan kennis) en; 7) de kwaliteitszorg door de opleidingscommissie van de opleiding. De specialisatiecursus biedt door haar opzet ook veel ruimte voor discussie en het uitwisselen van (praktijk)ervaringen, kennis en ideeën, hetgeen als positief punt naar voren komt in de evaluatie. De deelnemers aan de specialisatiecursus verwerven een hooggespecialiseerd profiel dat hen in staat stelt te opereren op het grensvlak van het civiele aansprakelijkheidsrecht en het strafrecht.

¹⁶³ Overigens komt het voor dat een persoon die onderwijs geeft in de specialisatieopleiding ook onderwijs geeft in de basisopleiding.

Hoofdstuk 3. Vragenlijstonderzoek onder slachtofferadvocaten

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft het kwantitatieve onderzoek naar deelvraag 2: Hoe kijken slachtofferadvocaten tegen hun rol aan met betrekking tot de onder deelvraag 1 genoemde slachtofferrechten? Slachtofferadvocaten werden gevraagd hun bevindingen te delen ten opzichte van vijf deelaspecten, te weten: het aantal slachtofferzaken, taakopvatting, doorverwijzing, vergoeding en opleiding.

3.2 Methode

De onderzoeksvraag ‘hoe kijken slachtofferadvocaten tegen hun taken aan?’ is een vraag die vanuit verschillende aspecten benaderd en beantwoord kan worden. Om een overzichtelijk en enigszins generaliseerbaar beeld te verkrijgen van slachtofferadvocaten en de manier waarop zij hun taak opvatten is gebruik gemaakt van een vragenlijst. De vragenlijst bestond voornamelijk uit gesloten meerkeuzevragen. Omdat de onderzoeksvraag echter ook kwalitatief van aard is – er wordt immers naar persoonlijke opvattingen en ervaringen gevraagd – werd er bij elke gesloten vraag ook de mogelijkheid geboden om (een korte) toelichting te geven. Op deze manier was het mogelijk voor respondenten om de onderzoekers mee te nemen in de achterliggende reden van hun antwoord, en waren de onderzoekers op hun beurt beter in staat om de resultaten van de gesloten vragen te duiden.

3.2.1 Instrument

Het vragenlijstonderzoek is uitgevoerd met een zogenoemde *self-administered* vragenlijst, wat wil zeggen dat de respondenten op eigen initiatief en zonder tussenkomst van de onderzoeker de vragenlijst invulden. Bij de ontwikkeling van de vragenlijst is gebruik gemaakt van inzichten aanwezig binnen de onderzoeksgroep en verworven tijdens de deskresearch. Zoals gezegd bestond de vragenlijst voornamelijk uit gesloten vragen, maar kregen de respondenten wel telkens de mogelijkheid om verdere toelichting te geven.

De vragenlijst bestond uit vijf deelaspecten. In het eerste onderdeel werd gevraagd hoe vaak respondenten slachtoffers hebben bijgestaan in het strafproces, en hoeveel tijd ze gemiddeld besteden aan dit soort zaken. Indien respondenten bij de eerste vraag (“Hoe vaak heeft u slachtoffers van 2015 t/m 2017 bijgestaan in het strafproces?”) als antwoord “nooit” opgaven, werden ze geëxcludeerd uit de sample. Het tweede onderdeel van de vragenlijst ging in op de taakopvatting. Dat deelaspect viel verder uiteen in de volgende subaspecten: tijdsbesteding aan slachtofferrechten, aanwezigheid tijdens het strafproces, en ervaren knelpunten. Onder het subaspect knelpunten werd gevraagd naar de eventueel ervaren knelpunten in het realiseren van de slachtofferrechten, maar ook naar de eventueel ervaren knelpunten met betrekking tot ketenpartners zoals rechterlijke instanties, het Openbaar Ministerie en de politie. Het derde onderdeel ging over de doorverwijzing van cliënten naar slachtofferadvocaten. Het vierde onderdeel ging over de manier waarop respondenten als

slachtofferadvocaat vergoed werden voor hun diensten. In het vijfde onderdeel werd er gevraagd naar welke opleiding(en) voor het bijstaan van slachtoffers van Ernstige Gewelds- en Zedenmisdrijven de respondent had gevolgd, en op welke manier deze opleiding(en) hebben bijgedragen aan de werkzaamheden van de respondent. De vragenlijst sloot af met enkele vragen naar geslacht, leeftijd, de provincie waarin de respondent werkzaam is, en of, en zo ja bij welke beroepsvereniging(en) de respondent is aangesloten. Aan het eind van de vragenlijst werd er gevraagd of respondenten interesse hadden in het meewerken aan diepte-interviews, en werd er de mogelijkheid gegeven om opmerkingen kenbaar te maken. Het instrument bevat in totaal 18 vragen en is terug te vinden in bijlage 2.

3.2.2 Respondenten en procedure

De respondenten voor het vragenlijstonderzoek zijn geworven via de Raad voor de Rechtsbijstand (RvR).¹⁶⁴ In totaal zijn er 434 slachtofferadvocaten ingeschreven bij de RvR (zie flowchart 1). De slachtofferadvocaten zijn per e-mail uitgenodigd voor het deelnemen aan de vragenlijst.

De vragenlijst is op 28 maart 2018 online komen, en op diezelfde dag hebben alle 434 respondenten een uitnodiging tot deelname ontvangen. Binnen een week had ongeveer 20% van de totale groep benaderde slachtofferadvocaten de vragenlijst volledig ingevuld. Ongeveer anderhalve week later, op 9 april 2018, hebben de respondenten een eerste herinneringsmail gekregen. Na deze mail is de response rate van rond de 20% gestegen naar ongeveer 30%. Drie weken later, op 30 april 2018, is er een tweede herinnering gestuurd, waarop op 6 mei 2018 de vragenlijst offline is gehaald. De response rate was na de laatste herinnering gestegen tot 34%.¹⁶⁵ In totaal was de vragenlijst zes weken online. Respondenten die de vragenlijst niet of deels hadden ingevuld, hebben een maximum van twee herinneringsmails ontvangen. Daarna is de vragenlijst inactief gemaakt. Het invullen van de vragenlijst duurde gemiddeld tussen de 15 en 20 minuten.

3.2.3 Data-analyse

De gesloten vragen uit de vragenlijst zijn geanalyseerd met behulp van SPSS. Er zijn descriptieve analyses uitgevoerd. De antwoorden van de open vragen en ruimten voor toelichting zijn door de verantwoordelijke onderzoeker per vraag volgens een cyclisch proces

¹⁶⁴ Er is tijdens het onderzoek ook overwogen om ook slachtofferadvocaten te werven via rechtsbijstandsverzekeraars, aangezien zij ook slachtoffers bijstaan, maar de groep advocaten in dienst bij rechtsbijstandsverzekeraars bleek dermate klein dat er is afgezien van aanvullende werving.

¹⁶⁵ Gemiddelde response rates op vragenlijsten die via e-mail zijn uitgezet, liggen tussen de 25% en 30% (Cook, Heath & Thompson 2000). De response rate van dit vragenlijstonderzoek (34%) ligt boven het gemiddelde, wat een goede score is. Desalniettemin betekent deze response rate dat 66% van de benaderde advocaten de vragenlijst niet (volledig) heeft ingevuld, waardoor het mogelijk is dat er een selectie bias is ontstaan. Of er tussen de advocaten die de lijst wel of niet hebben ingevuld een verschil (in bijvoorbeeld opvatting) bestaat, is onbekend, omdat er geen statistieken zijn van de slachtofferadvocatuur populatie. De groep respondenten is qua spreiding over Nederland gelijk aan de spreiding van alle slachtofferadvocaten (ongepubliceerde gegevens uit het interview met de Raad voor de rechtsbijstand). Daarnaast zijn de groepen mannen en vrouwen ongeveer even groot en ook leeftijd is normaal verdeeld.

van open en axiaal coderen¹⁶⁶ geanalyseerd met behulp van Atlas.ti. In het open codeerproces werden de gegeven antwoorden doorgenomen, en is er gezocht naar terugkerende thema's. Deze thema's zijn vervolgens voorzien van een code. Ter illustratie: item 5c vraagt de respondenten naar knelpunten in het realiseren van slachtofferrechten met betrekking tot het kennismaken van het dossier. In de analyses zijn de codes 'dossier niet compleet', 'dossier te laat' en 'doorsturen dossier' gebruikt. In het axiaal codeerproces zijn de fragmenten met dezelfde code met elkaar vergeleken op verschillen en overeenkomsten.

3.3 Resultaten

3.3.1 Respondenten

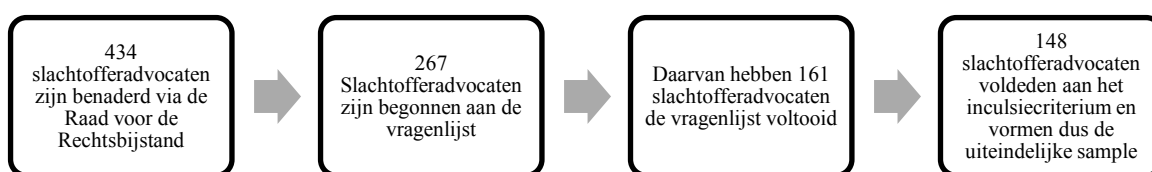
In totaal zijn er 434 slachtofferadvocaten via e-mail benaderd voor deelname aan de vragenlijst. Een aantal van deze advocaten hebben laten weten om verscheidende redenen de vragenlijst niet te zullen invullen. Vier personen hebben mailcontact met de onderzoeker opgenomen omdat zij geen slachtofferzaken meer behandelen, en/of niet in staat waren de inhoudelijke vragen goed te beantwoorden. Zeven personen gaven aan met langdurig (zwangerschaps-)verlof te zijn. Twee personen gaven aan dat het invullen van de vragenlijst (te) veel tijd kostte. Deze personen hebben geen verdere herinneringsmails ontvangen. Ten slotte bevonden zich onder de 434 slachtofferadvocaten een lid van de onderzoeksgroep en een lid van de begeleidingscommissie. Ook deze personen zijn niet geïnccludeerd in het vragenlijstonderzoek.

In totaal hebben 267 respondenten de vragenlijst geopend, waarvan 161 respondenten de vragenlijst volledig hebben ingevuld. Van die 161 voldeden er 13 niet aan de inclusiecriteria: zij gaven bij de eerste vraag aan in de periode van 2015 t/m 2017 geen slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven te hebben bijgestaan in het strafproces. De uiteindelijke sample had een grootte van 148 respondenten, wat neerkomt op een netto response rate van 34%, zie flowchart 1.

Van de in totaal 106 respondenten die wel zijn begonnen aan de vragenlijst maar deze niet hebben voltooid, heeft veruit het grootste deel van de respondenten ofwel de vragenlijst wel geopend maar geen enkele vraag beantwoord (39 respondenten), ofwel enkel de eerste vraag beantwoord (41 respondenten). De overige 26 respondenten zijn in hun beantwoording bij verschillende vragen gestopt.

¹⁶⁶ Strauss & Corbin 1998. Het analyseren van de data uit de open vragen werd in twee fasen uitgevoerd. Tijdens het open coderen zijn onderwerpen uit de tekst geïdentificeerd, benoemd en gecategoriseerd door het verbinden van bepaalde labels aan de tekst. Tijdens het axiaal coderen werden die labels met elkaar vergeleken, zodat overkoepelende thema's aan het licht kwamen.

Flowchart 1.

3.3.2 Demografische variabelen

De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 46.3 jaar (SD=11.6), waarvan 54% vrouw en 46% man. De sample bevat respondenten uit alle provincies behalve Flevoland. Deze spreiding van respondenten over Nederland komt overeen met door de Raad voor de Rechtsbijstand met ons gedeelde informatie over het aantal geregistreerde slachtofferadvocaten per arrondissement. Een ruime meerderheid van de respondenten (n=122; 82%) geeft aan lid te zijn van een beroepsvereniging. De meesten zijn lid van het Landelijk Advocaten Netwerk Gewelds- en Zedenslachtoffers (LANGZS) (n=64; 43%), en/of van Letselschade Advocaten (LSA) (n=59; 40%). Naast de vier verenigingen genoemd in de vragenlijst, gaf een klein deel aan (ook) lid te zijn van andere organisaties, zoals onder andere de Stichting Werkgroep Artsen en Advocaten (WAA) (n=6, 4%), de Vereniging van Nederlandse Jeugdrechtadvocaten (VNJA) (n=4, 3%) en de Nederlandse Vereniging van Jonge Strafrechtadvocaten (NVJSA) (n=2, 1%). Een gedetailleerde uitwerking van kenmerken van de respondentengroep is terug te vinden in tabel 1.

Tabel 1. Overzicht kenmerken respondentengroep (n=148)

Variabele		n	%
Geslacht	Vrouw	80	54
	Man	68	46
Leeftijd	<30	6	4
	30-39	44	30
	40-49	36	24
	50-59	40	27
	60-69	22	15
Provincie	Drenthe	4	3
	Flevoland	0	-
	Friesland	2	1
	Gelderland	15	10
	Groningen	8	5
	Limburg	6	4
	Noord-Brabant	17	12
	Noord-Holland	36	24
	Overijssel	7	5
	Utrecht	20	14
	Zeeland	3	2
Lid beroepsvereniging	Zuid-Holland	30	20
	Landelijk Advocaten Netwerk Gewelds- en Zedenzaken (LANGZS)	64	43

Letselschade Advocaten (LSA)	59	40
Advocaten voor Slachtoffers	30	20
Personenschade (ASP)		
Nederlandse Vereniging voor Strafrecht Advocaten (NVSA)	10	7
Geen	26	18

3.3.3 Aantal slachtofferzaken

De grootste groep respondenten (n=46; 31%; zie tabel 2) geeft aan in de periode van 2015 tot en met 2017 6-10 keer een slachtoffer te hebben bijgestaan in het strafproces. 21% (n=31) geeft aan in die periode 11-20 keer een slachtoffer te hebben bijgestaan in het strafproces. In totaal hebben 28 respondenten een toelichting gegeven op hun antwoord. Een groot deel (n=12) geeft in hun toelichting aan dat het een schatting betreft. Vier respondenten geven aan dat ze pas sinds kort optreden als slachtofferadvocaat, en daarom weinig zaken hebben gedaan. Een andere reden die meermaals wordt genoemd voor een laag aantal slachtofferzaken is dat er weinig cliënten worden doorgestuurd via organisaties zoals Slachtofferhulp Nederland. Uitschieters naar de andere kant komen ook voor. Een respondent geeft aan “ruim 80” zaken te hebben gedaan, en een ander “ruim 100”.

Gemiddeld besteden respondenten 20% (SD=20) van hun tijd aan het behartigen van de belangen van slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenzaken. 23 respondenten hebben een uitleg gegeven in de geboden ruimte voor toelichting. Een aantal respondenten (n=5) geeft aan niet alleen op te treden als slachtofferadvocaat in ernstige gewelds- en zedenzaken, maar ook in letselschadezaken, of in het strafrecht ook verdachten bij te staan. Waar twee respondenten aangeven een toename te zien in de bijstand aan slachtoffers, zegt een ander “zo goed als gestopt” te zijn met de bijstand van slachtoffers in gewelds- en zedenzaken. Deze respondent geeft als reden dat “een groot deel van de vordering meestal niet-ontvankelijk wordt verklaard”, en dat de financiële toevoeging vanuit de Raad voor de Rechtsbijstand niet rendabel is. Net zoals bij de voorgaande vraag wordt hier ook het lage aantal doorverwijzingen door bijvoorbeeld Slachtofferhulp Nederland genoemd.

Tabel 2. Aantal keren bijstand verleend aan slachtoffer in EGZ-zaak (n=148)

Variabele	Aantal zaken	n	%
Aantal keer bijgestaan	<5	24	16
	6-10	46	31
	11-20	31	21
	21-30	17	12
	31-40	10	7
	41-50	7	5
	>50	13	9

3.3.4 Taakopvatting met betrekking tot slachtofferrechten

Het deelaspect ‘taakopvatting’ valt verder uiteen in de volgende subaspecten: tijdsbesteding aan slachtofferrechten; aanwezigheid tijdens het strafproces; en ervaren knelpunten.

3.3.4.1 Tijdsbesteding aan slachtofferrechten

Bij het subaspect ‘tijdsbesteding aan slachtofferrechten’, zijn de respondenten per slachtofferrecht¹⁶⁷ gevraagd naar hoeveel tijd ze daar gemiddeld aan kwijt zijn. 82 respondenten (55%; zie tabel 3 en grafiek 1) geeft aan de meeste tijd te besteden aan de voeging in de strafprocedure met een vordering tot schadevergoeding. Verder geven de respondenten aan een gemiddeld aantal uren aan de rest van de slachtofferrechten te besteden.

In totaal hebben 48 respondenten een toelichting gegeven op deze vraag. Zoals uit de tabel blijkt, wordt ook in de toelichting een aantal keer genoemd dat in het opstellen van de vordering het meeste tijd gaat zitten. Een respondent geeft hiervoor de verklaring dat veel informatie met betrekking tot de schade verkregen moet worden van het slachtoffer. Echter zijn slachtoffers juist door in de weg zittende emoties “vaak slecht in staat met relevante informatie te komen.”

Het informeren en begeleiden van het slachtoffer wordt door respondenten in de ruimte voor toelichting het vaakst genoemd als tijdrovend. In hun toelichting wordt duidelijk dat respondenten het informeren van slachtoffers breder opvatten dan ‘slechts’ het slachtoffer informeren over zijn (slachtoffer)rechten zoals in art. 51ab Sv, of het slachtoffer informeren over de aanvang en voortgang van de zaak zoals in art. 51ac Sv. Respondenten verstaan onder het informeren van het slachtoffer ook informatie verschaffen over het dossier, over het strafproces, en het doornemen van de zitting. Zo geeft een respondent als antwoord “relatief veel tijd [kwijt te zijn] aan slachtoffers/nabestaanden informeren over de inhoud van het dossier [zodat er] zo min mogelijk nieuws voor ze [is] op de zitting, [en ze] beter de zitting doorstaan.” Een ander vindt het informeren en begeleiden een belangrijk punt “voor het slachtoffer om zich gehoord/serieus genomen te voelen.” Ook noemen respondenten tijd kwijt te zijn aan het voorbereiden van, en meegaan naar het verhoor bij de Rechter-Commissaris.

Een aantal respondenten voegt de nuancering toe dat de verdeling van de tijd aan slachtofferrechten zaaksafhankelijk is. Zo geeft een respondent aan dat er in zedenzaken meer tijd wordt besteed aan het spreekrecht en de bijstand ten tijde van verhoor door de politie, terwijl er in geweldszaken meer tijd op gaat aan de bestudering van het dossier.

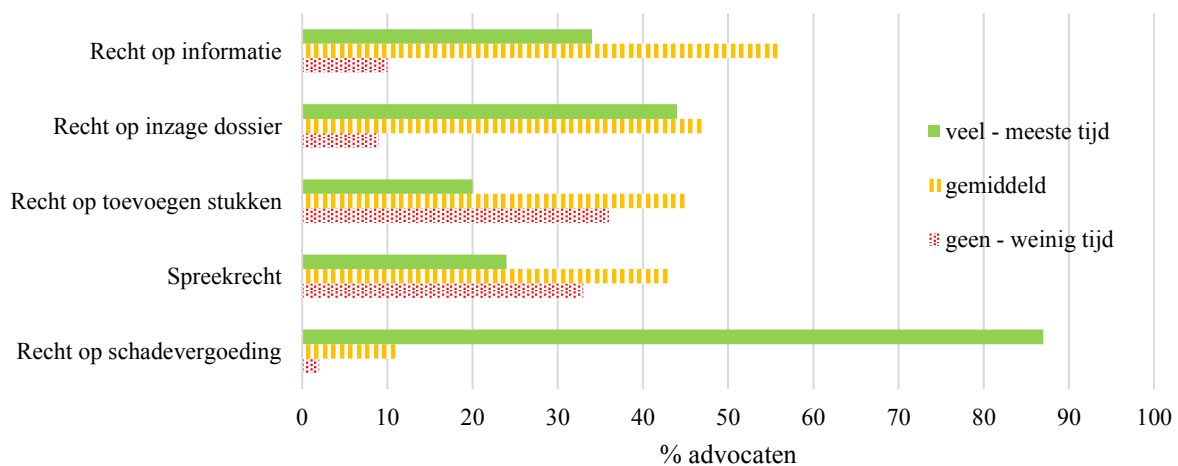
Tabel 3. Tijdsbesteding aan slachtofferrechten (n=148)

Slachtofferrecht	Geen tijd n (%)	Weinig tijd n (%)	Gemiddeld n (%)	Veel tijd n (%)	Meeste tijd n (%)
Het slachtoffer informeren over zijn (slachtoffer)rechten (art. 51ab Sv)	1 (1)	16 (11)	80 (54)	47 (32)	4 (3)

¹⁶⁷ Hierbij werd onderscheid gemaakt naar de volgende slachtofferrechten: a) Het slachtoffer informeren over zijn (slachtoffer)rechten (art. 51ab Sv), b) Het slachtoffer informeren over de aanvang en voortgang van de zaak (art. 51ac Sv), c) Het kennismaken van het dossier (art. 51b lid 1 Sv), d) Het toevoegen van stukken aan het dossier (art. 51b lid 2 Sv), e) Het spreekrecht (art. 51e Sv), f) De voeging in de strafprocedure met een vordering tot schadevergoeding (art. 51f Sv)

Het slachtoffer informeren over de aanvang en voortgang van de zaak (art. 51ac Sv)	-	15 (10)	84 (57)	41 (28)	8 (5)
Het kennisnemen van het dossier (art. 51b lid 1 Sv)	-	13 (9)	70 (47)	56 (38)	9 (6)
Het toevoegen van stukken aan het dossier (art. 51b lid 2 Sv)	7 (5)	46 (31)	66 (45)	25 (17)	4 (3)
Het spreekrecht (art. 51e Sv)	4 (3)	45 (30)	63 (43)	35 (24)	1 (1)
De voeging in de strafprocedure met een vordering tot schadevergoeding (art. 51f Sv)	1 (1)	2 (1)	16 (11)	47 (32)	82 (55)

Grafiek 1. Tijdsbesteding per slachtofferrecht

Aan respondenten werd ook de vraag gesteld hoe ze hun tijd ten behoeve van het slachtoffer het liefst zouden willen besteden als ze zouden beschikken over onbeperkte middelen en tijd. In de vragenlijst was dit een verplichte vraag, en dus hebben alle 148 respondenten hier een antwoord op gegeven. Het meest genoemde antwoord (n=66) op deze vraag is dat respondenten graag meer tijd zouden willen besteden aan de voeging in de strafprocedure met een vordering tot schadevergoeding. Een respondent geeft aan graag meer tijd te willen besteden aan “het opstellen van de vordering, waarbij geen kosten of moeite wordt gespaard ten aanzien van het verzamelen van onderbouwing/bewijs.” In het verlengde daarvan voegen veel respondenten aan hun antwoord toe dat ze graag de hulp van deskundigen, zoals een medisch adviseur of een arbeidsdeskundige zouden willen inschakelen, zodat de vordering goed onderbouwd kan worden.

Na het opstellen van de vordering wordt het informeren en begeleiden van slachtoffers het meest genoemd (n=55). Door een klein aantal respondenten wordt specifiek verwezen naar art. 51ab Sv en/of art. 51ac Sv, maar de meerderheid van de respondenten vat het informeren van slachtoffers op als een breder begrip. Zo zou een deel van de respondenten het slachtoffer beter willen informeren over het strafproces in het algemeen. Een respondent omschrijft: “Ik vind het belangrijk dat slachtoffers ondanks hun slachtofferschap ook leren zien dat alle procesdeelnemers het recht hebben informatie in te brengen.” Verder zouden veel respondenten hun cliënten niet slechts willen informeren, maar ook begeleiden tijdens het strafproces. Zo zegt een respondent: “mogelijk zal ik nog meer tijd nemen voor de gesprekken met het slachtoffer als dat bij kan dragen aan een betere verwerking.” Een andere respondent wil “meer kijken naar de achtergrond: wat heeft het slachtoffer nodig? Ieder verwerkt iets op een eigen manier, meer tijd in de rechtbank of meer schadevergoeding is niet voor iedereen wat aan de eigen manier van verwerken tegemoetkomt.” Ook het opbouwen van een vertrouwensband tussen slachtoffer en advocaat wordt genoemd: “informatie verstrekken en steun en toeverlaat zijn vind ik het belangrijkste, zorgen dat er iemand echt voor hun is.”

Tien respondenten geven te kennen meer, of alle, zittingen bij te willen wonen dan ze nu doen. Respondenten die zaken behandelen met meerdaagse zittingen, geven aan dat deze vaak moeilijk in te plannen zijn naast hun normale werklast. Daarnaast geeft een andere respondent aan: “nu krijg je enkel voor de inhoudelijke behandeling zittingspunten. Dit terwijl slachtoffers vaak ook bij de pro forma- en regiezittingen aanwezig wensen te zijn. Het bijwonen van deze zittingen is echter niet rendabel.”¹⁶⁸ Verder geven ook tien respondenten aan niets te veranderen aan hun werkwijze wanneer ze zouden beschikken over onbeperkte middelen en tijd. Acht respondenten zouden meer tijd willen besteden aan het bestuderen van het strafdossier. Zes respondenten zouden graag beleidsmatig willen meedenken over de rol van het slachtoffer in het strafproces. Zo wil een respondent “meedenken over de vraag hoe het proces ten gunste van slachtoffers kan worden beïnvloed (door het toevoegen van stukken, contacten met de officier, aandragen van relevante getuigen, e.d.)” Een ander wil meedenken over het slachtoffer “emanciperen; niet meer op de tweede rang in de zittingszaal bijvoorbeeld.”

3.3.4.2 Aanwezigheid tijdens het strafproces

Onder het deelaspect ‘taakopvatting’ is ook gevraagd naar aanwezigheid tijdens het strafproces. Hierbij is gevraagd naar de aanwezigheid van de respondent bij verschillende soorten zittingen, en of de respondent aanwezig is bij het slachtoffergesprek met de officier van justitie. De meeste respondenten (n=108, 73%, zie tabel 4) geven aan altijd aanwezig te zijn bij inhoudelijke zittingen. Ook geeft een groot deel (n= 61, 41%) aan altijd aanwezig te zijn bij het slachtoffergesprek met de officier van justitie. Daarnaast geven respectievelijk n= 40 (27%) en n= 34 (23%) respondenten aan nooit aanwezig te zijn bij pro formazittingen en regiezittingen.

In totaal hebben 35 respondenten een toelichting gegeven op deze vraag. In hun antwoorden gaat een aantal respondenten in op de reden waarom ze al dan niet aanwezig zijn

¹⁶⁸ Dit is onjuist: ook voor andere zittingen dan inhoudelijke zittingen zijn punten te verkrijgen.

op pro forma- en regiezittingen. De meesten geven aan alleen naar de pro formazitting te gaan wanneer het slachtoffer dat ook doet. Hiervan zegt een deel echter niet naar de zitting te gaan als er een medewerker van Slachtofferhulp Nederland aanwezig is. Een respondent geeft aan dat pro formazittingen “meestal niet interessant” zijn. Een ander geeft aan dat het al dan niet aanwezig zijn bij een pro formazitting afhankelijk is van het te bepalen belang op de zitting. Weer een andere respondent geeft aan dat pro formazittingen vaak niet in overleg met de slachtofferadvocaat worden gepland, en het daarom lastig kan zijn om de zitting bij te wonen. Ten slotte geeft een respondent aan dat aanwezigheid bij pro forma- en regiezittingen “niet uit kan met de toevoeging die wij ontvangen. Het aanvragen van extra uren kost veel tijd, wat het vaak niet de moeite waard maakt.” Ook geeft een andere respondent aan te ervaren dat de “rol van de slachtofferadvocaat beperkt is” bij regiezittingen. Een ander geeft aan juist wel regiezittingen bij te wonen “omdat je graag onderzoekswensen wilt horen, vooral als [de] verdediging het slachtoffer wilt horen. Dan kun je daarop reageren.”

Er wordt door de respondenten ook ingegaan op het slachtoffergesprek met de officier van justitie. Ook hierbij geeft een aantal respondenten aan niet aanwezig te zijn door een gebrek aan vergoeding. Een respondent zegt: “Voor een slachtoffergesprek [met de officier van justitie] krijgt de advocaat geen vergoeding. Het is al liefdewerk oud papier.” Daarnaast geeft een aantal respondenten aan dat een dergelijk gesprek zelden tot nooit voorkomt. Zo zegt een respondent: “Een slachtoffergesprek is nog nooit aan mijn cliënten aangeboden en bij verzoek daartoe niet toegewezen.” Respondenten die wel ervaring hebben met dit soort gesprekken geven aan deze niet altijd bij te kunnen wonen doordat ze te laat geïnformeerd zijn, of doordat de gesprekken “zich vaak slecht laten plannen.” Ook geeft een respondent aan niet te gaan als er een casemanager van Slachtofferhulp Nederland is ingeschakeld en meegaat naar het gesprek.

Een paar respondenten geven daarentegen aan het juist wel belangrijk te vinden aanwezig te zijn bij (alle) zittingen. Zo schrijft een respondent: “Aanwezigheid bij zitting maakt dat je de cliënt kan informeren over wat er gebeurt. Dan snapt hij het ook en dat levert een stukje empowerment op. ... De verdachte wordt ook bijgestaan, dus het slachtoffer komt ook niet alleen, want hij staat ook niet alleen. ... Het is niet altijd even efficiënt, want ik zou mijn tijd soms beter kunnen besteden, maar voor mijn cliënt is het fijn dus vind ik het toch belangrijk en daarom doe ik het wel.”

Tabel 4. Aanwezigheid tijdens het strafproces (n=148)

Aanwezigheid bij	Nooit n (%)	Zelden n (%)	Soms n (%)	Vaak n (%)	Meestal n (%)	Altijd n (%)	n.v.t n (%)
Inhoudelijke zittingen	-	2 (1)	7 (5)	12 (8)	19 (13)	108 (73)	-
Pro formazittingen	40 (27)	36 (24)	32 (22)	12 (8)	19 (13)	6 (4)	3 (2)
Regiezittingen	34 (23)	39 (26)	28 (19)	9 (6)	20 (14)	15 (10)	3 (2)
Slachtoffergesprek met officier van justitie	9 (6)	21 (14)	18 (12)	11 (7)	22 (15)	61 (41)	6 (4)

3.3.4.3 Ervaren knelpunten

Daarnaast wordt onder het deelaspect ‘taakopvatting’ gevraagd naar knelpunten in het realiseren van slachtofferrechten. Hierbij is per slachtofferrecht gevraagd naar eventuele knelpunten. De meeste knelpunten zitten bij het kennisnemen van het dossier (art. 51b lid 1 Sv) (n=102, 69%), bij het slachtoffer informeren over de aanvang en voortgang van de zaak (art. 51ac Sv) (n=88, 60%) en bij het indienen van een vordering tot schadevergoeding (art. 51f Sv) (n=69, 47%), zie tabel 5 en grafiek 2.

In totaal hebben 105 respondenten een toelichting gegeven bij het grootste knelpunt: het kennisnemen van het dossier. Slechts twee respondenten geven aan geen problemen te ervaren, of verbetering te zien wat betreft kennisname van het dossier. De kritiek van de overige respondenten valt grofweg als volgt uiteen: het kost veel moeite om het dossier te verkrijgen; het dossier wordt niet tijdig naar de slachtofferadvocaat opgestuurd; en het dossier is niet compleet. Een paar respondenten geven aan dat zij als slachtofferadvocaat niet automatisch (een afschrift van) het dossier krijgen, maar daar zelf actief achteraan moeten gaan bij het Openbaar Ministerie. Daarover zegt een respondent: “Ik vind dat ik niet om het dossier hoef te vragen. Het OM moet de advocaat of het slachtoffer de mogelijkheid bieden om dat in een brief te kunnen aankruisen.” Veel respondenten (n=30) geven aan dat het dossier dat zij vervolgens ontvangen niet volledig is. Uit de antwoorden komt naar voren dat het Openbaar Ministerie en/of de officier van justitie kan besluiten niet het complete dossier te sturen. Als achterliggende reden voor een moeizame verstrekking van het (gehele) dossier, noemen enkele respondenten het recht op privacy van de verdachte, en de mogelijkheid dat slachtoffers nog gehoord kunnen worden als getuigen. Het niet verkrijgen van het (complete) dossier wordt als problematisch ervaren, omdat het hierdoor onder andere “lastiger is om een goede vordering op te stellen voor het slachtoffer”. Daarnaast geven respondenten (n=47) aan dat het dossier vaak pas in een laat stadium aan hen wordt verstrekt. Hierdoor is er volgens de respondenten minder tijd voor een goede bestudering van het dossier. Een aantal respondenten geeft aan dat het recht op kennisneming een discussiepunt is tussen het Openbaar Ministerie en slachtofferadvocaten. Zo zegt een respondent: “Dit is altijd een heet hangijzer! Als je de stukken al krijgt dan zijn passages vaak geanonimiseerd of processen-verbaal uit het dossier gehaald. Het is moeilijk opvragen wat je mist, omdat je niet direct weet wat je mist. Inhoudsopgaven of toelichting bij onvolledige stukken ontbreekt vaak. Je hebt als advocaat van een slachtoffer helaas geen procedure vergelijkbaar met artikel 30, lid 2 Sv.”¹⁶⁹

Van alle respondenten hebben 89 een toelichting gegeven bij ervaren knelpunten bij het informeren over de aanvang en voortgang van de zaak. Het grootste punt van kritiek is dat het slachtoffer en de slachtofferadvocaat regelmatig niet worden meegenomen in de informatievoorziening vanuit het Openbaar Ministerie en/of de rechtbank. Zo wordt het slachtoffer en diens advocaat niet altijd op de hoogte gesteld over bijvoorbeeld zittingsdata. Ter illustratie schrijft een respondent: “Ik heb bijvoorbeeld meer dan eens met een slachtoffer op de rechtbank gestaan. Iedereen bleek dan geïnformeerd over het uitstel van de zitting, behalve wij. Verder ontvangen wij niet altijd berichten over de voortgang. Daarom bel ik

¹⁶⁹ Artikel 30 Sv betreft het recht van de verdachte op kennisneming van de processtukken. Lid 2 van het artikel geeft de verdachte de mogelijkheid om een verzoek tot kennisneming bij de rechter-commissaris neer te leggen indien de officier van justitie in gebreke blijft de kennisneming te verlenen. De mogelijkheden voor de advocatuur als er geen afschrift wordt verstrekt, worden beschreven in hoofdstuk 2 paragraaf 2.3.2

standaard zelf, eens in de 6 weken.” Een paar respondenten geven ook aan dat, hoewel zij zich gemeld hebben als raadsman of –vrouw, de informatievoorziening vanuit het Openbaar Ministerie soms rechtstreeks naar het slachtoffer wordt gestuurd in plaats van naar de advocaat. Daarnaast geeft een aantal respondenten aan dat er geen rekening wordt gehouden met verhinderdata vanuit het slachtoffer en de slachtofferadvocaat wanneer er zittingen of verhoren gepland moeten worden. Echter stelt ook een enkele respondent dat informatie over de aanvang en voortgang van de zaak afhankelijk is van het arrondissement en of er al dan niet een zaakscoördinator op de zaak zit. Daarover zegt een respondent: “in zware zaken heb je over het algemeen vaak een zaakscoördinator als intermediair. Dat zorgt vaak wel voor een prettig en spoedig verloop van informatie-uitwisseling.”

80 respondenten hebben een toelichting gegeven bij de ervaren knelpunten bij het indienen van een vordering tot schadevergoeding. Het grootste knelpunt bij dit punt is praktisch van aard. Zo geven respondenten aan dat de verspreiding van de vordering wordt uitgevoerd door het Slachtofferloket, maar het voorkomt dat de verspreiding niet goed gebeurt en daardoor niet alle betrokken procespartijen de vordering ontvangen. Hierover zegt een respondent: “in relatief kleinere zaken is het altijd de vraag of het wel op tijd wordt doorgestuurd. Ik neem altijd een kopie mee naar de zitting, voor de zekerheid.” Een ander praktisch knelpunt dat door een klein aantal respondenten wordt genoemd is het vermogen van het Slachtofferloket om vorderingen te ontvangen. Hierover zegt een respondent: “de mailbox van het slachtofferloket kan slechts een beperkt aantal MB’s aan. Dit levert problemen op als de vordering groter van omvang is.” Procedureel gezien komen er ook twee punten naar voren. Ten eerste stelt een aantal respondenten dat hen door het Openbaar Ministerie een termijn wordt gesteld van 14 dagen voor het indienen van het voegingsformulier, terwijl de wet ruimte geeft tot op zitting. Die tijd tot de zitting is volgens de respondenten belangrijk, omdat het kan dat er kort voor de zitting nog belangrijke (medische) informatie binnenkomt. Hierover zegt een respondent: “aan slachtoffers wordt door het Openbaar Ministerie een termijn gesteld van 14 dagen voor het indienen van de wensen en de voeging. Voegen kan echter tot en met de zitting. Veelal is de schade pas kort voor de zitting duidelijk.” Het tweede procedurele knelpunt betreft de behandeling van de voeging door de rechter. De rechtbank zou te snel de vordering niet-ontvankelijk verklaren op grond van een onevenredige belasting van het strafproces. Een respondent voegt daaraan toe: “ook wordt in de vonnissen en arresten heel summier uiteengezet waarom dit het geval is.” Een klein aantal respondenten noemt dat de rechter over te weinig kennis van civiele procedures beschikt.

Zoals blijkt uit tabel 5 en grafiek 2, worden het uitoefenen van de overige twee slachtofferrechten (het toevoegen van stukken aan het dossier en het uitoefenen van het uitgebreide spreekrecht) in mindere mate ervaren als knelpunt. Respectievelijk hebben 40 en 49 respondenten een toelichting gegeven bij deze twee knelpunten. Waar het gaat om het recht op het toevoegen van stukken aan het dossier, noemt ongeveer een kwart van de respondenten dat het voorkomt dat stukken niet bij het Openbaar Ministerie en de rechtbank terechtkomen. Hierover zegt een respondent: “ter zitting zijn stukken die ik heb ingediend heel vaak niet in het dossier van de rechtbank en het OM terecht gekomen, en die moeten dan ter zitting nog worden gekopieerd. Ondanks dat ik een ontvangstbevestiging heb, gaat het in de praktijk heel vaak mis. Dat is vervelend omdat advocaten van verdachten dan vaak vragen

om het slachtoffer niet ontvankelijk te verklaren omdat zij zich er niet op hebben kunnen voorbereiden. Zelfs de rechtbank of het OM wil nog weleens hierover een punt maken, terwijl het slachtoffer er niets aan kan doen dat stukken niet in het dossier zijn terechtgekomen.” Een andere respondent zegt om deze reden altijd ter zitting aanwezig te zijn om te controleren of alle stukken in het dossier terecht zijn gekomen. “Dat is soms wel tijdrovend aangezien aanwezigheid op de zitting, zeker indien verdere toelichting niet nodig is, dan zonde van de tijd is.” Over het uitoefenen van het uitgebreide spreekrecht, noemt eveneens een kwart van de respondenten dat er nog geen duidelijk wettelijk kader bestaat aangaande de precieze uitvoering van het spreekrecht. Een respondent licht toe: “de knelpunten bestaan er thans vooral in dat het onduidelijk is op welk moment en hoe vaak er gesproken mag worden in de strafprocedure. Dat is niet wettelijk geregeld. Het is nu afhankelijk van het gerecht. Het meest wenselijk is spreken in twee termijnen, primair op de gebruikelijke plaats voor het requisitoir en na het pleidooi.” Respondenten zijn van mening dat duidelijke wetgeving omtrent het moment (of de momenten) van het spreekrecht het slachtoffer ten goede zouden komen. Deze knelpunten komen later, bij de knelpunten met betrekking tot ketenpartners, nog uitvoeriger aan de orde.

Tabel 5. Knelpunten in het realiseren van slachtofferrechten (n=148)

Variabele	n	%
Knelpunten Het slachtoffer informeren over zijn (slachtoffer)rechten	28	19
Het slachtoffer informeren over aanvang en voortgang v/d zaak	88	60
Het kennisnemen van het dossier	102	69
Het toevoegen van stukken aan het dossier	33	22
Het uitoefenen van het uitgebreide spreekrecht	33	22
Het indienen van een vordering tot schadevergoeding	69	47

Grafiek 2. Percentage advocaten dat knelpunten ervaart per slachtofferrecht

Tot slot is onder dit deelaspect ook gevraagd naar de ervaren knelpunten bij het vertegenwoordigen van slachtoffers in het strafproces. Hierbij is per ketenpartner gevraagd naar eventuele knelpunten, en er is ook gevraagd naar de communicatie tussen ketenpartners. De respondenten geven aan de meeste knelpunten te ervaren in de samenwerking met het Openbaar Ministerie (n=96, 65%) en de rechterlijke instanties (n=88, 60%), zie tabel 6 en

grafiek 3. Ook wordt de communicatie tussen ketenpartners genoemd als knelpunt (n=71, 48%) en het contact met de politie (n= 60, 41%). Zoals hierboven bij de knelpunten in het realiseren van slachtofferrechten ook al duidelijk werd, ervaren respondenten het als een knelpunt dat het Openbaar Ministerie het dossier vaak niet op tijd stuurt, en dat er geen afstemming of informatie-uitwisseling plaatsvindt wat betreft zittingen en verhoren. Waar het gaat om knelpunten met rechterlijke instanties, geven respondenten aan dat rechters vaak een gebrekkige kennis van het civiele recht hebben, en daardoor voegingen niet goed te kunnen behandelen. Ook wisselt de ervaring erg per rechtbank. Zo noemen sommige respondenten een “perfecte behandeling” en bijvoorbeeld gescheiden wachtruimten voor verdachte en slachtoffer als het gaat om de ene rechtbank, maar ervaren ze het tegenovergestelde bij een andere rechtbank. Als voorbeeld wordt er genoemd dat het slachtoffer en diens advocaat soms geen plek vooraan in de zittingszaal hebben en daarom in het publiek moeten plaatsnemen.

In totaal hebben 96 respondenten een toelichting gegeven op de ervaren knelpunten met betrekking tot het Openbaar Ministerie. Wat het meest wordt genoemd (n=43) is de informatievoorziening vanuit het Openbaar Ministerie naar slachtofferadvocaten. Een respondent zegt: “de communicatie verloopt vaak moeizaam. Regelmatig wordt er op een heel laat moment geïnformeerd of helemaal niet over getuigenverhoor en inhoudelijke zitting.” Een derde van de respondenten noemt bij de informatievoorziening vanuit het Openbaar Ministerie in het bijzonder dat het slachtofferloket niet altijd even goed functioneert. Hierover zegt een respondent: “de informatievoorziening van het slachtofferloket van het OM jegens de advocaat van het slachtoffer is in veel gevallen gebrekkig.” De voorbeelden die deze respondent vervolgens noemt zijn: “niet informeren over de uitkomst van een pro forma zitting, niet op de hoogte stellen dat een nieuwe zittingsdatum is bepaald, niet (tijdig) reageren op het verzoek om dossierstukken toe te zenden, etc.” Wanneer het over de rol van de officier van justitie gaat, schetsen respondenten het beeld dat Officieren van Justitie slecht bereikbaar zijn, of niet reageren op vragen. Ook geven respondenten aan dat het slachtoffer weleens wordt ‘vergeten’ in het proces. Zo zegt een respondent: “ik vind het jammer dat als de officier van justitie het requisitoir op papier heeft en uitdeelt aan de rechtbank en de advocaat van de verdachte, dat er niet standaard een kopie wordt overhandigd aan de advocaat van het slachtoffer. Dat is voor het slachtoffer vervelend, alsof die geen volwaardig procespartij is.” Ook andere respondenten (n=20) geven aan dat er niet altijd rekening wordt gehouden met het slachtoffer en diens advocaat. Een respondent zegt: “het OM overvalt ons ook nog weleens met een beslissing over de strafeis, of wel/geen hoger beroep. Ik snap dat ze niet hoeven te overleggen, maar een goede uitleg vooraf is wel wenselijk.” Samenvattend merkt een andere respondent op dat “de positie van het slachtoffer en diens advocaat nog niet goed is ingeslepen in de werkprocessen.” Hiertegenover staat wel dat een aantal respondenten (n=14) noemt dat de informatie een stuk beter verloopt wanneer er een zaakscoördinator betrokken is bij de zaak. Een respondent stipt het punt aan van niet tijdig of onjuist geïnformeerd worden, en merkt daarbij op: “nu er steeds vaker een zaakscoördinator op de zaak zit, wordt dat probleem vaak ondervangen.” Wat daarnaast ook onder dit punt terugkomt is de problematiek rondom het verstrekken van het dossier. Zoals eerder in deze paragraaf is genoemd, valt de kritiek grofweg als volgt uiteen; het kost veel moeite om het dossier te verkrijgen; het dossier wordt niet tijdig naar de

slachtofferadvocaat opgestuurd; en het dossier is niet compleet. Bij deze deelvraag vermeldden de respondenten geen nieuwe kritiekpunten, dus zal er hier niet verder op in worden gegaan.

Daarnaast hebben 89 respondenten een toelichting gegeven op de ervaren knelpunten met betrekking tot rechterlijke instanties. Een praktisch punt dat een aantal respondenten (n=14) naar voren brengt is dat het slachtoffer nog niet standaard een eigen plek in de rechtszaal heeft. Een respondent zegt hierover: “de fysieke plek voor een slachtoffer en diens advocaat is meestal niet geregeld. Soms moet je vanaf de publieke tribune het verhaal doen; dat creëert ongelijkwaardigheid ten opzichte van de verdachte en zijn raadsman.”

Wat betreft de houding van de rechter ten opzichte van het slachtoffer en diens advocaat, geven respondenten aan dat hun ervaringen erg wisselend zijn. Zo kan deze verschillen per individu, per rechtbank, of per Hof. Ook is een aantal respondenten positief: ze geven aan dat een slechte bejegening soms, of een enkele keer voorkomt, of dat ze zien dat iets steeds beter gaat. De punten van kritiek die voorts door de respondenten worden genoemd, vallen onder twee thema's. Ten eerste noemen respondenten (n=20) dat rechters over weinig civielrechtelijke kennis beschikken, waardoor ze niet geëquipeerd zijn om inhoudelijk over een vordering van de benadeelde partij te oordelen. Hierover zegt een respondent: “de kwaliteit van de rechtspraak over de civiele vordering soms echt onder de maat. Zaken die tot de canon van het schadevergoedingsrecht horen worden door strafrechters niet toegepast. Dit leidt tot soms onbegrijpelijke uitspraken die juridisch onjuist is. Zo bezien kun je dus heel deskundig zijn en veel van letselschade weten, maar als de rechter het niet weet, dan kun je die rechten niet te gelde maken.” Een andere respondent voegt daaraan toe: “slachtoffers worden op die manier gedwongen tot een civiele procedure waar zij vanzelfsprekend niet op zitten te wachten.”

Ten derde reageren respondenten (n=38) met de kritiek dat er in het strafproces vaak weinig tijd en aandacht is voor slachtoffers. Een voorbeeld dat een aantal respondenten noemt is dat slachtoffers soms niet de mogelijkheid krijgen om hun spreekrecht ten volle te benutten. Zo zouden rechters het slachtoffer onderbreken tijdens het spreekrecht, of wordt het slachtoffer daarin qua tijd of inhoud beperkt. Een respondent licht toe: “ondanks de uitbreiding van het spreekrecht houden rechters dat zeer kort. Men accepteert alleen opmerkingen over de schadeclaim, verder niets, zo is mijn ervaring.” Ook schrijven sommige respondenten dat zij zelf als slachtofferadvocaat soms in hun rol beperkt zijn. Een respondent licht toe: “ik heb weleens meegemaakt dat het Hof mij eigenlijk niet aan het woord wilde laten “omdat alles al gezegd was”, wat ik een schoffering van het slachtoffer vond.” Een andere respondent ervaart het als volgt: “nog steeds lijkt de slachtofferadvocaat een storend element in de strafzaak.” Daarnaast klinkt ook ten opzichte van de rechtbank dat de informatieverstrekking niet altijd op orde is, en dat er ook niet altijd rekening gehouden wordt met de verhinderdata van het slachtoffer en diens advocaat.

In totaal hebben ook 68 respondenten een toelichting gegeven op de ervaren knelpunten met betrekking tot de communicatie tussen ketenpartners. De meeste punten van kritiek die respondenten aandragen, zijn reeds aan bod gekomen bij de uitwerking van knelpunten bij andere ketenpartners, of in het uitvoeren van slachtofferrechten. Voorbeelden hiervan zijn dat het slachtoffer en diens advocaat niet altijd op de hoogte gehouden worden over zittingsdata, of er wordt anderszins maar beperkt of niet tijdig informatie overgedragen.

Zodoende zullen deze punten van kritiek hier niet opnieuw worden uitgewerkt. Een nieuw punt dat door de respondenten is aangedragen is dat de overdracht van het dossier lang kan duren. Een respondent geeft twee voorbeelden uit de eigen praktijk: “ik heb momenteel een zaak (poging tot moord/doodslag) waarin het dossier al drie maanden zoek is tussen politie en OM, en een andere zaak (stalking) waarin de rechtbank de zaak een jaar nadat het hoger beroep is ingesteld nog niet heeft doorgestuurd naar het Hof. Dit is voor slachtoffers niet te begrijpen.” Een kritiekpunt dat in het verlengde hiervan ligt is dat respondenten ervaren “van het kastje naar de muur” te worden gestuurd bij het opvragen van informatie. Zo zegt een respondent: “bij het opvragen van het volledige proces-verbaal word ik nogal eens van de politie naar het OM gestuurd en weer terug, wanneer niet geheel duidelijk is waar het dossier zich bevindt.” Een enkele respondent geeft een mogelijke verklaring voor deze problemen: “ik krijg de indruk dat de werkbelasting te groot is en er daarom dingen niet goed lopen.” Bij de ervaren knelpunten in de communicatie tussen ketenpartners is het echter op zijn plaats om nogmaals te benoemen dat wanneer er een zaakscoördinator van het Openbaar Ministerie verbonden in aan de zaak, de communicatie volgens de respondenten een stuk beter verloopt.

Tot slot hebben 63 respondenten een toelichting gegeven op de ervaren knelpunten in het contact met de politie. Zoals in de uitkomsten van de het vragenlijstonderzoek naar voren komt, geven in verhouding minder respondenten aan knelpunten te ervaren in hun contact met de politie dan met andere instanties. Sommige respondenten geven daarvoor een mogelijke verklaring: wanneer er een slachtofferadvocaat wordt ingeschakeld, is de zaak de ‘politie-fase’ veelal al voorbij. In deze gevallen heeft de politie het onderzoek reeds verricht, en is het proces-verbaal al naar de officier van justitie verzonden. Zodoende is er dus geen contact tussen de politie en de slachtofferadvocaat, en kunnen deze respondenten niet reflecteren op knelpunten in het contact met de politie. Van de respondenten die wel ervaring hebben met de politie, zegt een groot deel (n=30) dat de politie niet tot nauwelijks informatie verstrekt aan slachtofferadvocaten, en doorverwijst naar het Openbaar Ministerie. Dit wordt als vervelend ervaren, omdat enerzijds de zaak in een vroeg stadium nog niet bekend is bij het Openbaar Ministerie en er dus geen informatie gegeven kan worden, en anderzijds, omdat informatie uit het proces-verbaal vroeg nodig is voor het verhalen van de schade van het slachtoffer. Echter moet hier wel worden opgemerkt dat het contact met de zedenpolitie en familierecherche door respondenten als positief wordt ervaren. Respondenten schrijven dat deze twee eenheden doorgaans bereid zijn overleg te plegen en informatie te verstrekken. Een respondent maakt de vergelijking: “Met de zedenpolitie is het contact over het algemeen goed; de algemene recherche staat soms wantrouwend tegenover [slachtoffer]advocaten.” Een ander punt dat ook, zij het in veel mindere mate, wordt genoemd is de informatievoorziening vanuit de politie naar het slachtoffer. Hierover zegt een respondent: “behalve de zedenpolitie informeert de politie slachtoffers onvoldoende over slachtofferrechten, en als ze het wel doen met verkeerde of verouderde informatie.” Daarnaast zeggen enkele respondenten dat de politie slachtoffers vaak niet wijzen op de mogelijkheid van kosteloze rechtsbijstand door middel van een advocaat. Eén respondent noemt in de toelichting secundaire victimisatie als knelpunt. Deze respondent schrijft dat “nare ervaringen bij de politie” voorkomen kunnen worden.

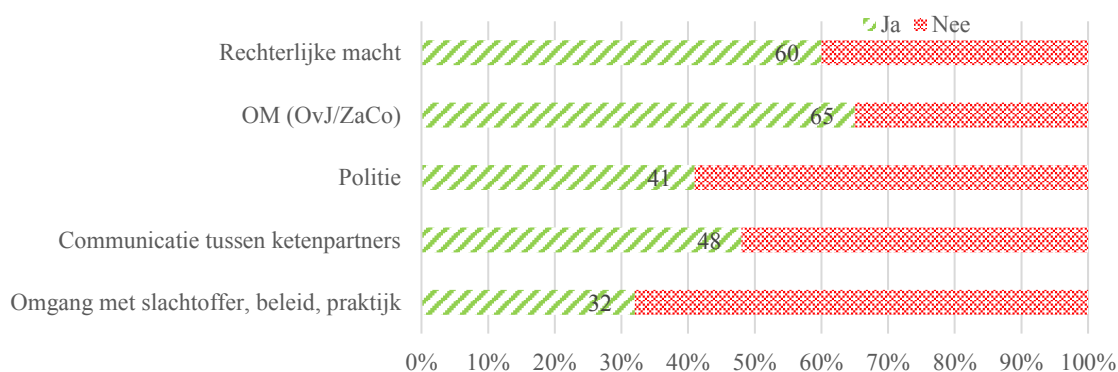
De respondenten zijn ook gevraagd naar ‘*best practices*’ in het contact met de betrokken partijen. Een groot deel van de respondenten gaf aan deze vraag niet goed te

begrijpen. Zie paragraaf 3.4 voor een verdere uitleg. De respondenten die wel inhoudelijk hebben gereageerd, geven aan dat het voor hen goed werkt om in een zo vroeg mogelijk stadium persoonlijk contact op te nemen met de betrokken partijen. Een respondent zegt: “korte lijntjes, directe nummers en mailadressen schelen een hoop tijd”. Een andere respondent legt uit altijd rechtstreeks met de officier van justitie te mailen, en deze (als cc) mee te nemen in de correspondentie met het slachtofferloket.

Tabel 6. Ervaren knelpunten (n=148)

Variabele		n	%
Ervaren knelpunten met betrekking tot	Rechterlijke instanties (rechtbank, hof)	88	60
	Openbaar Ministerie (OM/Zaakscoördinatoren)	96	65
	Politie	60	41
	Communicatie tussen ketenpartners	71	48
	De omgang met het slachtoffer, beleid, praktijk, etc.	47	32

Grafiek 3. Percentage advocaten dat knelpunten ervaart

3.3.5 Doorverwijzing

In de beantwoording van de deelvraag: ‘Hoe kijken slachtofferadvocaten tegen hun taakopvatting aan?’ werden respondenten ook gevraagd naar hun bevindingen op het gebied van doorverwijzing naar hun praktijk. Respondenten werden gevraagd naar de manier waarop cliënten bij hen als slachtofferadvocaten terecht komen, en wat eventuele knelpunten daarbij zijn. De meeste respondenten geven aan dat hun cliënten op een viertal manieren naar hun praktijk wordt doorverwezen (zie tabel 7). Zo worden slachtoffers doorverwezen via Slachtofferhulp Nederland (n=98; 66%), komen cliënten via familie en vrienden terecht bij de praktijk (n=94; 64%), via andere advocaten (n=91; 62%), of wordt hun advocatenpraktijk op internet gevonden door de cliënt (n=90; 61%).

In totaal hebben 19 respondenten een toelichting gegeven op de manier waarop slachtoffers naar hun praktijk worden doorverwezen. Enkele respondenten geven aan dat hun praktijk is gevonden via de websites van beroepsverenigingen zoals LSA en LANGZS. Een deel van de respondenten geeft aan dan hun cliënten doorverwezen worden via Slachtofferhulp Nederland, of graag zouden willen dat er door Slachtofferhulp Nederland

naar hen werd verwezen. Waar sommige respondenten aangeven goed gevonden te worden via meerdere kanalen, geven anderen aan dat het tegenovergestelde het geval is. Zo zegt een respondent: “ik heb de cursus gevolgd, maar desondanks wordt door de Raad voor de Rechtsbijstand in sommige gevallen het verzoek tot vergoeding afgewezen en het slachtoffer verwezen naar Slachtofferhulp Nederland.” Ten slotte verduidelijkt een respondent de keuzeoptie ‘andere advocaten’ uit de vragenlijst, en legt uit via wat voor soort advocaten doorverwijzing afkomstig kan zijn: “ten eerste strafrechtadvocaten [die verdachten bijstaan], bij wie een slachtofferzaak terechtkomt, en ten tweede letselschadeadvocaten voor wie de toevoegingsvergoeding in geen verhouding staat tot wat zij kunnen declareren in verzekeringszaken.”

Wat betreft de doorverwijzing naar de slachtofferadvocatuur in het algemeen, is er aan de respondenten ook gevraagd wat er goed gaat, en wat er beter kan. Beide vragen waren verplicht in de vragenlijst, dus alle respondenten hebben aan antwoord gegeven. Het valt op dat er in de beantwoording van beide vragen een duidelijke tweedeling is tussen respondenten die positief gestemd zijn over de doorverwijzing en weinig tot geen verbeterpunten zien, en respondenten die negatief gestemd zijn en veel verbeterpunten zien. De ervaringen lopen dus sterk uiteen. Een klein aantal respondenten bevindt zich in het midden: zij zijn redelijk ambivalent ten opzichte van de doorverwijzing en geven aan deze vraag “niet goed te kunnen beoordelen.”

Bij de toelichting op beide vragen komt de doorverwijzing vanuit Slachtofferhulp Nederland naar voren. Enerzijds zijn er respondenten die erg positief zijn en vinden dat de samenwerking met Slachtofferhulp Nederland erg goed verloopt. Zo zegt een respondent: “de casemanagers [van Slachtofferhulp Nederland] zijn goed te bereiken en verschaffen de juiste informatie. De samenwerking verloopt uitstekend.” Deze respondenten geven aan dat Slachtofferhulp Nederland “regelmatig” doorverwijst, en een “goede scheiding kan maken tussen welke zaken wel en welke zaken niet doorverwezen hoeven te worden naar advocaten.” Anderzijds is er ook een groep die het tegenovergestelde ervaart. Deze respondenten geven aan dat Slachtofferhulp Nederland “nooit” of “sporadisch” doorverwijst. Overigens zouden respondenten het ook graag zien dat er meer wordt doorverwezen door de politie en het Openbaar Ministerie. Naast het feit dat respondenten van mening zijn dat Slachtofferhulp Nederland meer zou moeten doorverwijzen, stippen ze ook aan dat Slachtofferhulp Nederland “transparanter” zou mogen zijn wat betreft de lijst met namen van slachtofferadvocaten die gebruikt wordt voor de doorverwijzing. Een aantal respondenten vermoedt dat de medewerkers van Slachtofferhulp Nederland enkel blijven verwijzen naar advocaten die hen bekend zijn. Zo verwoordt een respondent: “Slachtofferhulp Nederland mag niet op basis van ‘ons kent ons’ doorverwijzen naar bevriende advocaten.” Een andere respondent: “iedere advocaat die aan de eisen voldoet, moet gelijke kansen krijgen op een doorverwijzing.” Een tweede punt dat naar voren komt in verband met Slachtofferhulp Nederland is dat enkele respondenten van mening zijn dat Slachtofferhulp Nederland sneller zou moeten doorverwijzen en minder zaken zelf zou moeten behandelen. Een respondent licht toe: “er wordt niet structureel doorverwezen naar een advocaat, terwijl dat mijns inziens voor slachtoffers van zedenzaken en ernstig geweld wel zou moeten.” Dergelijke zaken vragen om specifieke expertise, en een inzet van contacten met het Openbaar Ministerie, politie en de rechtbank die door SHN niet geboden wordt.” Een ander punt dat hiervan in het

verlengde ligt, is dat een enkele respondent aangeeft dat Slachtofferhulp Nederland zelf geen vorderingen tot schadevergoeding zou moeten indienen. Een respondent zegt: “er gaat veel goed, maar Slachtofferhulp Nederland moet niet alles zelf willen doen. Zij gaan vaak te laag zitten bij een vordering bijvoorbeeld en krijgen verder niet genoeg voor elkaar. Als advocaat kun je veel meer doen en dat is juist voor sommige slachtoffers van essentieel belang om hun leven weer op de rit te krijgen.” Een andere respondent geeft aan: “Slachtofferhulp Nederland moet eerder doorverwijzen en het juridische gedeelte aan gespecialiseerde advocaten overlaten.”

Een tweede punt dat respondenten naar voren brengen, en wat op verschillende manieren wordt ervaren, is de publieke bekendheid van slachtofferadvocaten. De groep respondenten die dit op een positieve manier heeft ervaren, geeft aan dat veel ketenpartners de weg weten te vinden naar de slachtofferadvocatuur, en dat bovendien wordt ervaren dat “veel instanties de noodzaak inzien van verwijzing naar een gespecialiseerde advocaat.” Ook zien deze respondenten dat de aandacht voor slachtoffers groeit. Een respondent zegt: “de informatie over de mogelijkheid tot een advocaat neemt steeds betere vormen aan vanuit verschillende instanties.” Daartegenover staat een groep respondenten die een grotere publieke onwetendheid over de slachtofferadvocatuur ervaart. Een voorbeeld van die onwetendheid is dat (overheids-)instanties niet standaard wijzen op de mogelijkheid tot kosteloze rechtsbijstand door een advocaat. Een respondent zegt: “Als ik kijk op de website van de Raad voor de Rechtsbijstand, wordt het slachtoffer in het strafproces niet genoemd. Überhaupt wordt de optie om een advocaat in te schakelen nauwelijks genoemd, en als ze het noemen zeggen ze dat mensen zelf moeten betalen. Schandalig! Als mensen denken dat zij zelf eerst naar de geschillencommissies moeten kan er heel veel verpest zijn. Dit is echt niet altijd de beste oplossing. Of ze gaan naar foute *no cure no pay* bureau’s.” Een andere respondent zegt vaak slachtoffers te zien die geen advocaat hebben. “Dat slachtoffers recht hebben op gratis bijstand blijft een goed bewaard geheim, en dat is niet goed.” In dit verband wordt ook de politie genoemd, die het slachtoffer vaak als eerst te zien krijgt, en het slachtoffer zodoende kan informeren over (kosteloze) rechtsbijstand. Een respondent zegt hierover: “verdachten worden gewezen op hun recht op een advocaat, slachtoffers niet. De politie vertelt soms ook onwaarheden, zoals: ‘dit moet u zelf betalen’.”

Een derde punt dat wordt aangestipt door een klein aantal respondenten is een piketdienst voor aangiften van zedenzaken bij de politie. Respondenten geven aan dat er in Utrecht en Alkmaar gebruik wordt gemaakt van een zogenoemde ‘Juridische Ondersteuning Slachtoffers’ (JOS) piketdienst, waar het waar het zo geregeld is dat de politie standaard aangevers van zedenmisdriven doorverwijst naar een advocaat. De respondenten uit deze steden of regio’s geven aan hier tevreden over te zijn. Andere respondenten geven aan interesse te hebben in een dergelijke piketregeling. Een respondent geeft aan waarom: “ik opteer eens te onderzoeken of een piketregeling voor slachtoffers niet ingevoerd zou dienen te worden (niet alleen voor de gelijkwaardigheid, maar ook om ervoor te zorgen dat er een deskundig advocaat op de zaak komt, en voorts meteen in het begin van de zaak al concrete afspraken gemaakt kunnen worden wat betreft communicatie met de media etc.).”

Tabel 7. Doorverwijzing naar slachtofferadvocaat (n=148)

Variabele	n	%
Doorverwijzing via Politie	35	24
Officier van justitie	18	12
Slachtofferhulp Nederland	98	66
Media	20	14
Andere advocaten	91	62
Familie en vrienden van de cliënt	94	64
Internet	90	61

3.3.6 Vergoeding

Op een respondent na, geven alle respondenten (n=147; 99%; zie tabel 8) aan te werken op basis van een toevoeging door de Raad van de Rechtsbijstand. De enige respondent die zegt niet op toevoeging te werken, geeft met twee anderen (n= 3; 2%) aan pro deo te werken. Daarnaast geeft 14% van de respondenten (n=20) aan in sommige zaken een uurtarief te rekenen.

In totaal hebben 23 respondenten een toelichting gegeven op deze vraag. Ongeveer een derde van deze respondenten (n=8) komt in hun antwoord terug op de hoogte van de vergoeding. Alle respondenten zijn van mening dat de vergoeding ontoereikend is in verhouding tot het vereiste werk. Een respondent merkt op dat er een discrepantie bestaat tussen de toenemende aandacht voor slachtoffers in het strafproces enerzijds, en de financiële vergoeding voor slachtofferadvocaten anderzijds: “de hoogte van de vergoeding is waardeloos. Vooral wanneer je de rechten van het slachtoffer wilt uitbreiden, maar de advocaat hier simpelweg geen tijd voor kan vrijmaken omdat de vergoeding nihil is.” Een andere respondent maakt de vergelijking tussen de honorering van werkzaamheden in slachtofferzaken, en de honorering van (verzekerde) letselschadezaken: “zelfs een systeem als de PIV-staffel BGK is vele malen lucratiever dan het toevoegingsstelsel. Het zou mijns inziens erg rechtvaardig zijn als een honorarium vergelijkbaar met het PIV-bedrag onder de voorschotregeling schadevergoedingsmaatregel gebracht zou worden. Ik ben best bereid om te wachten tot acht maanden na het onherroepelijk worden van het strafvonnis, als er dan maar een redelijk uurtarief vergoed wordt.”

Een aantal respondenten gaat in op de keuzemogelijkheid ‘slachtoffer betaalt uurtarief’ uit de vragenlijst. In hun toelichtingen wordt duidelijk dat geen van deze respondenten het slachtoffer daadwerkelijk zelf laat betalen voor de kosten. Een respondent legt uit: “slachtoffers hebben recht op kosteloze bijstand, dus sta ik ze op die basis bij. Hebben ze een rechtsbijstandsverzekering, dan werk ik op tarief en betaalt de rechtsbijstandsverzekeraar.” De meeste respondenten die dit antwoord geven, noemen daarbij dat een dergelijke situatie maar “heel af en toe” voorkomt. Tot slot geven twee respondenten aan geen verschil te zien tussen het werken op basis van een toevoeging, en pro-deo werk. Geen van de andere respondenten die een toelichting hebben gegeven, gaan in op pro-deo werk.

Tabel 8. Vergoeding van diensten als slachtofferadvocaat (n=148)

Variabele		n	%
Vergoeding via	Toevoeging Raad voor de Rechtsbijstand	147	99
	Slachtoffer betaalt uurtarief	20	14
	No cure, no pay-basis	0	-
	Niet, ik werk pro deo	3	2

3.3.7 Opleiding

In totaal geven 103 respondenten (70%; zie tabel 9) aan de basisopleiding te hebben gevolgd. Daarnaast geven 64 respondenten (n=64; 43%) aan de verdiepende specialisatieopleiding te hebben gevolgd. Deze groepen overlappen deels; 19 respondenten hebben beide opleidingen gevolgd, en 45 respondenten hebben alleen de specialisatieopleiding gevolgd. Het is opmerkelijk dat 64 respondenten aangeven de specialisatieopleiding te hebben gevolgd, aangezien uit cijfers van het instituut zelf blijkt dat er maar 30 personen de cursus hebben gevolgd. Uit de antwoorden op de vragenlijst blijkt dat er onder respondenten verwarring is ontstaan over de bedoelde specialisatieopleiding. Zie paragraaf 3.4 voor verdere uitleg. Uit de resultaten van de vragenlijst kan niet worden opgemaakt welke respondenten refereren naar de specialisatieopleiding ‘Rechtsbijstand aan EGZ-slachtoffers’, aangeboden door de Erasmus Universiteit Rotterdam en het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht, en welke respondenten bijvoorbeeld de Grotius opleiding¹⁷⁰ bedoelen. Daarom kunnen er op basis van dit vragenlijstonderzoek geen conclusies worden getrokken over de ervaring van respondenten met de door ons bedoelde opleiding. Om deze reden wordt in deze paragraaf enkel ingegaan op de ervaring van de respondenten met de basisopleiding, en wordt de ervaring met de specialisatieopleiding buiten beschouwing gelaten.

In de vragenlijst werd de respondenten gevraagd aan te geven op welke manier de opleiding heeft bijgedragen aan de werkzaamheden van de respondent als advocaat van slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven. Deze vraag was verplicht, en dus hebben alle 148 respondenten een antwoord gegeven. In totaal hebben 64 respondenten die de basisopleiding hebben gevolgd, daarnaar gerefereerd in hun antwoord. Deze respondenten zijn over het algemeen van mening dat de basisopleiding een goede basis legt, en een overzicht biedt van alle mogelijkheden in het bijstaan van slachtoffers. Echter, zo geeft een groot deel aan, is verdere specialisatie vereist wil men grotere en zwaardere zaken behandelen. Zo zegt een respondent: “vanuit de basisopleiding kan je in ieder geval een zaak aannemen, maar wordt de zaak ingewikkelder met betrekking tot het indienen van een vordering, dan heb je niets aan een basisopleiding.” Naast het willen vergroten van kennis, geeft een klein aantal respondenten ook aan dat de basisopleiding een vereiste is om via de Raad voor de Rechtsbijstand op basis van een toevoeging te kunnen werken. Deze respondenten zeiden op voorhand de lesstof al te kennen, maar toch de cursus te hebben

¹⁷⁰ De opleiding die aangeboden wordt door Grotius Academie draagt als titel ‘Grotius specialisatieopleiding Personenschade’, en is voornamelijk bedoeld voor aspirant-leden van de Vereniging van Letselschade Advocaten (LSA). Deze opleiding biedt gespecialiseerde informatie over het aansprakelijkheids- en schadevergoedingsrecht. De opleiding is niet speciaal gericht op de behandeling van EGZ-zaken.

gevolgd omdat de cursus “een entree is naar een inschrijving bij de Raad voor de Rechtsbijstand.”

Aan de respondenten is ook gevraagd naar eventuele verbeterpunten van de basisopleiding. Ook deze vraag was verplicht, waardoor alle 148 respondenten een toelichting hebben gegeven. In totaal hebben 43 respondenten in hun antwoord gerefereerd aan de basisopleiding. Een groot deel van de respondenten geeft aan geen suggesties te hebben. De respondenten die wel ruimte voor verbetering zien, geven aan dat de cursus meer op de praktijk gericht zou mogen zijn. Daartoe hoort bijvoorbeeld het opstellen van de vordering, en geven enkele respondenten aan het nuttig te vinden om casussen en/of jurisprudentie te bespreken. Ook zijn ervaringsdeskundigen welkom die vertellen over zaken waar zij veel van hebben opgestoken. Een klein aantal andere respondenten geeft aan meer aandacht te willen besteden aan actualiteiten en actuele ontwikkelingen. Daarnaast geven ook twee respondenten aan dat het niveau omhoog mag.

Tabel 9. Gevolgde opleiding(en) (n=148)

Variabele	n	%
Gevolgde opleiding		
Basisopleiding	103	70
Specialisatieopleiding	64	43

3.4 Beperkingen van het onderzoek

Tijdens de analyse van de gegeven antwoorden op de vragenlijst, bleek dat de vraagstelling bij een enkele vraag beter of helderder gesteld had kunnen worden. Zo werd er bij vraag 1, ‘hoe vaak heeft u slachtoffers in de periode van 2015 tot en met 2017 bijgestaan in het strafproces?’, door de respondenten getwijfeld over wat de juiste interpretatie van deze vraag zou moeten zijn. Enkele respondenten gaven in de ruimte voor toelichting aan het onduidelijk te vinden of bijvoorbeeld hoger beroep als een aparte zaak geteld moest worden, en of geseponeerde zaken ook meegeteld mogen worden als zaak. Bovendien gaven respondenten aan dat het mogelijk is binnen een zaak meerdere slachtoffers bij te staan. Bij deze respondenten rees de vraag of er geteld moest worden per zaak of per bijgestaan slachtoffer.

Voorafgaand aan vraag 7f wordt respondenten gevraagd naar knelpunten in de samenwerking met betrokken instanties zoals de rechtbank, het Openbaar Ministerie en de politie. Met vraag 7f wordt aan respondenten gevraagd of hen “bij contacten met bovengenoemde instanties best practices bekend zijn voor wat betreft het vertegenwoordigen van slachtoffers”. Uit de antwoorden werd duidelijk dat deze vraag voor veel verwarring heeft gezorgd. Van alle 148 respondenten hebben 18 “ja” ingevuld, 70 “nee” en 4 “niet van toepassing”. Veel van de andere respondenten geven aan de vraag niet goed te begrijpen. Daarnaast geven enkele respondenten aan dat de ervaringen per zaak of per parket kunnen verschillen. Doordat er bij het grootste gedeelte van de respondenten onduidelijkheid is ontstaan over wat er met deze vraag is bedoeld, kan er weinig gezegd worden over de *best practices* in de contacten met betrokken partijen.

In de vraagstelling van vragen 11 en 12 wordt er gesproken van “de basis- en/of specialisatieopleiding voor Ernstige Gewelds en Zedenmisdrijven”. Zowel de basis- als de specialisatieopleiding had beter gespecificeerd kunnen worden in de vraagstelling. Zo had het duidelijker kunnen zijn dat er werd bedoeld op de specialisatieopleiding ‘Rechtsbijstand aan EGZ-slachtoffers’, aangeboden door de Erasmus Universiteit Rotterdam en het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht. Doordat dit niet is gebeurd, refereren respondenten aan andere opleidingen dan bedoeld. Zo wordt door 34 respondenten aangenomen dat de ‘Grotius specialisatieopleiding Personenschade’ door de onderzoekers werd bedoeld als ‘de specialisatieopleiding’. Het is aannemelijk dat deze onduidelijkheid heeft geleid tot het hoge aantal respondenten dat zegt de specialisatieopleiding te hebben gevolgd, zie tabel 9. Waar 64 respondenten hebben aangekruist de specialisatieopleiding te hebben gevolgd, hebben in werkelijkheid maar 30 personen de bedoelde opleiding doorlopen. Het is niet mogelijk om volledig te herleiden welke respondenten de bedoelde opleiding(en) hebben gevolgd, en daardoor is het ook moeilijk om in de beantwoording van de vragen aangaande de opleiding(en) een volledig en kloppend beeld te verschaffen. Het is derhalve ook niet mogelijk om te detecteren of aangedragen verbeterpunten van toepassing zijn op de bedoelde basis- en specialisatieopleidingen, of juist verband houden met bijvoorbeeld de opleidingen vanuit het Grotius Instituut.

Verder wordt bij dezelfde vraag ook door 13 respondenten genoemd dat zij geen opleiding hebben gevolgd vanwege hun lidmaatschap bij beroepsvereniging LSA en/of ASP. Het kan zijn dat dit slachtofferadvocaten betreft die in dienst zijn getreden voordat de opleiding als vereiste werd ingesteld. Op basis van jaren werkervaring zijn zij waarschijnlijk vrijgesteld van deelname.

3.5 Conclusies

De invoering van de vijf in de startnotitie gedefinieerde slachtofferrechten heeft voor een stevigere positie van het slachtoffer gezorgd, en heeft ook een nieuwe speler in het juridische proces geïntroduceerd: de slachtofferadvocaat. Hoewel veel van de bevroegde slachtofferadvocaten over het algemeen tevreden zijn met de gang van zaken, komen er in dit hoofdstuk ook een aantal punten van kritiek naar voren. De deelvraag van dit hoofdstuk luidde: “Hoe kijken slachtofferadvocaten tegen hun taak aan met betrekking tot de onder deelvraag 1 genoemde slachtofferrechten?”.

De respondenten geven aan de meeste tijd te besteden aan de voeging in de strafprocedure met een vordering tot schadevergoeding (art. 51f Sv). Toch blijkt ook dat ze daar graag meer tijd aan zouden willen geven, want wanneer er gevraagd wordt naar een situatie waarin de respondenten zouden beschikken over onbeperkte tijd en middelen, dan geven veel respondenten aan meer tijd te willen besteden aan de vordering. Bij het opstellen van de vordering zouden de respondenten ook gebruik willen maken van de kennis en kunde van andere professionals, zoals een arbeidsdeskundige of medisch adviseur. Daarnaast geven respondenten ook te kennen veel tijd kwijt te zijn aan het informeren en begeleiden van het slachtoffer. Het informeren en begeleiden wordt breder opgevat dat het slachtoffer

informereren over zijn (slachtoffer)rechten (art. 51ab Sv), of het slachtoffer informeren over de aanvang en voortgang van de zaak (art. 51ac Sv). Respondenten willen hiermee bereiken dat het slachtoffer goed is voorbereid op alle aspecten van het juridische proces, en dat het slachtoffer het gevoel krijgt gehoord te zijn en serieus te zijn genomen. Waar het gaat om het informeren en begeleiden van slachtoffers, zou een groot deel van de respondenten bij onbeperkte tijd en middelen begeleiding op maat aanbieden aan slachtoffers.

Een groot deel van de respondenten geeft aan altijd aanwezig te zijn bij inhoudelijke zittingen. Als belangrijke reden voor het aanwezig zijn tijdens zittingen (naast het toelichten van de vordering) noemen respondenten empowerment van het slachtoffer. Afgezien van het feit dat de advocaat snel uitleg kan geven bij gebeurtenissen in de rechtbank, zorgt een slachtofferadvocaat dat het slachtoffer er (letterlijk) niet alleen voor staat. Redenen voor het niet aanwezig zijn bij pro forma- en regiezittingen zijn dat deze zittingen niet of minder interessant worden geacht, of als het slachtoffer al begeleid wordt door Slachtofferhulp Nederland. Een andere reden om niet zittingen bij te wonen is de lage toevoeging die slachtofferadvocaten ontvangen, waardoor het niet haalbaar is om naar (alle) zittingen te gaan. Nagenoeg alle respondenten geven aan te werken op basis van een toevoeging door de Raad van de Rechtsbijstand. Over de hoogte van de toevoeging zijn veel respondenten van mening dat deze ontoereikend is in verhouding tot het vereiste werk.

Respondenten zijn ook gevraagd naar knelpunten in het vertegenwoordigen van slachtoffers in het strafproces. Een groot knelpunt betreft het kennisnemen van het strafdossier (art. 51b lid 1 Sv), en de verschaffing daarvan door het Openbaar Ministerie en/of de officier van justitie. De kritiek valt als volgt uiteen: het verkrijgen van het dossier kost veel moeite, het dossier wordt niet tijdig opgestuurd, en het opgestuurde dossier is niet compleet. Daarnaast geven respondenten aan slecht op de hoogte gehouden te worden over zittingen en verhoren door het Openbaar Ministerie. Waar het de rechterlijke macht betreft, geven respondenten aan dat er onder (straf)rechters een gebrek aan kennis van het civiele recht heerst. Daardoor kan een vordering tot schadevergoeding ten onrechte niet-ontvankelijk worden verklaard. Een ander punt dat naar voren wordt gebracht is dat er nog onduidelijkheid is wat betreft de plek van het slachtoffer tijdens de zitting. Zowel letterlijk (waar in de rechtszaal zit het slachtoffer?) als figuurlijk (op welk moment en in welke vorm wordt het spreekrecht uitgeoefend?) ontbreekt het aan uniform beleid, en ontstaat er bijvoorbeeld schuring wanneer het slachtoffer door de rechter wordt belemmerd in het volledig benutten van het spreekrecht. Met de komst van de slachtofferrechten, blijkt dat de precieze uitvoering van die rechten nog moet uitkristalliseren, en dat de positie van de slachtofferadvocatuur verder ingeslepen moet worden in de werkprocessen van de ketenpartners.

Qua doorverwijzing geven respondenten aan dat de meeste cliënten via Slachtofferhulp Nederland, vrienden en familie van de cliënt, via andere advocaten of het internet bij hen terecht komen. Wat betreft de doorverwijzing via Slachtofferhulp Nederland, is er een duidelijke tweedeling onder de respondenten. Waar de ene groep erg positief is over de doorverwijzing en zelf veel doorverwezen cliënten ontvangt, geeft de andere groep aan zelden tot nooit een doorverwijzing te ontvangen. De verdeeldheid houdt aan als het gaat om de bekendheid van de slachtofferadvocatuur bij ketenpartners en andere publieke instanties. Waar de ene groep positief is en aangeeft dat instanties de waarde en noodzaak inzien van verwijzing naar de slachtofferadvocatuur, zegt de andere groep een grote publieke

onwetendheid over het bestaan en de mogelijkheden van de slachtofferadvocatuur te ervaren. Op deze manier wordt de weg van slachtoffers naar de advocatuur bemoeilijkt. Sommige respondenten spreken positief over piketdiensten, dat wil zeggen een lijst van slachtofferadvocaten, die vanuit de advocatuur wordt doorgestuurd naar de politie, waarbij de politie bij een aangifte de zaak direct doorstuurt naar een dienstdoende slachtofferadvocaat.

Gevraagd naar de gevolgde opleidingen, is het grootste gedeelte van de respondenten positief over de basisopleiding. Respondenten geven aan na de basisopleiding aan de slag te kunnen als slachtofferadvocaat, maar als verbeterpunt geven respondenten aan dat de cursus meer op de praktijk gericht zou mogen zijn. Door verwarring over de bedoelde specialisatieopleiding, bestaat er echter geen duidelijkheid over hoe deze is ervaren. Vanwege de genoemde beperkingen moeten de resultaten met voorzichtigheid worden benaderd.

Hoofdstuk 4. Interviews met ketenpartners en slachtofferadvocaten

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we antwoord op de onderzoeksvragen hoe er door de verschillende partijen wordt aangekeken tegen de slachtofferadvocatuur (deelvraag 3b), en dan met name in welke mate de slachtofferadvocatuur bijdraagt aan het verwezenlijken van slachtofferrechten, inclusief hoe de doorverwijzing naar de slachtofferadvocatuur geregeld is (deelvraag 3a).

4.2 Methode

De onderzoeksvraag ‘hoe er wordt aangekeken tegen de slachtofferadvocatuur’ is onderzocht met behulp van een kwalitatieve interview methode. Het houden van interviews biedt de mogelijkheid om door te vragen en dieper in te gaan op de thematiek.

4.2.1 Respondenten

Er zijn in totaal 20 personen geïnterviewd. Er zijn interviews gehouden met de politie, Slachtofferhulp Nederland, Openbaar Ministerie, Zittende Magistratuur, en met de slachtofferadvocatuur. Binnen de politie, Slachtofferhulp Nederland en het Openbaar Ministerie zijn er functies die specifiek kunnen worden ingeschakeld in het geval van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven. Hieronder wordt een korte beschrijving gegeven van deze functies.

Binnen de politie is de familierechercheur opgeleid om slachtoffers van ernstige gewelds- of zedenmisdrijven bij te staan. Een familierechercheur worden ingeschakeld als er een Team Grootschalig Opsporing op een zaak wordt gezet. Dit is vaak het geval bij levensdelicten, en bij grote, mediagevoelige zedenzaken. De familierechercheur is de schakel tussen de betrokkenen bij een delict en het onderzoeksteam. De rechercheur informeert de betrokkenen over het lopende onderzoek, bouwt een band met hen op, wint informatie in, onderhoudt het contact en begeleidt de betrokkenen waar nodig. De familierechercheur houdt de nabestaanden op de hoogte van het identificatieproces en het onderzoek en onderhoudt het contact.¹⁷¹

Bij Slachtofferhulp Nederland krijgt een slachtoffer van een ernstige gewelds- en zedenmisdrijven een casemanager toegewezen. Slachtofferhulp Nederland ondersteunt slachtoffers met en zonder advocaat.¹⁷² Slachtofferhulp Nederland wijst slachtoffers die daarvoor in aanmerking komen op de kosteloze advocaat. Slachtoffers mogen zelf kiezen. Een casemanager wordt ingezet bij nabestaanden van slachtoffers van levensdelicten en

¹⁷¹ Saan, Bollen & Kunst 2015; <https://www.nationaleberoepengids.nl/Familierechercheur>

¹⁷² SHN ondersteunt bijvoorbeeld bij het doen van een aangifte <https://www.slachtofferhulp.nl/strafproces/aangifte-tot-straft/aangifte-doen-bij-de-politie/>. SHN ondersteunt slachtoffers bij hun vordering. Medewerkers JD van SHN kunnen ook meegaan naar de zitting om de vordering toe te lichten. Ook kan SHN het slachtoffer helpen bij het starten van een artikel 12 Sv-procedure. <https://www.slachtofferhulp.nl/strafproces/aangifte-tot-straft/officier-van-justitie-beslist-over-de-zaak/klacht-niet-vervolging-artikel-12-procedure/>

personen die slachtoffer zijn van een specifieke groep strafbare feiten, die voldoen aan de wettelijke definitie van slachtoffer en waarvoor de gevolgen complex zijn (Protocol Maatwerk 2.0, ad 1.3). De ondersteuning start direct na het misdrijf. De casemanager onderhoudt contacten met politie, Openbaar Ministerie, zorg- en onderwijsinstellingen, werkgever en andere organisaties. De casemanager informeert over de slachtofferrechten en de mogelijkheid om een (gratis) advocaat in te schakelen. Een casemanager helpt bij het spreekrecht en/of de schriftelijke slachtofferverklaring. Een casemanager kan indien gewenst aanwezig zijn bij het gesprek met de officier van justitie van het Openbaar Ministerie. De casemanager informeert en ondersteunt bij het inzichtelijk maken van de financiële gevolgen. Een casemanager zoekt naar passende verwijsmogelijkheden voor bijvoorbeeld een (trauma)psycholoog. De casemanager begeleidt en adviseert over het omgaan met de media.

173

Binnen het Openbaar Ministerie worden zaakscoördinatoren ingeschakeld bij ernstige gewelds- en zedenzaken. Zaakscoördinatoren zijn de vaste contactpersoon voor het slachtoffer voor vragen over het traject bij justitie/Openbaar Ministerie. De zaakscoördinatoren onderhouden contact met slachtoffers van zwaardere delicten vanaf het moment dat een proces-verbaal binnenkomt bij het Openbaar Ministerie en gedurende de gehele rechtsgang. Ook adviseren zij het slachtoffer over praktische zaken en zijn ze in veel gevallen bij de slachtoffergesprekken met de officier aanwezig.¹⁷⁴

Op de website van het Openbaar Ministerie staat dat slachtoffers voor vragen over het strafproces terecht kunnen bij het Slachtofferloket,¹⁷⁵ een samenwerkingsverband tussen politie, Slachtofferhulp Nederland en het Openbaar Ministerie. Echter, volgens de leden van de begeleidingscommissie is het Slachtofferloket niet meer overal in (volledig) bedrijf.¹⁷⁶ Het Slachtofferloket was daarom geen onderdeel van het onderzoek.

Voor dit onderzoek zijn 20 respondenten geïnterviewd: 3 familierechercheurs, 2 casemanagers van Slachtofferhulp Nederland en 1 medewerker Juridische Dienstverlening (JD) van Slachtofferhulp Nederland, 5 Officieren van Justitie, 3 zaakscoördinatoren en 1 beleidsfunctionaris, 2 strafrechters, en 3 slachtofferadvocaten.

In het huidige onderzoek is het aantal interviews vanwege middelen en tijd beperkt gehouden waardoor er geen datasaturatie heeft kunnen plaatsvinden. De resultaten verschaffen geen generaliserend beeld. Het doel van de interviews was om verschillende meningen weer te geven. De geïnterviewden hadden een gevarieerde praktijkervaring met het onderwerp, en representeerden regionale spreiding over het land. Geïnterviewde hadden uiteenlopende meningen. Sommige geïnterviewden hebben voorafgaand aan het interview de mening van hun collega's geraadpleegd, waardoor er een breder beeld is verkregen.

Er zijn daarnaast ook twee gesprekken gehouden met organisaties die zich op meer afstand bezighouden met het verwezenlijken van slachtofferrechten, namelijk het

¹⁷³ <https://www.slachtofferhulp.nl/strafproces/aangifte-tot-straf/rechtshulp>;
<https://www.slachtofferhulp.nl/casemanagement>;

¹⁷⁴ <https://www.om.nl/@88345/artikel/>

¹⁷⁵ <https://www.om.nl/onderwerpen/slachtoffers/>

¹⁷⁶ Ook in de interviews werd door verschillende respondenten aangegeven dat het Slachtofferloket in hun regio niet meer (volledig) bestond, bijvoorbeeld dat de politie

Schadefonds Geweldsmisdrijven en de Raad voor de Rechtsbijstand. Beide gesprekken hebben achtergrondinformatie opgeleverd die bijvoorbeeld is gebruikt voor de invulling van de deskresearch. Deze interviews zijn niet meegenomen in de analyse van dit hoofdstuk 4.

Kenmerken van de respondenten: 9 vrouwen en 11 mannen. Geïnterviewden kwamen uit de alle regio's (zuidoost, noordwest, zuidwest, midden, noord en oost-Nederland). De praktijkervaring van de geïnterviewden met EGZ-slachtoffers varieerde van 1 jaar tot 32 jaar.

4.2.2 Procedure

De geïnterviewde ketenpartners zijn geworven via het netwerk van het onderzoeksteam en de begeleidingscommissie van dit onderzoek. Een methode van *purposeful sampling* is gebruikt (Patton 2002), waarbij respondenten uit verschillende regio's zijn benaderd en respondenten met veronderstelde uiteenlopende meningen in het debat over de slachtofferrechten en de rol van de slachtofferadvocatuur. De geïnterviewde slachtofferadvocaten zijn geworven via de vragenlijst, waarin deelnemers konden aangeven of ze beschikbaar waren voor een interview. Hierbij is geselecteerd op regionale spreiding.

De interviews zijn afgenomen in de periode maart – juli 2018, door een van de onderzoekers [NE]. De interviews zijn *face-to-face* afgenomen (een was telefonisch). Er is geïnterviewd aan de hand van een semigestructureerd interviewschema. Semigestructureerd houdt in dat kon worden afgeweken van de vragen en de volgorde van onderwerpen. Het interviewschema is onder andere gebaseerd op informatie die is verkregen uit het deskresearch en de vragenlijsten. Interviews duurden gemiddeld een uur. De interviews zijn allen met toestemming opgenomen en getranscribeerd.

4.2.3 Interviewtopics

De opbouw van de interviews was als volgt: er werd begonnen met een korte introductie waarin de vijf slachtofferrechten uit de startnotitie werden benoemd en een definitie werd gegeven van wat er werd bedoeld met slachtofferadvocatuur. Vervolgens werd gevraagd naar drie onderwerpen:

1) Dienstverlening met betrekking tot slachtoffer(rechten): Het doel was een beeld te krijgen van het aantal zaken met slachtoffers van misdrijven in de dagelijkse praktijk, de invloed van de slachtofferrechten op het strafproces, en de mening van de respondent over verwezenlijking slachtofferrechten met en zonder advocaat.

2) Rol slachtofferadvocatuur: Hier kwam aan de orde de rol van advocaten bij het uitoefenen van de slachtofferrechten, de invloed van de advocatuur op de procesgang en de werkzaamheden van de respondent, knelpunten, verbeterpunten en goede ervaringen op het gebied van beleid, praktijk, opleiding.

3) Doorverwijzing: Respondenten werden gevraagd om te beschrijven of/hoe ze doorverwijzen naar de slachtofferadvocatuur, op welk moment dat gebeurt, in welke type zaken, wat de criteria zijn voor doorverwijzing, en of daar binnen de te onderzoeken organisaties geschreven of ongeschreven beleid bestaat. Er is specifiek gevraagd naar mogelijke verschillen tussen regio's.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Het onderwerp doorverwijzing kwam bij de rechters niet aan de orde, omdat zij niet doorverwijzen

4.2.4 Analyse

De interviews zijn door de interviewer geanalyseerd volgens een cyclisch proces van open-, axiaal en selectief coderen.¹⁷⁸ In het open-codeer proces werden codes toegekend op basis van de structuur van het interview schema. In het axiaal codeerproces werden fragmenten gedurende het analyseren specifieker geduid en werden nieuwe subcodes gegenereerd. Tijdens het selectief coderen zijn alle interviews nog een keer doorlopen, zijn sommige fragmenten anders gecodeerd en is de definitieve codeboom gegenereerd.

Open codering. De hoofdcodes waren 1) ‘dienstverlening’, 2) ‘rol slachtofferadvocatuur’, 3) ‘doorverwijzing’, 4) ‘opleiding’, en 5) ‘vergoeding’. Sub codes onder ‘dienstverlening’ waren de verschillende slachtofferrechten. Sub codes onder ‘rol slachtofferadvocatuur’ waren de positieve en negatieve ervaringen. Sub code onder ‘doorverwijzing’ was ‘regionale verschillen’.

Axiale codering. Tijdens het analyseren kwamen een aantal nieuwe thema’s naar voren, die als subcodes werden toegevoegd: ‘psychologische steun’, ‘bejegening’, en ‘samenwerking’, ‘ontwikkeling door de tijd’, ‘maatwerk’, en ‘pro-forma/regiezitting’, ‘type zaken’.

Selectieve codering. Tot slot zijn alle interviews nog een keer doorlopen aan de hand van de nieuwe subcodes, en zijn een aantal fragmenten anders gecodeerd. De definitieve codeboom is te vinden in bijlage 3. Bij het verwerken van de resultaten zijn de oorspronkelijke hoofdcodes van het interview losgelaten en zijn de slachtofferrechten de hoofdcodes geworden.

De interviewresultaten zijn vervolgens voorgelegd aan de geïnterviewden met de vraag of de resultaten op de juiste manier zijn weergegeven. De geïnterviewden hebben akkoord gegeven. De software waarmee is geanalyseerd is Atlas-Ti (versie 8).

4.3 Resultaten

De resultaten zijn als volgt geclusterd: eerst worden de slachtofferrechten besproken, de rol die de ketenpartners daarin vervullen, de knelpunten die zij zien, de rol van de advocaat in het verwezenlijken van het recht en de knelpunten van de betrokkenheid van de advocatuur. Bij de bespreking van de slachtofferrechten zijn de eerste twee rechten, namelijk het recht op informatie over de (slachtoffer)rechten (art. 51ab Sv) en het recht op informatie over de aanvang en voortgang van een zaak (art. 51ac Sv), samengebundeld tot één thema: recht op informatie.

¹⁷⁸ Strauss & Corbin 1998. Het analyseren van de data uit de open vragen werd in drie fasen uitgevoerd. Tijdens het open coderen zijn onderwerpen uit de tekst geïdentificeerd, benoemd en gecategoriseerd door het verbinden van bepaalde labels aan de tekst. Tijdens het axiaal coderen werden die labels met elkaar vergeleken, zodat overkoepelende thema’s aan het licht kwamen. In de fase van het selectief coderen wordt op inductieve wijze per analysethema tot één kerncategorie gekomen waar alle andere labels aan gerelateerd worden.

4.3.1 Verwezenlijking slachtofferrechten

Recht op informatie:

De geïnterviewde familierechercheurs zeggen doorgaans de eerste bron van informatie te zijn over de politiezaak. De familierechercheurs geven aan het slachtoffer informatie te geven over de opsporing, de aanhouding van een verdachte, wat ze van de pers kunnen verwachten, hoe de procedures, verlopen, een verhoor in zijn werk gaat. De familierechercheurs vragen ook of het slachtoffer behoefte heeft aan Slachtofferhulp Nederland, en introduceren zaakscoördinatoren van het Openbaar Ministerie. Een geïnterviewde familierechercheur zegt ook door te verwijzen naar Schadefonds Geweldsmisdrijven. De familierechercheur is in principe betrokken tot het opsporingsonderzoek is afgerond. Aan het eind van het onderzoek, als de politie klaar is, het Openbaar Ministerie is klaar en de zittingsdatum is bekend, dan volgt er vaak nog een gesprek met de familie en het onderzoeksteam en dan wordt heel het onderzoek uit de doeken gedaan.

De geïnterviewde casemanagers van Slachtofferhulp Nederland zeggen vaak al in een vroeg stadium contact te hebben met het slachtoffer. Een casemanager zegt: “voor slachtoffers die hier voor de eerste keer mee geconfronteerd worden, is alles nieuw. En dat is iets waar je bij je informatieverstrekking heel erg goed op moet letten, zonder te gaan invullen.” Ze vragen slachtoffers waar ze behoefte aan hebben, en geven informatie hoe het proces er waarschijnlijk uit gaat zien, van politie, naar justitie, vooral in algemene zin. Ergens in de loop van de gesprekken geeft de casemanager aan wat hun rechten zijn en dat men een beroep kan doen op de juridische afdeling van Slachtofferhulp Nederland of op een gratis advocaat. Een geïnterviewde casemanager zegt dat hij bij zedenmisdrijven terughoudender is met het geven van informatie voorafgaand aan de aangifte, omdat anders het risico wordt gelopen dat de aangifte al gekleurd is door informatie die men van hen of van anderen hebben gekregen, wat dan tijdens de zitting door de advocaat van de verdachte gebruikt kan worden om de zaak mee onderuit te halen. Casemanagers gaan ook mee naar het gesprek met de slachtofferadvocaat, de officier van justitie en naar de zitting.

Zaakscoördinatoren van het Openbaar Ministerie zeggen het slachtoffer te informeren over het verloop van het traject bij justitie. Ze organiseren vaak al binnen twee weken nadat het delict bij het Openbaar Ministerie bekend wordt een casusoverleg met de familierechercheur en de casemanager van Slachtofferhulp Nederland waarin afspraken worden gemaakt welke ketenpartner welke rol krijgt, wie welke informatie aan het slachtoffer brengt. De afspraken worden vastgelegd in het ‘Protocol Maatwerk’. Ze versturen het wensenformulier waarop het slachtoffer kan aangeven of ze op de hoogte willen blijven van de strafzaak, of ze een gesprek willen met de officier, of ze zich willen voegen in de strafzaak en of ze gebruik willen maken van het spreekrecht. Zij sturen ook een formulier om uit te leggen wat het spreekrecht inhoudt. Een van de zaakscoördinatoren geeft aan het slachtoffer altijd even te bellen voordat ze een brief uitsturen. Twee van de geïnterviewde zaakscoördinatoren zeggen soms mee te gaan naar de zitting, bijvoorbeeld in zaken waar geen casemanager of advocaat bij betrokken is. Een andere zaakscoördinator doet dat niet maar die zorgt dan wel dat er een casemanager gaat.

De officieren van justitie (OvJ) geven aan dat zij voornamelijk informatie verschaffen tijdens het slachtoffergesprek. Het slachtoffergesprek vindt meestal plaats 1 a 2 weken voor de zitting. Een van de geïnterviewde officieren van justitie schat in dat 5-10% van de zaken een slachtoffergesprek plaatsvindt. In het slachtoffergesprek wordt informatie uitgewisseld die van belang kan zijn voor de strafzaak. Ook legt de officier van justitie uit wat er gaat gebeuren, wat de rollen zijn van de verschillende procespartijen, wat het slachtoffer kan verwachten tijdens de zitting, hoe het allemaal ongeveer gaat, de juridische duiding van het dossier, het verwijt dat verdachte gemaakt wordt, en waarom, en een grove indicatie van de strafmaat. De inhoud van het dossier komt aan de orde en eventuele bijzonderheden die van belang zijn voor het slachtoffer, de loop van het proces. Sommige officieren van justitie laten even de zittingszaal aan het slachtoffer zien. Een beleidsmedewerker van het Openbaar Ministerie geeft aan dat alle brieven zijn omgezet in taalniveau dat voor 95% van de bevolking begrijpelijk is.¹⁷⁹

Een geïnterviewde rechter zegt in het kader van de informatievoorziening dat zij altijd aan het begin van de zitting iedereen voorstelt, ook het slachtoffer, waarbij er wordt uitgelegd wat de stappen zijn en wat de procedure is, wanneer het spreekrecht kan worden uitgeoefend. “Het slachtoffer weet daardoor dat het gezien wordt en weet dat hij op enig moment ook aan bod komt.”

Knelpunten recht op informatie

Er worden niet veel knelpunten genoemd wat betreft het recht op informatie. Een van de advocaten zegt dat in sommige delen van het land (behalve het noorden) het nog weleens wil gebeuren dat het slachtoffer door de rechtbank niet geïnformeerd wordt over bijvoorbeeld de vrijlating van een verdachte, dus het opheffen van het voorarrest, en dat ze niet altijd informatie verstrekken over de uitkomst van een zaak.

Rol advocatuur

Een advocaat zegt de informatie te doseren over verschillende gesprekken, omdat mensen vaak “zwaar aangedaan” zijn waardoor niet alles meteen besproken kan worden. Hij zegt over het algemeen de juridische stappen te beschrijven, met het slachtoffer te bespreken dat hij/zij mogelijk als getuige kan worden opgeroepen, en te vragen of het slachtoffer gebruik wil maken van het spreekrecht. Ook de schadevergoeding komt aan de orde en er wordt besproken of er deskundigenrapportages nodig zijn. Hij gaat ook mee naar het slachtoffergesprek met de officier van justitie omdat hij merkt dat slachtoffers het spannend vinden, en hij helpt de slachtoffers door het nog even na te bespreken. Een andere advocaat: “Zo van: wat komt er op je pad. Je hebt aangifte gedaan, hoe gaat dat justitieel werken, hoe werkt dat apparaat OM, wat gaat er op je afkomen.” Beiden zeggen dat het bij strafzaken in het begin vooral belangrijk is de emoties op te vangen.

Volgens een van de officieren van justitie heeft de slachtofferadvocatuur een toegevoegde waarde met betrekking tot de informatieversterving tijdens de zitting. “Het is een heel groot juridisch gebeuren, juridische zaken en beslissingen die er gebeuren op zo'n

¹⁷⁹ Er is ook een pilot geweest waarin officieren van justitie hun beslissing om niet te vervolgen per telefoon hebben toegelicht. Het gevolg was dat artikel 12 Sv-procedures niet werden doorgezet.

zitting. Een slachtofferadvocaat weet dat goed te interpreteren en te duiden en de slachtoffers daarin mee te nemen en dat uitleggen.” Zij voegt hieraan toe: “En hij heeft daar ook de tijd en de ruimte voor.” Ze ziet die toegevoegde waarde van de advocatuur ook bij het slachtoffergesprek, want dan komt er ook veel en vrij lastige juridische informatie over het slachtoffer heen. “En een advocaat begrijpt dat, die kan het op een later moment nog eens een keer rustig uitleggen of duiden.” Ook een van de geïnterviewde rechters zegt het fijn te vinden als er een advocaat op de zitting is, “want dan weet ik dat het slachtoffer geïnformeerd op de zitting komt, dat hij al een beetje weet hoe het gaat.” Ze vindt het heel fijn dat er iemand is die op professionele wijze kan uitleggen wat rechters allemaal doen, en dat er in een nagesprek aan het slachtoffer wordt uitgelegd wat er allemaal heeft plaatsgevonden.

Knelpunten rol advocatuur

Als knelpunt wat betreft de rol van de advocatuur geeft een rechter aan dat niet alle slachtofferadvocaten goed uitleggen hoe het systeem werkt, en daarbij ook niet altijd reëel zijn over de straf. Als een advocaat zegt “er is 30 jaar opgelegd en het had eigenlijk levenslang moeten zijn, dan is het de vraag of je je cliënten helpt.” De rechter zegt dat sommige advocaten alleen maar kijken naar wat het slachtoffer wil en geeft daarbij niet de richtlijnen wat er in soortgelijke zaken wordt opgelegd, dan “ontneem je de acceptatie bij het slachtoffer en ontnem je ook het draagvlak voor de beslissing”.

De Juridische Dienst medewerker van Slachtofferhulp Nederland zegt dat een knelpunt in de regio zuidwest is dat advocaten niet altijd de zitting met het slachtoffer voor- en nabespreken. “De advocaten doen dan wel de vordering, maar dan hebben mensen nog heel veel vragen en daar is dan geen tijd voor.”

Recht op kennisneming dossier:

Volgens verschillende respondenten (officieren van justitie, Slachtofferhulp Nederland, familierechercheurs) komt het (nog) niet vaak voor dat slachtoffers inzage willen in het dossier. Een familierechercheur: “Als het één op de honderd is, dan vind ik het knap. Ik zie ze niet.” Een andere familierechercheur: “Als wij het [de inhoud] vertelden, dan was het goed.” Het is volgens hen soms beter om geen inzage te hebben, omdat het heftig is om een document te hebben waar allemaal heel gedetailleerd in uitgeschreven staat wat er allemaal is gebeurd. “Ik weet wel dat het advies ook weleens werd gegeven van joh wat doe je er uiteindelijk mee.” De familierechercheurs hebben een verzoek ook weleens voorgelegd aan de officier, maar over het algemeen werd dat dan niet verstrekt. Ook een andere familierechercheur zegt dat er misschien wel slachtoffers bij zijn die zeggen dat ze hun dossier willen zien. “En dan zeggen we: dat is niet handig, dat kan nog niet.”

Een officier van justitie zegt dat, als er een verzoek komt tot inzage, zij eerst kijkt of er in verband met het onderzoek redenen zijn om dat (nog) niet te doen. “Maar over het algemeen wordt dat dan georganiseerd, en dat gebeurt dan in aanwezigheid van de slachtoffercoördinator [zaakscoördinator]. Ook weleens in aanwezigheid van een privacy medewerker.” De officier zegt daar zelf niet bij aanwezig te zijn. Een reden om geen inzage te geven is “het belang van het onderzoek”. Bijvoorbeeld als een slachtoffer nog als getuige bij de RC gehoord moet worden. “Dan willen we natuurlijk getuigen die zo min mogelijk

gekleurd zijn door andere informatie.” Een andere officier van justitie geeft aan dat het belang van de verdachte wordt afgewogen tegen het belang van het slachtoffer. De reden voor hun terughoudendheid is dat ze bijvoorbeeld de privacy van verdachte willen bewaken.¹⁸⁰ In veel van de stukken staan daarin nog namen en telefoonnummers. Motivering voor het inzien van het dossier vinden ze belangrijk. Een officier van justitie: “Wij zeggen altijd wel, welke stukken wilt u? En waarvoor? Als je zegt, doet u maar een kopietje van alles. Dan zullen we nog steeds zeggen: maar welke stukken wilt u dan?” Vaak wordt inzage gevraagd voor de onderbouwing van een vordering. Soms willen mensen sectie foto's voor de rouwverwerking; dan nodigt hij ze uit op parket om de sectie foto's te bekijken. “Het dossier bestaat soms uit 100 ordners. En dat is 30 ordners van de zaak en 70 ordners met, met opsporing, met ...bevoegdheden. En die wil je allemaal niet hebben.”

Verskillende officieren van justitie noemen de inzage in het Pieter Baan Centrum (PBC) rapport van de verdachte een lastig punt. Een van de officieren refereert naar een protocol voor het Openbaar Ministerie voor het verstrekken van inzage in psychiatrische rapportages: “het uitgangspunt is nee, hè want de privacy van de verdachte staat voorop. Maar in heel uitzonderlijke gevallen, onder nou ja, bijzondere omstandigheden, kun je er wel voor kiezen om dat te doen.” Een van de geïnterviewde officieren van justitie zegt het dossier sowieso niet in het beginstadium te verstrekken, liever aan het einde van het onderzoek. Een casemanager van Slachtofferhulp Nederland zegt hierover: “ik kan me daar soms ook wel iets bij voorstellen, want je wil ook niet dat dingen op straat komen te liggen of dat daar gegevens van verdachten in staan, en mensen in de gelegenheid of verlegenheid komen om het recht in eigen hand te nemen, met alle gevolgen van dien.” Een officier van justitie zegt dat het praktischer is om het dossier gewoon in 1 x te geven als het onderzoek is afgerond. “Dan blijf je ook niet met plukjes stukken binnen komen”. Hij vraagt dan of het goed is als hij het over 6 weken opstuurt, en dat vinden partijen dan meestal prima.

Een casemanager van Slachtofferhulp Nederland zegt dat, als het slachtoffer inzage krijgt, dat hij dan vaak met een cliënt meegaat en om het dossier bekijken. De advocaat is daar volgens hem meestal niet bij.

Knelpunten recht op kennisneming dossier

Een van de genoemde knelpunten is dat slachtoffers niet altijd inzage krijgen. Een casemanager van Slachtofferhulp Nederland zegt weleens een brief te moeten schrijven omdat het slachtoffer zonder advocaat geen inzage krijgt. Een geïnterviewde advocaat heeft er veel last van dat ze niet standaard de vonnissen en arresten toegestuurd krijgen: “Daar moet je om vragen, dan moet je uitleggen waarom [...] Daar moet over nagedacht worden twee weken. Waarom?”. Zij zou graag hebben dat de wetgeving duidelijker wordt over het verstrekken van processtukken, en dat dat inclusief vonnis/arrest en inclusief stukken die zien op de persoonlijke en psychische omstandigheden van de verdachte is, eventueel onder embargo. “Waarom heeft de verdachte daar recht op en het slachtoffer niet?” Een andere advocaat zegt het dossier wel altijd te krijgen, maar vindt dat verzoeken om het dossier wat lang blijven liggen. “Maar goed, als je daar een herhaalmiltje of een telefoontje aan wijdt dan komt dat eigenlijk altijd wel goed.”

¹⁸⁰ Privacy verdachte is geen gegeven reden voor weigering kennisneming in art. 187d Sv

Een officier van justitie vindt het scheef dat, als hij een stuk wil onthouden aan een verdachte hij gewoon een briefje kan sturen, maar dat als hij eenzelfde stuk wil onthouden aan een slachtoffer hij een machtiging moet hebben van de rechter-commissaris, waardoor “de rechten van een slachtoffer hoger lijken te staan dan die van de verdachte.”

Rol advocatuur

De drie geïnterviewde advocaten zeggen het dossier altijd op te vragen, wel met verschillende doeleinden. Een advocaat gebruikt het dossier juist om de hiaten in het bewijs te ontdekken en die te dichten. Een andere advocaat zegt het dossier te gebruiken om de ernst van de normschending te bepalen, maar is verder niet op zoek naar hiaten in het bewijs: “Wat Pietje, Jantje, Klaasje allemaal verklaard heeft, ik ben daar eerlijk gezegd nooit zo mee bezig.”

Qua inzage zegt een andere advocaat dat sommige cliënten wel vragen om inzage maar dat hij dan met hen de grote lijnen bespreekt, met name bij slachtoffers van seksuele misdrijven waarbij de bewijsvoering sterk afhangt van de verklaring van het slachtoffer, “Op het moment dat ze ooit nog eens als getuige gehoord moeten worden, dan kun je niet het risico lopen dat zij hun eigen verklaring hebben kunnen bestuderen en op die manier beticht worden van het zich indekken, voorbereiden, op hun eigen verklaring. Dat is waar advocaten van verdachten mee aan de haal gaan en op grond waarvan heel soms verdachten zelfs de dans ontspringen.”

Verschillende ketenpartners (casemanager Slachtofferhulp Nederland, officier van justitie, rechter) merken op dat een advocaat toegevoegde waarde heeft met betrekking tot het recht op kennisneming van het dossier, omdat zij de indruk hebben dat het Openbaar Ministerie en de rechtbank sneller een afschrift verstrekken aan de advocatuur dan bijvoorbeeld aan een medewerker van Slachtofferhulp Nederland of aan het slachtoffer zelf. Een van de casemanagers zegt hierover: “De redenering daarachter is - en dat begrijp ik overigens ook - dat advocaten natuurlijk aan gedragsregels verbonden zijn, dus dat ze als ze zich er niet aan houden op tuchtrecht aangesproken kunnen worden.” Dit geldt volgens de casemanager niet alleen voor het dossier, maar ook voor andere stukken. Een advocaat krijgt bijvoorbeeld makkelijker een medisch dossier dan het slachtoffer zelf. Als het slachtoffer zelf om het medisch dossier vraagt “dan wordt me toch een partij moeilijk gedaan”.

Twee officieren van justitie beamen dat zij makkelijker de stukken verstrekken als er een advocaat bij betrokken is: “omdat die [advocaat] natuurlijk ook een professionele rol heeft, een soort intermediair is”. Ook een van de geïnterviewde rechter denkt dat de griffie minder makkelijk het procesdossier deelt als een slachtoffer dat zelf opvraagt, in verhouding tot wanneer een advocaat dat opvraagt. “Dat zie ik het slachtoffer zelf nog niet zo gemakkelijk doen.”

Knelpunten rol advocatuur

De houding van de slachtofferadvocatuur met betrekking tot het recht op informatie wordt soms als knelpunt ervaren. Sommige officieren van justitie voelen zich gefrustreerd in hun onderzoek door advocaten, “die van het begin af aan erop hameren dat ze alles per se moeten hebben, en als ze dat niet krijgen, ze meteen naar de RC stappen” met de vraag of zij een machtiging hebben verleend. Een officier van justitie voelt zich daardoor gefrustreerd in zijn onderzoek, omdat hij gedwongen wordt om die machtiging te vragen. “Aan het begin van het

onderzoek, dan heb je een hele belangrijke positie waarin je nog bezig bent om te kijken of iemand wel of niet vervolgd moet worden, [...] en dat wil je niet frustreren.” Ook zegt een officier van justitie dat er onduidelijkheid is wat er wel en niet kan worden gedeeld met het slachtoffer en zijn advocaat qua privacygevoelige documenten. Bij voorkeur deelt hij, van bijvoorbeeld een Pieter Baan Centrum-rapport, alleen de conclusies, of iemand wel of niet toerekeningsvatbaar is, maar niet wat er in het rapport allemaal wordt gezegd over de jeugd van de verdachte. Het is lastig als de advocaat dan zegt ‘Maar ik heb recht op dat stuk’.

Een zaakscoördinator noemt als knelpunt dat sommige advocaten het dossier zomaar doorsluizen naar het slachtoffer, zonder het met ze te bespreken. “Met foto’s bijvoorbeeld in een moordzaak ook nog erin.” Terwijl casemanagers dat juist heel goed begeleiden, en van tevoren even beschrijven wat er op de foto is te zien, en of ze dat wel willen zien.

Recht op toevoegen stukken:

Een geïnterviewde casemanager van Slachtofferhulp Nederland zegt dat slachtoffers bijna nooit gebruik willen maken van het recht op het toevoegen van stukken. “Wat ik eerder merk dat dit alles benoemd wordt in een voortraject en de OvJ dan zelf daar actief naar op zoek gaat of dat bruikbaar zou kunnen zijn.” Ook een geïnterviewde officier van justitie zegt dat er bijna nooit stukken worden toegevoegd. Alleen de Schriftelijke Slachtoffer Verklaring (SSV) wordt vrij standaard aan het dossier toegevoegd. Hij zegt dat het een enkele keer voorkomt dat het slachtoffer belangrijke informatie blijkt te hebben, zoals bijvoorbeeld een filmpje dat van betere kwaliteit is dan die van het Openbaar Ministerie, en dat voegt hij dan zeker toe aan het dossier. Een andere officier van justitie: “Ik heb nog nooit meegemaakt dat een slachtoffer zegt over relevante informatie te beschikken, dat er niet via de weg van de officier of via de weg van de politie de ruimte is om die informatie op te nemen in het dossier. Dus dan denk ik, dan voegt het weinig toe, behalve misschien een schijnrecht voor het slachtoffer.”

Een geïnterviewde zaakscoördinator is het toevoegen van stukken minder vreemd: “Als een slachtoffer zegt dat hij nog iets toegevoegd wil hebben, dan stuur ik het naar de advocaat-generaal.” Meestal wordt het gewoon aan het dossier toegevoegd. Soms wordt het niet toegevoegd, omdat het privacygevoelig is of omdat de advocaat-generaal zegt dat het beter is om het niet te doen of dat het geen toegevoegde waarde heeft. “Dan geef ik het alleen maar terug van: ik heb het toegezonden aan de advocaat-generaal, ter info. En dat het daarbij blijft [...]. En dat is meestal ook wel voldoende; dat mensen gewoon even hun verhaal kwijt kunnen, dat iemand dat gezien en gelezen heeft.”

Knelpunten recht op toevoegen stukken

Volgens een officier van justitie kan het toevoegen van stukken ook een averechts effect hebben en ruis veroorzaken. De rechtbank zou bijvoorbeeld het idee kunnen krijgen “dat er allemaal andere motieven spelen voor het slachtoffer om aangifte te doen van wat er gebeurd is”. Een andere officier van justitie noemt als mogelijk knelpunt van het recht op toevoegen van stukken het gevaar dat het slachtoffer een parallel opsporingsproces gaat doen.

Rol advocatuur

Een advocaat zegt dat zij, als strafrechtjurist, ten opzichte van politie en Slachtofferhulp Nederland de toegevoegde waarde heeft dat zij ziet welke bewijsmiddelen nog missen en nodig zijn om toe te voegen. Zij kreeg bijvoorbeeld in een zaak de huisartsendossiers boven water, waar dat de politie niet was gelukt. “In overleg met de officier in dit geval kwamen die data van de vermeende val van de trap precies overeen met de data van de mishandeling. Dan is dat een zodanig bewijsmiddel, dat dat gevoegd moet worden in het dossier.” De toegevoegde waarde volgens deze advocaat is dat een slachtofferadvocaat meer een helikopterview heeft. Een andere advocaat noemt dat hij rapportages van de gedragsdeskundige als documenten toevoegt aan het dossier ter onderbouwing van de schadevergoeding. Een van geïnterviewde rechters heeft in haar vorige functie als slachtofferadvocaat weleens dagboekstukken laten toevoegen, waarmee een argument van de tegenpartij kon weerleggen. Ze vindt dat advocaten dat aan hun cliënten verplicht zijn. “Jij kent je cliënt het beste, je praat met je cliënt, veel langer en veel vaker dan een OvJ, die heeft misschien één gesprek met de cliënt. [...] wat ontbreekt, breng je in.” Een andere advocaat zegt bijna nooit stukken toe te voegen: “Je komt een beetje in een soort CSI-achtige situatie uit dat je met een officier gaat zitten meedenken. Ik weet het niet. Nee. Ik kom daar zelden op uit.”

Knelpunten rol advocatuur

Als knelpunt met betrekking tot de advocatuur noemt een officier van justitie dat sommige advocaten vinden dat zij hun eigen onderzoek mogen doen en dat het Openbaar Ministerie hen daar ook in moet faciliteren. Hij vindt dat dat een stap te ver gaat. “Uiteindelijk ben ik de leider van het opsporingsonderzoek, en het is wel gek als iemand anders een eigen opsporingsonderzoek doet, en waar ik niets over te zeggen heb, maar wat wel mijn werk kan frustreren.” [...] “[Een agent] doet zijn werk op ambtseed. Maar iemand die een advocaat inschakelt heeft helemaal geen regels waar hij aan gebonden is.” Ook heeft de wetgever volgens deze officier van justitie niet goed uitgedacht hoe het moet als een advocaat op een zitting stukken wil toevoegen. Als een advocaat vooraf stukken wil indienen, dan kan hij als Officier een afweging maken of het relevant is, maar als een advocaat op de zitting stukken wil toevoegen, “dan zit ik in een spagaat en dan kom ik daar niet uit. Dat maakt het heel lastig.”

Spreekrecht:

Een officier van justitie zegt dat er maar weinig gebruik wordt gemaakt van het spreekrecht, alleen maar in de zwaardere zaken. Een van de zaakscoördinatoren zegt dat in haar portefeuille (die voornamelijk bestaat uit ernstige zaken) vijftig tot negentig procent van de zaken gebruik maakt van het spreekrecht. Volgens een officier van justitie zijn het vooral nabestaanden en ouders van minderjarige kinderen die gebruikmaken van het spreekrecht. Wel wordt er vaak een Schriftelijke Slachtoffer Verklaring (SSV) opgesteld, en die wordt dan soms voorgelezen. Een juridisch medewerker noemt ook andere vormen dan voorlezen, zoals een videoboodschap of een PowerPointpresentatie.

Een geïnterviewde casemanager van Slachtofferhulp Nederland zegt dat de organisatie veel aandacht besteedt aan de begeleiding van het spreekrecht en dat de medewerkers daar ook in zijn getraind. Een familierechercheur zegt dat zij ook nog weleens begeleiden in het spreekrecht, bijvoorbeeld als er geen casemanager op zit of als het niet zo goed klikt met de casemanager.

Een zaakscoördinator zegt tegenwoordig aan slachtoffers te vragen of ze willen dat de slachtofferverklaring op voorhand verspreid wordt. Voorheen werden de slachtofferverklaringen voorafgaand aan de zitting aan alle betrokkenen verspreid. Het nadeel daarvan is dat advocaten de SSV dan met de verdachte kunnen bespreken, waardoor de impact minder groot is als het in de zittingszaal wordt uitgesproken. Geïnterviewde casemanager van Slachtofferhulp Nederland en een officier van justitie zeggen zich in te zetten om maatwerk te leveren om het spreekrecht uit te laten oefenen. Zo heeft een officier van justitie bijvoorbeeld een keer een aparte zaal met een videoverbinding geregeld.

Knelpunten spreekrecht

Een casemanager van Slachtofferhulp Nederland draagt aan dat de plek waar het spreekrecht mag worden uitgeoefend nog niet uniform is. De plek in de zittingszaal of voorafgaand aan de zitting is nog niet overal goed geregeld. Hij zegt dat in de rechtbank waar hij komt, er recent nog een verbouwing is geweest en de pers een uitgebreide ruimte heeft gekregen om te gaan zitten, maar slachtoffers of nabestaanden geen plek kregen. “Ja die worden een beetje weggemoffeld. [...] Dan kun je niet spreken van een volwaardige positie.”

Een officier van justitie noemt als knelpunt dat, als het slachtoffer de SSV niet wil voorlezen, het vaak de voorzitter van de rechtbank die het voorleest, maar dat sommige rechters het echter niet prettig vinden om de SSV voor te lezen. Dat komt omdat de SSV in de ik-vorm geschreven staat, en er bijvoorbeeld staat ‘ik wil dat hij levenslang krijgt’. Rechters vragen dan weleens aan de officier of zij het willen voorlezen. “En dan worden wij een beetje verrast. Dus ik heb daar weleens gesprekken over met de rechtbank.” Een oplossing volgens deze officier is dat de rechter er een samenvatting van kan maken. Een geïnterviewde rechter beaamt dat collega-rechters het lastig kunnen vinden om een SSV voor te lezen, maar zelf vindt ze het geen probleem. “Ik zeg gewoon tegen de verdachte dat ik het voor ga lezen, dat het de woorden van het slachtoffer zijn en dat het aan mij is gevraagd om het voor te lezen.”

Een geïnterviewde rechter waarschuwt dat het makkelijk is om het slachtoffer allerlei rechten toe te kennen vanuit de veronderstelling dat de verdachte een dader is, maar dat de grondslag nog steeds is dat een verdachte onschuldig is tot het tegendeel bewezen is. “Ergens wringt het.” Ook een officier van justitie kaart aan dat het gaat wringen als de verdachte zegt onschuldig te zijn, en dan geconfronteerd wordt met een slachtoffer die zegt: ‘Jij hebt mijn vrouw vermoord, of mijn kind vermoord’. “En dat gaat met name wringen, daar waar het gaat om verplichte aanwezigheid op een zitting, verplicht luisteren naar een slachtoffer.” Hij denkt dat de rechtspraak naar het tweefasen model moet overgaan, waarbij het eerst gaat over de vraag of iets bewezen is, en dan welke straf iemand moet hebben, waarbij de impact op het slachtoffer kan worden meegewogen in de straf. “Dan heb je in ieder geval wel iemand waarvan de rechter eerst heeft vastgesteld dat die het gedaan heeft.”

Rol advocatuur

Een geïnterviewde advocaat zegt zijn cliënten gedurende het proces te proberen “klaar te stomen” voor het spreekrecht. Hij vertelt ze van tevoren hoe het er ongeveer uit moet zien, voor de rest laat hij het aan mensen zelf. Hij maakt er dan wel een leesbaar verhaal van. “En heel soms laat je er dingen uithalen als ‘jij bent een monster’.” Hij zegt ook bij te springen als het slachtoffer tijdens de zitting hulp nodig heeft bij het voorlezen. Een andere geïnterviewde slachtofferadvocaat zegt dat hij de slachtofferverklaring niet wil voorlezen: “Ik heb dat wel een keer gedaan maar dat voelde voor mij totaal niet goed. Ik zat daar vanuit de positie van mijn cliënt, over zijn emotie iets voor te lezen, dat ik dacht van: nee. Dat is mijn rol niet.”

Een van de casemanagers van Slachtofferhulp Nederland noemt als toegevoegde waarde dat een advocaat in de meeste gevallen wel een plekje vooraan en het woord krijgt, terwijl dat dat niet altijd zo is als er alleen iemand van Slachtofferhulp Nederland aanwezig is. Een andere casemanager van Slachtofferhulp Nederland ziet dat de advocatuur toegevoegde waarde heeft met betrekking tot de uitbreiding van het spreekrecht: “het gebeurt wel regelmatig dat dan zeg maar het slachtoffer of de nabestaande over het emotionele stuk vertelt en dat de advocaat dan het juridische stuk pakt.”

Ook een van de rechters ziet in toenemende mate dat het slachtoffer vertelt wat het misdrijf heeft gedaan met hem of haar en dat de advocaat het juridische stuk doet. Ze vindt het fijne van een advocaat dat die op professionele wijze namens het slachtoffer verwoordt wat het slachtoffer anders misschien op een andere manier zou hebben gezegd. “Het komt wel voor dat het slachtoffer gewoon helemaal overstuur raakt en zich echt richt tot de persoon van de verdachte en zegt: jij moet rotten in de cel en ik hoop dat je snel doodgaat. Dat willen wij allemaal niet. Door invloed van een slachtofferadvocaat wordt dergelijke percepties wel een beetje ingekaderd, zegt ook een geïnterviewde slachtofferadvocaat.

Knelpunten advocatuur

Over de betrokkenheid van de advocatuur bij het spreekrecht worden een paar knelpunten genoemd. Een officier van justitie ziet dat, in grote zaken, advocaten het spreekrecht gaan gebruiken om een schaduwrequisitoir te houden, en het spreekrecht gebruiken om het hele bewijs na te lopen, om te adviseren over de tenlastelegging, en te “bemoeien met van alles en nog wat”.

De geïnterviewde rechters vinden het problematisch dat de wetgever niets heeft gezegd over hoe het uitgebreide spreekrecht plaats zou moeten vinden. Een rechter vindt het bijvoorbeeld lastig dat veel slachtofferadvocaten een tweede pleidooi willen houden. “Die verdachte verschrompelt helemaal.” Een rechter kan ervoor kiezen om dat niet toe te staan, maar er is geen wettelijk houvast. De rechter voegt toe dat het voor officieren lastig is als de slachtofferadvocaat eerst gaat, omdat tegenwoordig de slachtofferadvocaat ook een soort requisitoir houdt, “waardoor de officier het gevoel heeft dat hij/zij mosterd na de maaltijd is”. Ze zegt dat de richtlijnen in de maak zijn. Een van de geïnterviewde rechters noemt nog als knelpunt “als een advocaat gaat claimen dat hij een halve dag nodig heeft voor een pleidooi, terwijl je daar zelf met de verdachte binnen een uur mee klaar bent, dat staat gewoon niet in verhouding.”

Recht op schadevergoeding:

Alle respondenten zeggen dat er veel gebruik wordt gemaakt van het recht op schadevergoeding. Volgens een zaakscoördinator zijn huiselijk geweldzaken een uitzondering: slachtoffers van huiselijk geweld voelen volgens haar een drempel om geld te vragen van hun eigen man. Een officier van justitie ziet een toename in het aantal ingewikkeldere schades.

Slachtoffers kunnen in principe zelf het schadeformulier invullen, en dat komt ook nog weleens voor dat ze het zelf doen, maar meerdere geïnterviewden zeggen dat de kwaliteit van de vordering veel beter is als het slachtofferhulp heeft gehad. Een casemanager van Slachtofferhulp Nederland zegt dat de juridische dienst van Slachtofferhulp Nederland goed kan ondersteunen bij het opstellen van de vordering, maar dat een slachtofferadvocaat dat ook heel goed kan, vooral ook bij ingewikkelde schades. Ze zegt die afspraak met de Juridische Dienst of de advocaat voor het slachtoffer te regelen, en dat zij zorgt dat ze erbij is. Een andere casemanager zegt dat hij het als zijn taak ziet om aan verwachtingenmanagement te doen met betrekking tot de schadevergoeding. Slachtoffers hebben vaak onrealistisch hoge bedragen in hun hoofd. “Dat is een lastige, dan probeer je ze uit te leggen hoe het systeem werkt en hoe het in de meeste gevallen gaat.”

Een van de geïnterviewde zaakscoördinatoren zegt dat als ze van tevoren zien dat de schadevergoeding niet goed genoeg is onderbouwd, dan ze dan contact opnemen met Slachtofferhulp Nederland met het verzoek om contact op te nemen met het slachtoffer om de vordering te onderbouwen. Een officier van justitie heeft het idee dat er steeds meer en steeds makkelijker schadevergoeding wordt toegewezen in het strafproces. En dat er ook steeds creatiever naar wordt gekeken hoe er tegemoet kan worden gekomen aan het slachtoffer zonder dat het strafproces eronder lijdt.

Knelpunten recht op schadevergoeding

Een casemanager van Slachtofferhulp Nederland vindt het lastig hoe sommige overheidsinstanties omgaan met een schadevergoeding. “Ik heb het gehad dat een cliënt die door haar ex-partner zwaar verkracht is, kreeg daar een schadevergoeding voor en dat bedrag ging op aan de schulden die hij gemaakt had, want ze waren nog steeds getrouwd. [...] Dat geeft een beetje een raar gevoel natuurlijk.” Een andere cliënt van hem, die door een misdrijf een dwarslaesie heeft opgelopen, raakte zijn uitkering kwijt omdat het schadevergoedingsbedrag wordt gezien als inkomen en vermogen.

Een officier van justitie noemt als knelpunt dat, als het slachtoffer geen hulp heeft gehad bij het opstellen van de vordering, dat het vaak slecht onderbouwde vorderingen zijn, waar geen stukken aan ten grondslag liggen. “Waar ja, om het even bot te zeggen, alleen maar de emotie vanaf spat.” Ook noemt hij het een knelpunt dat de vordering benadeelde partij soms pas op de zitting wordt ingediend. “Dan staat het slachtoffer met 1-0 achter” want “je wilt natuurlijk kunnen bezien in hoeverre de civiele vordering genoegzaam is onderbouwd met stukken en dergelijke.” Soms wordt dat opgelost door de zitting even te schorsen. Een rechter geeft aan dat dat logistiek inderdaad heel onhandig is als de vordering pas een dag voor de zitting wordt ingediend: “zo’n zaak [van] 27 ordners en dan krijg je daarnaast nog zo’n pak. Dan vraag je je af: heeft de advocaat van de verdachte het wel? Hoe gaan we dat doen op de zitting?”

Een geïnterviewde casemanager van Slachtofferhulp Nederland zegt dat het risico is dat een vordering te ingewikkeld wordt geacht en dan niet ontvankelijk wordt verklaard “en dan heb je niks, dus het is altijd een afweging”. Dit wordt bevestigd door twee geïnterviewde advocaten: “Er zijn rechtbanken die alleen al bij een stapeltje papier die wat groter is dan tien pagina’s roepen dat het onevenredige belasting is.” Ze mist uniformiteit in toekenning van schadevergoeding. Een andere advocaat: “Ik heb weleens bij een MK [Meervoudige Kamer] gezegd: ik wil niet te lang aan het woord zijn. Want voor hetzelfde geld gaat u denken dat het een ingewikkelde vordering is. [...] Dus ik beperk mij dan tot een kwartier.” Ook een hoog bedrag wordt nog weleens als een ingewikkelde vordering bestempeld. “Dat is natuurlijk lariekoek.” Een vordering van 150.000 euro kan volgens deze respondent heel simpel zijn. “Het belangrijkste knelpunt is natuurlijk dat ik tegenover 3 strafrechters sta die een soort vaag criterium gaan toepassen van, het kan dat de procedure onredelijk vertraagd dus ik ga een ontvankelijkheid uitspreken. Wat een te makkelijke achteruitgang is wat mij betreft.” Een van de advocaten pleit voor een richtlijn voor rechters over wat een (on)evenredige belasting is van de rechtsgang.

Ook noemen casemanagers van Slachtofferhulp Nederland en sommige advocaten dat er nog niet overal een vaste plek is waar de vordering kan worden toegelicht, maar het is wel beter dan vroeger.

Rol advocatuur

Een van de advocaten zegt over het recht op schadevergoeding: “Daar doen we natuurlijk alles voor. [...] Een schadestaat opmaken dat kost gewoon tijd en het moet zorgvuldig gebeuren. Je stelt dat je die schade hebt en dan moet je hem ook aantonen. [...] Dat is je belangrijkste taak.”

De meeste geïnterviewden zien vooral een toegevoegde waarde van de slachtofferadvocatuur in het kader van de schadevergoeding. Een van de familierechercheurs zegt hierover: “de informatievoorziening vanuit het onderzoek doen wij, vanuit de rechtszaak doet het OM [dat] en psychische hulp dat is dan slachtofferhulp. Dus het cirkeltje is eigenlijk al aardig rond, behalve inderdaad de schadevergoeding.”

Meerdere ketenpartners (officier van justitie, rechter) zeggen dat onderbouwing van de vordering veel beter is als er een advocaat bij betrokken is, al vermelden sommigen erbij dat de onderbouwing ook al beter is als Slachtofferhulp Nederland erbij betrokken is. Volgens een van de geïnterviewde rechters helpt het feit dat het slachtofferloket¹⁸¹ tegenwoordig de vordering controleert al voor de kwaliteit. Ook wordt gezegd dankzij de advocatuur (en dan vaak de civilisten) de bedragen reëler zijn, en uitgelegd kunnen worden, en zich lenen voor behandeling in een strafgeding. “En daar word ik ook als officier blij van,” zegt een van de geïnterviewden officieren van justitie, “want ik moet gewoon erkennen, mijn civiele kennis is vanuit studiebanken. En dat is al vorig millennium geweest.”

Een van de zaakscoördinatoren zegt dat een slachtofferadvocaat het vaak net iets uitgebreider onderbouwt dan Slachtofferhulp Nederland, en vooral misschien de gevolgen wat nadrukkelijker benadrukt. Een van de casemanagers van Slachtofferhulp Nederland voegt toe dat de advocatuur nodig is vooral daar waar blijvend letsel is, zoals invaliditeit, en iemand

¹⁸¹ Zie voor de rol van het Slachtofferloket voetnoot 172.

niet meer kan werken, waarbij moet worden uitgerekend hoeveel inkomen het slachtoffer misloopt door het misdrijf, ook in de toekomst. “Daar moet je een goede advocaat [hebben], die goed kan onderbouwen waarom die en die vordering terecht is.” Deze casemanager zegt dat die advocaat het tegelijkertijd niet te ingewikkeld moet maken, want dan loop je het risico dat de strafrechter het te complex vindt en het doorverwijst naar de civiele rechter.

Een andere toegevoegde waarde is dat de advocatuur hogere bedragen durft te vorderen dan Slachtofferhulp Nederland, aldus een Juridische Dienst medewerker van Slachtofferhulp Nederland. De Juridische Dienst medewerker voegt toe dat Slachtofferhulp Nederland sinds twee jaar met de vorderingen omhoog is gegaan. “Het komt nu ook wel met een zekere regelmaat voor dat wij hoger zitten, dus dat trekt een beetje naar elkaar toe, heb ik het gevoel.” Het kan ook een nadelig effect hebben, volgens haar, dat een advocaat te hoog gaat zitten, en dat dan niet of deels niet ontvankelijk wordt verklaard. Een advocaat zegt dat sommige mensen van Slachtofferhulp Nederland inderdaad te laag vorderen. Die gaan bijvoorbeeld in een seksueel misbruik zaak in de smartengeldgids kijken, die zien dat rechter voor zo’n soortgelijke zaak 500 euro heeft toegekend en die vragen dan 250 euro, om zich geen buil te vallen. “Ik probeer die lift omhoog te krijgen in plaats van omlaag te laten vallen.”

Nog een toegevoegde waarde van de slachtofferadvocatuur is dat ze de vordering kunnen toelichten op de zitting, aldus dezelfde Juridische Dienst medewerker. De JD maakt weliswaar een schriftelijke toelichting, maar ze gaan niet in alle zaken ook actief naar zittingen. Soms vraagt de rechter weleens aan het slachtoffer zelf of ze de vordering nog kunnen toelichten. Dat is voor slachtoffers lastig, omdat ze onvoldoende kennis hebben en ze onverwachts moeten reageren. Een zaakscoördinator: “Een slachtofferadvocaat kan gewoon direct daarop antwoorden of even met de cliënt overleggen van: goh, hoe zat het ook al weer met die nota? Dat is nog net even wat meer body.”

Een geïnterviewde officier van justitie denkt dat een slachtofferadvocaat van toegevoegde waarde kan zijn voor de toewijzing van de vordering. Hij denkt dat in zaken met advocaat de kans groter is dat dan een gedeelte of de hele vordering wordt toegewezen dan wanneer hij er als officier van justitie alleen voor staat. Een andere officier van justitie zegt dat de slachtofferadvocaat weet wat er nodig is om het verzoek tot schadevergoeding toegewezen te krijgen. Civiele kennis is belangrijk voor de toewijzing van de vordering, maar dan niet alleen van de advocaat: “Op een gegeven moment had ik het idee dat er bij onze rechtbank weer een civiele cursus was geweest, waardoor er makkelijker schadevergoeding werd toegewezen in het strafproces.” Een andere officier van justitie ziet vooral de toegevoegde waarde als er een ingewikkelde schade is. Sommige kunnen bijvoorbeeld op een behapbare manier toch een grote vordering voor gederfde inkomsten of shockschade indienen.

Knelpunt rol advocatuur

Een knelpunt omtrent de inzet van de advocatuur met betrekking tot het recht op schadevergoeding, is volgens een casemanager van Slachtofferhulp Nederland dat niet alle slachtofferadvocaten voldoende aan verwachtingenmanagement doen. Soms proberen advocaten de grenzen op te zoeken. Hij noemt als voorbeeld affectieschade: voorheen werd dat door rechters nooit ontvankelijk verklaard, maar sommige advocaten vorderden het wel.

Hij denkt dat daarmee verkeerde verwachtingen worden gewekt. “En ja dan ben ik soms [...] degene die met een realistisch verwachtingspatroon moet komen. Dan ben ik een beetje de boeman.”

Een rechter noemt als knelpunt dat sommige advocaten hun vordering niet mondeling toelichten op de zitting. Voor het slachtoffer is het belangrijk dat de advocaat toch nog even gaat staan en naar voren gaat en nog even iets gaat zeggen. “Niet iedere advocaat doet dat.” Ze vindt ook dat de vorderingen vaak te laat worden ingediend. “We krijgen ze met regelmaat pas een dag voor de zitting en dan is het zo een pak [...] naast dat hele strafproces, dat is in zo'n zaak ongeveer 27 ordners.” Als het zo laat komt, dan kunnen rechters daar geen goede vragen over stellen op zitting, omdat ze het nog niet goed hebben kunnen lezen. “Dan is de kans groter dat het niet ontvankelijk verklaard wordt dan wanneer we het op tijd hebben.”

Een officier van justitie zegt dat sommige civiele advocaten niet weten hoe strafrecht werkt en dan iets met 30 producties gaan indienen, 30 bewijsstukken en allerlei ingewikkelde berekeningen, waardoor het te ingewikkeld wordt om de vordering in het strafproces te behandelen. Sommige strafrechtadvocaten hebben juist weer onvoldoende ervaring met het maken van de vorderingen. Civiele advocaten klagen dan dat de rechters niet genoeg van het civiele snappen. Een advocaat doet het voorstel om in een voegingszaak een vierde rechter erbij te zetten, een civilist, die niet over de strafzaak oordeelt maar die naar de vordering kijkt. “Dan heb ik iemand daar zitten die snapt wat ik bedoel als ik het heb over voordeelstoerekening of over eigen schuld of over wettelijke rente of wat het ook is. [...] Een civiele rechter zou zeggen: ik moet een afweging maken van de goede en kwade kansen, dat is eigenlijk zoals de wetgever het bedoelt he. Als je vandaag schade aanreken voor de toekomst, dan ga je kijken naar de goede en kwade kansen. En die zou anders naar die schade gaan kijken dan een strafrechter. Daar ben ik van overtuigd.”

4.3.2 Andere opmerkingen over rol slachtofferadvocatuur

Over het algemeen zeggen de ketenpartners dat de inzet van de advocatuur vaak goed gaat. Een aantal geïnterviewde officieren van justitie, zaakscoördinatoren en rechters zeggen vaak eenzelfde clubje advocaten te zien, een poule van ongeveer 10 à 15 advocaten, waar ze goede ervaringen mee hebben. De knelpunten, dat zijn vaak meer uitzonderingen. Verder zijn er een aantal thema's aangedragen door de geïnterviewden die los staan van de vijf onderzochte slachtofferrechten in het kader van dit onderzoek.

Psychologische steun

Een paar geïnterviewden gaven aan dat de slachtofferadvocatuur een toegevoegde waarde heeft op psychologisch vlak. Bijvoorbeeld een zaakscoördinator zegt dat een slachtofferadvocaat een goede rol kan vervullen in het doorverwijzen naar een psycholoog of andere hulpverlening als hij/zij merkt dat iemand er psychisch doorheen zit. “Dat doet slachtofferhulp natuurlijk ook, maar dat kan een slachtofferadvocaat, denk ik, ook heel mooi doen.” Een van de advocaten ziet de hulpverlening ook duidelijk als zijn rol. De meeste slachtoffers zijn in meer of mindere mate zwaar aangedaan en hij vindt het heel belangrijk om daar aandacht aan te schenken. “Wat ik probeer al pratende, is om ook een soort van

perspectief te bieden van waar gaat het in veel gevallen met die emotie heen, wat zou je aan begeleiding en hulp kunnen inschakelen om het psychische stuk goed te beheersen.” De advocaten benadrukken ook hun grenzen: “Ik ben advocaat, ik ben geen psycholoog.” Als ze merken dat er psychische problemen zijn, dan verwijzen ze door naar een psycholoog. Psychologische rapportages kunnen ook van belang zijn voor de onderbouwing van de schadevergoeding.

Verschillende ketenpartners geven aan dat een advocaat ook tijdens de zitting van psychologisch belang is. Twee familierechercheurs denken dat slachtoffers zich door een advocaat erg gesteund voelen, “dat inderdaad niet alleen de verdachte hulp heeft, maar zij ook.” Ze denken ook dat het fijn voelt voor slachtoffers dat de advocaat meer hun belangen behartigt (“op hen gericht is”) dan de politie of het Openbaar Ministerie. Ook een casemanager van Slachtofferhulp Nederland benadrukt dat iemand naast je, in een toga, heel belangrijk kan zijn voor de behoeften van slachtoffers, “al is het maar psychologisch”. Slachtoffers willen serieus genomen worden, ze willen erkend worden in hun leed en ze willen hun verhaal kunnen doen. Die verdachte heeft een advocaat, “maar die heeft wel mijn broer vermoord, denken mensen dan, en ik zit hier een beetje.” Een van de zaakscoördinatoren zegt hierover: “de officier van justitie is natuurlijk ook wel iemand die [hen] een soort van vertegenwoordigt, maar ja, het is toch anders als daar ook iemand daarnaast nog zeg maar voor hun soms letterlijk gaat staan, en hun belangen zeg maar erin verdedigt.” De geïnterviewde rechters denken dat de advocatuur slachtoffers een “veilig gevoel” en een “emancipatoir gevoel” geeft.

Een officier van justitie voegt toe dat advocaten van toegevoegde waarde zijn omdat ze secundaire victimisatie kunnen voorkomen; dat slachtoffers “geen klappen van die procedure krijgen. Want ze hebben al genoeg schade geleden.”

Knelpunten

Als knelpunt noemt de juridisch medewerker van Slachtofferhulp Nederland dat de advocatuur soms een beetje empathie mist. Zij vraagt zich af of sommige advocaten zich realiseren dat als ze iets in juridische termen uitleggen, slachtoffers het niet altijd begrijpen, en ze vindt het gek dat in de basisopleiding bijvoorbeeld weinig aandacht voor de psychosociale component is. Het zou goed zijn als slachtofferadvocaten in hoofdlijnen leren “wat er gebeurt als iemand iets naars meemaakt”.

Juridische middelen

Er worden verschillende mogelijkheden genoemd die voor een advocaat openstaan maar die Slachtofferhulp Nederland of het slachtoffer zelf niet zouden kunnen benutten. Een van de geïnterviewde advocaten zegt dat alleen een advocaat in staat is om deuren te openen. Je moet advocaat zijn, om bijvoorbeeld in een mensenhandel zaak “een ingang te vinden zodat je geen wachtlijsten tegenkomt, om bijvoorbeeld te bereiken dat ze een urgentie krijgt, om ervoor te zorgen dat een uitkering schadevergoeding niet alleen te koste komt van haar schuldeisers.” Ze zegt dat er geen andere functie is die zoveel in beweging kan zetten als een advocaat. “Ik kan eisen, met een kort geding als het moet. Ik kan naar de rechter. En dat werkt. Meer dan wat dan ook.”

Dezelfde advocaat benoemt nog een andere belangrijke toegevoegde waarde in verhouding tot politie en justitie: “Ik heb geheimhouding- en opleidingsplicht en ik kan mensen dus ook verzekeren tot die geheimhouding als we voor het eerst overleg hebben.” Dat is heel belangrijk voor cliënten om met hun hebben en houwen op tafel te komen. Sommige slachtoffers zijn bijvoorbeeld bang voor eigen schuld aan het gebeurde te krijgen tegengeworpen, en dat kunnen ze niet bespreken bij de politie of justitie. Die vertrouwenspositie van een advocaat, die partijdig is en een beroepsgeheim heeft, zorgt ervoor dat mensen hun verhaal durven te doen, aldus deze advocaat. Een advocaat is als enige partijdig. “Ik ben er alleen maar voor mijn cliënt. Ik mag niet in dienst van iets anders handelen. [...] Politie en justitie moeten aan waarheidsvinding doen. Dat is toch een hele andere positie dan die partijdige advocaat.”

Een andere advocaat denkt ook dat een advocaat als jurist dingen kan die geen andere ketenpartner kan doen waardoor de advocaat van belangrijke toegevoegde waarde is, “bijvoorbeeld als er beklag moet worden ingediend, of een civiele zaak moet worden gestart”. Er zijn volgens hem zaken die heel goed door Slachtofferhulp Nederland gedaan kunnen worden, maar dat in heel veel andere zaken wel echt een advocaat wenselijk of nodig is. Ook een van de officieren van justitie noemt dat het belangrijk is voor het slachtoffer om een advocaat te hebben, bijvoorbeeld als het Openbaar Ministerie van mening is dat een verdachte onschuldig is, terwijl het slachtoffer vindt dat de verdachte veroordeeld moet worden. Een advocaat kan dan namens het slachtoffer de juridische strijd aangaan. Dezelfde officier van justitie zegt dat een slachtofferadvocaat tijdens het opsporingsonderzoek van toegevoegde waarde is om bijvoorbeeld een straatverbod aan te vragen. De officier van justitie is volgens hem tijdens het opsporingsonderzoek vooral bezig met “hoe pak ik dit aan en hoe vergaar ik zo goed mogelijk het bewijs.”

Een van de rechters zegt in het kort: “voor echt juridisch inhoudelijk betoog heb je gewoon een advocaat nodig.”

Knelpunten rol advocatuur rechtsmiddelen

Soms kunnen advocaten volgens een officier van justitie ook contraproductief gebruik maken van hun rechten. Zij noemt als voorbeeld een verkeerszaak, waarbij het slachtoffer was omgekomen, waarin de advocaat allerlei dingen wilde en het verzoek deed om nog een bepaald onderzoek te verrichten, en vervolgens plaatsvervangend ontdaan was over dingen die niet gebeurd waren. “Dan draagt het alleen maar bij aan het onbegrip van het slachtoffer[-nabestaande], dat hij zich onbegrepen voelt, en dat hij zich niet gehoord voelt, terwijl dat naar mijn idee in dat geval zeker niet terecht was.” Of er wordt shockschade gevorderd, terwijl er niet aan de voorwaarden is voldaan om dat toe te wijzen. Dat vindt ze lastig. Ze wil graag met het slachtoffer meedenken, maar kan daar niet altijd aan tegemoet komen. “Zo'n advocaat maakt het mij moeilijk door dat te vragen.”

Werkzaamheden ketenpartners

De aanwezigheid van een advocaat kan ook toegevoegde waarde hebben voor de werkzaamheden van de ketenpartners. Een familierechercheur vond de tussenkomst van een advocaat prettig in een zaak waarin de familie van een slachtoffer wilde dat er bepaalde

spullen werden teruggegeven via de advocaat. De familierechercheur zegt hierover: “Het verliep ook wel makkelijk, want de emotie is weg, het is puur zakelijk.”

Een van de zaakscoördinatoren vindt ook dat de aanwezigheid van een advocaat zijn werk makkelijker maakt omdat de lijntjes vaak kort zijn. “Zij weten mij te vinden als ze wat willen weten of wat willen toevoegen en andersom ook.” Een officier van justitie vindt het makkelijker communiceren met een slachtofferadvocaat omdat hij door zijn juridische bril bepaalde informatie kan filteren. Ook een geïnterviewde advocaat zegt dat die filterfunctie belangrijk is voor de politie en de rechter en de officier van justitie. “Dat die niet te maken krijgen met een eindeloze stroom aan verzoeken en indrukken.”

Een andere officier van justitie zegt dat de advocatuur de officier van justitie erg kan ontlasten. Als er geen slachtofferadvocaat is, dan zal de officier in de gaten moeten houden of het slachtoffer geen onrecht wordt aangedaan, bijvoorbeeld als er verweer wordt gevoerd op de vordering van de benadeelde partij. “Als daar gewoon een advocaat zit, dan laat ik gewoon die taak bij hem of haar.” Ook vindt deze officier van justitie het prettig dat advocaten een aantal maatregelen kunnen nemen ter bescherming van het slachtoffer, bijvoorbeeld als het slachtoffer geen oogcontact wil met de verdachte, dat de verdachte de zaal uit gaat, of dat er met een videoverbinding gehoord worden. “Als je dat als officier allemaal moet inventariseren of regelen, dat kan allemaal wel, maar dat is best wel een klus.” Een rechter zegt dat de toegevoegde waarde van de slachtofferadvocatuur is dat ze het Openbaar Ministerie alert houden door zelf ook bovenop dingen te zitten.

Knelpunten rol advocatuur werkzaamheden ketenpartners

Een officier van justitie zegt dat officieren door de slachtofferadvocatuur het gevoel hebben dat ze de controle kwijt zijn. Het lijkt erop dat door de komst (of: prominentere rol van) slachtofferadvocaten de rollen van de procespartijen opnieuw gedefinieerd moeten worden. Voorheen lag de focus op de verdachte, nu is er een slachtofferadvocaat die een schaduwrequisitoir wil houden, een artikel 12 procedure wil starten, kritisch is op het Openbaar Ministerie en de media opzoekt. “Dan krijg je allemaal ruis in je strafzaak.” Een ander knelpunt is dat sommige slachtofferadvocaten alleen maar contact willen met de officier en de zaakscoördinatoren en de familierechercheurs weren. “Wat ze eigenlijk doen is een wig drijven tussen het OM en de zaakscoördinator en het slachtoffer.”

Een andere officier van justitie zegt dat sommige advocaten, met name klassieke strafpleiters, een hele harde benadering richting het Openbaar Ministerie hebben, wat als onprettig wordt ervaren. Het zijn vaak de grotere zaken waar dit speelt. “Op het moment dat een advocaat er erg hard in gaat, dan is de relatie zakelijker. En killer. En minder dat je even snel wat met elkaar deelt.” Een van de zaakscoördinatoren signaleert dat sommige tegenwerkende advocaten ook inbreuk maken op de relatie tussen Openbaar Ministerie en slachtoffer: “dat die band minder werd”.

Een familierechercheur zegt dat de relatie tussen de advocaat en de politiemann “even wat lastiger” ligt. “In onze genen is de advocatuur je vijand.” Een advocaat in een strafzaak die een verdachte bijstaat, heeft vaak andere belangen dan de politie. “Zwijgrecht [...] Een advocaat gaat voor vrijspraak en wij voor tien jaar.” Ondanks dat de slachtofferadvocaat een andere rol heeft als hij voor slachtoffers werkt, kan hij dat gevoel niet helemaal uitschakelen.

Type zaken

Een van de vragen die in het interview aan de orde kwam is of de slachtofferadvocatuur specifiek belangrijk is voor een bepaald type EGZ-zaken. Een van de rechters vindt het heel belangrijk dat een advocaat betrokken is in zaken waarbij het slachtoffer gehoord moeten worden bij de rechtercommissaris, wat vaak aan de orde is in zedenzaken. Dat gebeurt dan terwijl de opsporing nog loopt en er nog geen echte zitting is geweest bij de rechtbank. Een slachtoffer weet niet dat bij een verhoor bij de rechtercommissaris een “tot-de-tanden-bewapende advocaat zit die allerlei getuigenverklaringen voor zich heeft liggen”. Daar moet een advocaat bij zijn die het slachtoffer voorbereidt op dat proces. Dat moet een advocaat zijn en niet iemand van Slachtofferhulp Nederland, omdat een advocaat bevoegdheden en procesrechtelijke mogelijkheden heeft en een casemanager niet. Ook een casemanager van Slachtofferhulp Nederland en een advocaat noemen specifiek het belang van de advocatuur in zedenzaken. “Vanwege de bewijsvoering [...] Het is heel vaak welles nietes.”

Mediagevoelige zaken worden door een aantal geïnterviewden aangeduid als zaken waarbij een slachtofferadvocaat van toegevoegde waarde kan zijn. Die slachtofferadvocaten zitten in de praatprogramma's, daar zie je geen casemanager, zegt een officier van justitie. Dezelfde officier van justitie zegt dat slachtofferadvocaten die de media opzoeken ook een knelpunt kunnen zijn, want “daar worden de verwachtingen enorm opgeschroefd.” Of er worden dingen in de media gezegd die niet kloppen. “Onze handen zijn gebonden dan.” Het Openbaar Ministerie kan niet reageren, want ze zitten midden in een onderzoek. Het knelpunt is volgens de officier van justitie dat slachtoffers dan van alles verwachten, maar het Openbaar Ministerie dat niet altijd kan waarmaken. Dat zorgt voor een bepaald wantrouwen naar een advocaat toe.

Een officier van justitie zegt dat slachtoffers met een criminele achtergrond minder de neiging hebben om een slachtofferadvocaat te nemen. Die zeggen dan dat ze het zelf wel uitzoeken of ze nemen een strafrechtadvocaat.

Type slachtofferadvocaat

Verschillende respondenten herkennen verschillende type slachtofferadvocaten. Een casemanager van Slachtofferhulp Nederland ziet in sommige gevallen een advocaat die niet gespecialiseerd is als slachtofferadvocaat, die een halve dag een cursus heeft gedaan. “Ja dan zeg ik tegen mijn cliënt: ik weet niet of je bij deze meneer goed af bent, ik zou toch echt overwegen om een gespecialiseerde slachtofferadvocaat nemen.” Ook een officier van justitie zegt dat het heel belangrijk is dat iemand bepaalde voorkennis heeft van de materie, want slachtofferadvocatuur is “echt een andere tak van sport dan als advocaat een verdachte bijstaan.”

Een officier van justitie merkt het verschil tussen strafrechtadvocaten die normaal verdachten bijstaan en civielrechtadvocaten die gewend zijn voor slachtoffers op te treden, aan “de vragen die gesteld worden, de rol die wordt aangemeten”. Een zaakscoördinator zegt dat de strafrechtadvocaten die normaal verdachten bijstaan meestal tekortschieten in de aanwezigheid of de bereikbaarheid. Die hebben wat minder aandacht voor het slachtoffer. Ook een andere officier van justitie ziet binnen de groep slachtofferadvocaten een verschil tussen civilisten en strafrechtjuristen. Het valt de officier van justitie op dat strafrechtadvocaten die slachtoffers bijstaan minder goed functioneren/presteren op het

civiele onderdeel. Van hen worden veel vorderingen afgewezen. Aan de andere kant zijn strafrechtadvocaten “misschien juist wel weer beter in het opkomen voor wat het slachtoffer wil zeggen”. Het ideaalplaatje in zijn optiek is een tussenweg, een advocaat die goed is op de inhoud, maar die niet te bruut is op de boodschap.

Een zaakscoördinator zegt dat er verschil is in empathie. Sommige advocaten zeggen na het spreekrecht op zitting gewoon even tegen het slachtoffer: hé knap gedaan, of vragen hoe het ging, hebben oprechte belangstelling, ook voor de emoties. Anderen gaan in de pauze met collega's koffiedrinken.

Geopperde verbetervoorstellen

Tot slot doen een aantal geïnterviewden op verschillende punten verbetervoorstellen. Een casemanager van Slachtofferhulp Nederland, en ook een aantal andere respondenten, pleiten ervoor om de dingen die nu wettelijk vastliggen goed te borgen en goed te implementeren, voordat de slachtofferrechten worden uitgebreid. “Zorg dat het hele systeem in de rechterlijke macht, in de advocatuur, in justitie, in politie op de hoogte is van die rechten die er voor slachtoffers zijn. En niet op beleidsniveau alleen, want daar is iedereen het er al over eens.” Samengevat kan gesteld worden dat deze respondenten van mening zijn dat de huidige slachtofferrechten vooralsnog niet uitgebreid hoeven te worden, wel moet de uitvoering ervan preciezer vastgelegd en vervolgens geïmplementeerd worden. Zo ziet een advocaat graag duidelijke richtlijnen over de invulling van de slachtofferrechten, zodat bij verschillende rechtbanken zaken op dezelfde manier geregeld zijn en dat de uitvoering niet zodanig kan verschillen dat er soms sprake is van willekeur. Het moet bijvoorbeeld ook duidelijk worden vastgelegd dat een slachtofferadvocaat bij de verhoren bij de RC aanwezig mag zijn. Een officier van justitie vult aan dat het bijvoorbeeld ook duidelijk vastgelegd mag worden of een slachtoffer de rechtbank of een tolk mag wraken.

Een officier van justitie vindt dat het slachtoffer en de slachtofferadvocaat een procespartij zou moeten worden. “Geef ze een plek in het wetboek van strafvordering [als procespartij].” Hij vindt het belangrijk dat slachtofferadvocaten niet afhankelijk zijn van een officier van justitie. Zijn hoofdtaak is het leiden van het opsporingsonderzoek en te beslissen over vervolging en strafbare feiten. “[het] slachtoffer dat is een soort taak die erbij [is] gekomen.” Hij wil graag dat het slachtoffer een eigen procespartij is, meer dan alleen procesdeelnemer, zodat de officier van justitie zich kan richten op zijn hoofdtaak.

Een andere officier van justitie wil meer geld vanuit justitie, meer middelen en ondersteuning om zo efficiënt mogelijk te werken, en tijd te kunnen besteden aan bijvoorbeeld een slachtoffergesprek of de vordering benadeelde partij. De werkdruk is al hoog en de deelname van de slachtofferadvocatuur levert meer werk op, bijvoorbeeld qua verzoeken voor inzage dossier.

Weer een andere officier van justitie noemt als verbetervoorstel dat de inzet van de zaakscoördinator en toepassing van het protocol maatwerk op dit moment moet worden uitgebreid van alleen zware EGZ-zaken naar ook high-impact zaken: woninginbraken, overvallen, verkeersdelicten. Ook is het Openbaar Ministerie bezig met een uitbreiding van een pilot waarin officieren van justitie worden gestimuleerd om ook in kleinere zaken gewoon even contact op te nemen met het slachtoffer. “Gewoon even de telefoon te pakken,

te bellen en je beslissing uit te leggen. En dan vaak natuurlijk de beslissing die negatief is, want die vraagt meer uitleg, want de beslissing dat we gaan vervolgen vraagt weinig motivatie.”

4.3.3 Doorverwijzing

Alle geïnterviewden zeggen dat de doorverwijzing naar de slachtofferadvocatuur via Slachtofferhulp Nederland verloopt. De casemanagers van Slachtofferhulp Nederland zeggen dat ze verwijzen naar de website van de Raad voor de rechtsbijstand, waar slachtoffers zelf een advocaat kunnen kiezen. Geïnterviewden van Slachtofferhulp Nederland geven echter aan dat dit een knelpunt is: er staan ongeveer 400 advocaten op die lijst, en een slachtoffer kan daar niet goed wegwijs uit. “Er staan gewoon heel veel namen maar er staat niet of het man of vrouw is, gespecialiseerd in zeden of wat dan ook.” Slachtoffers zoeken op basis van postcode, maar dan komen ze soms net bij een advocaat terecht die dan geen ruimte heeft. In de Randstad komen er 50 tot 80 advocaten uit de lijst rollen. Slachtofferhulp Nederland weet met wie ze prettig samenwerken, maar ze mogen niet rechtstreeks doorverwijzen. In andere regio’s, zoals het zuiden en noorden van Nederland, zijn juist maar weinig slachtofferadvocaten, waarvan sommige kantoren een stop hebben. De geïnterviewde Juridische Dienst medewerker doet de suggestie dat het makkelijker moet worden voor slachtoffers om van de lijst een advocaat te kiezen. Er kan meer informatie worden opgenomen in de lijst van de Raad voor de Rechtsbijstand, zoals over specialisme, bijvoorbeeld zeden en opleiding. “Ik zou me kunnen voorstellen dat mensen graag willen weten wat de achtergrond van de advocaat is, of die meer in het civiele zit of meer in het strafrecht, man of vrouw, misschien zou er iets van dat je een soort van review kunt achterlaten op die lijst.”

Een enkele geïnterviewde (zaakscoördinator, advocaat) zegt dat de doorverwijzing soms via de politie verloopt. De geïnterviewde familierechercheurs zeggen echter niet naar de advocatuur te verwijzen, alleen naar Slachtofferhulp Nederland, of naar het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Een aantal geïnterviewden noemen dat in Alkmaar, Amsterdam en Utrecht, een piketlijst bestaat, ook “JOS advocaten” genoemd [Juridische Ondersteuning Slachtoffers]. Dit is een lijst van gespecialiseerde slachtofferadvocaten die door slachtofferadvocatuur wordt opgesteld. De politie kan na een aangifte contact opnemen met de advocaat die die maand dienst heeft, waarna deze contact zoekt met het slachtoffer. In Amsterdam is het Centrum Seksueel Geweld bij het slachtofferpiket aangesloten, zodat zij ook slachtoffers kunnen doorverwijzen naar een slachtofferadvocaat.

Een van de zaakscoördinatoren zegt dat ze een paar keer aan de hand heeft gehad dat een slachtoffer via het juridisch loket werd doorverwezen naar een advocaat, maar dat die niet hadden doorverwezen naar een gespecialiseerde slachtofferadvocaat. Een andere zaakscoördinator zegt soms in zaken waar geen casemanager op zit en waar mensen vragen om een advocaat, een lijstje namen van slachtofferadvocaten te geven waar ze goede ervaringen mee hebben.

Een zaakscoördinator zegt dat er vaker naar een advocaat moeten worden verwezen, die zitten nog niet op alle mogelijke zaken. Ze vindt dat er iets aan de beeldvorming gedaan

moet worden. Mensen schrikken van de term advocaat. “De eerste link die ze heel vaak maken, is: dat kost echt heel veel geld.” Als we die beeldvorming veranderen, stappen mensen misschien eerder naar slachtofferadvocaten toe.

4.4 Conclusie

Over het algemeen zijn de respondenten voorstander van de slachtofferrechten en van het feit dat het slachtoffer nu deelnemer is aan het strafproces. Een aantal vindt het opvallend dat het slachtoffer niet al veel eerder deelnemer is geworden. Er wordt veel maatwerk verricht om tegemoet te komen aan de slachtofferrechten. Geïnterviewden zeggen dat het steeds beter gaat met het verwezenlijken van de slachtofferrechten, en dat het vaak zelfs goed gaat, maar dat ze op sommige vlakken nog zoekende zijn in het vinden van de juiste balans tussen aandacht voor slachtoffers en voor de verdachte, bijvoorbeeld met betrekking tot het recht op kennisneming van het dossier. Geïnterviewden zouden daarom graag zien dat eerst de huidige rechten in de rechtspraak worden gestabiliseerd, alvorens te investeren in verdere nieuwe uitbreiding van rechten. Ook wil een aantal geïnterviewden graag meer wettelijke richtlijnen, zodat procedures meer uniform verlopen.

Wat betreft de rol van de advocatuur bij het verwezenlijken van de vijf in de startnotitie gedefinieerde slachtofferrechten, zien de meeste geïnterviewden vooral een toegevoegde waarde voor de advocatuur met betrekking tot het recht op kennisneming van het dossier, het recht op schadevergoeding en het spreekrecht. De advocatuur levert een belangrijke bijdrage aan een solide onderbouwing van de vordering, vooral bij ingewikkelde schades, en zorgt dat het slachtoffer een plekje vooraan krijgt voor het spreekrecht. Het recht op informatie lijkt goed te worden verzorgd door de geïnterviewde ketenpartners. Echter, in die gevallen waarbij geen familierechercheur, casemanager of zaakscoördinator aanwezig is, wordt de rol van de advocatuur voor de informatievoorziening belangrijker. Het komt volgens de ketenpartners weinig voor dat slachtoffers gebruik willen maken van hun recht op kennisneming van het dossier, maar mocht men inzage willen dan heeft het slachtoffer wel een advocaat nodig: zonder advocaat wordt het dossier waarschijnlijk niet verstrekt. Volgens ketenpartners komt het ook niet vaak voor dat slachtoffers gebruik willen maken van het recht op toevoegen van stukken aan het dossier (behalve de schriftelijke slachtofferverklaring, die wordt wel standaard toegevoegd), terwijl sommige advocaten zeggen dat ze daar wel gebruik van maken, bijvoorbeeld het toevoegen van deskundigenrapportages, medische dossiers, dagboekfragmenten.

Naast de vijf slachtofferrechten, heeft de slachtofferadvocatuur volgens de geïnterviewden ook een toegevoegde psychologische waarde tijdens de zitting: de verdachte heeft een advocaat, dan is het belangrijk voor de erkenning dat het slachtoffer er ook een heeft. Ook heeft de advocaat meer middelen om ‘deuren te openen’. Aangezien de advocaat partijdig is, zal deze zich als enige in de strafrechtsketen ten volle inzetten voor de belangen van het slachtoffer.

Ketenpartners zien vooral voordelen van de slachtofferadvocatuur. Ze hebben goede ervaringen, vaak met een klein clubje gespecialiseerde advocaten. Veel ketenpartners zeggen dat het makkelijk communiceren is met de advocatuur omdat de lijnen kort zijn en ze

juridisch en zonder de emoties naar een zaak kunnen kijken. Het voornaamste knelpunt met betrekking tot de rol van de slachtofferadvocatuur is de (te) assertieve advocaat, die ‘er met het gestrekt been in gaat’, en daarmee het proces frustreert, terwijl de ketenpartners juist graag willen samenwerken. Deze houding lijken ze vooral waar te nemen bij strafrechtadvocaten die normaal verdachten bijstaan. Een grote zorg hierbij is, is dat het slachtoffer het vertrouwen in de rechtspraak verliest. Het proberen op te rekken van de slachtofferrechten, of schade te vorderen waarvan de kans niet groot is dat ze wordt toegekend, kan volgens de ketenpartners verkeerde verwachtingen wekken, wat niet in het belang is van de slachtoffers.

Geïnterviewde ketenpartners zeggen dat de doorverwijzing over het algemeen goed geregeld is. De doorverwijzing gaat via Slachtofferhulp Nederland, die naar de Raad voor de rechtsbijstand verwijst. Voor slachtoffers is die lijst niet zo toegankelijk, omdat er alleen maar namen op staan, en geen andere informatie. In drie regio’s (Amsterdam, Utrecht en Alkmaar) bestaat er een piketlijst, dat wil zeggen, een lijst met gespecialiseerde slachtofferadvocaten, die diensten draaien. Deze lijst wordt opgesteld door slachtofferadvocaten (Utrecht, Alkmaar), in Amsterdam in samenwerking met Centrum Seksueel Geweld. Direct na aangifte neemt de politie of het Centrum Seksueel Geweld contact op met een dienstdoende slachtofferadvocaat, die vervolgens het slachtoffer contacteert. Het voordeel van deze werkwijze is dat er al tijdens het politieonderzoek een advocaat betrokken is, die het slachtoffer in verhoren kan bijstaan, terwijl slachtofferadvocaten anders pas tijdens de strafrechtelijke procedure in actie komen.

Hoofdstuk 5. Conclusies

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksvraag beantwoord op basis van de bevindingen in de deskresearch (H2), de vragenlijst onder slachtofferadvocaten (H3) en de interviews met ketenpartners en slachtofferadvocaten (H4). De algemene onderzoeksvraag was de vraag in hoeverre advocaten van slachtoffers van ernstige gewelds- of zedenmisdriven bij dragen aan het verwezenlijken van slachtofferrechten. Voor het beantwoorden van deze vraag, worden de bevindingen van de drie hoofdstukken eerst per slachtofferrecht samengevat, waarbij de verschillende perspectieven van de literatuur en beleid, slachtofferadvocaten en ketenpartners wordt weergegeven:

Recht op informatie

Uit de vragenlijsten blijkt dat slachtofferadvocaten ‘gemiddeld’ tijd besteden aan het informeren en begeleiden van slachtoffers. Uit de gegeven toelichtingen blijkt echter dat veel slachtofferadvocaten het recht op informatie breed opvatten, en daar niet alleen puur zakelijke informatie maar bijvoorbeeld ook begeleiding van slachtoffers onder scharen. Wanneer deze brede opvatting gebruikt wordt, zeggen respondenten veel tijd kwijt te zijn aan het informeren en begeleiden van slachtoffers. Toch blijkt ook dat respondenten hier meer tijd voor zouden willen vrijmaken, omdat het ervoor zorgt dat slachtoffers goed voorbereid zijn op de gehele juridische procedure, en ze het gevoel krijgen gehoord te worden en serieus genomen te worden. Uit de interviews komt naar voren dat niet alleen de slachtofferadvocatuur, maar ook alle ketenpartners – familierechercheurs, casemanagers van Slachtofferhulp Nederland en zaakscoördinatoren, officieren van justitie, en rechters – het slachtoffer van informatie voorzien over het strafproces en wat de slachtoffers te wachten staat. De rol van de slachtofferadvocaat met betrekking tot de informatievoorziening wordt belangrijker als er bijvoorbeeld géén familierechercheur, casemanager, of zaakscoördinator bij de zaak betrokken is. Een aantal geïnterviewden zegt dat de toegevoegde waarde van de advocatuur is dat de advocaat het gehele traject met het slachtoffer meeloopt en daardoor over het hele traject informatie kan verschaffen, terwijl de familierechercheurs, zaakscoördinatoren, officier van justitie en de rechter vaak slechts in een bepaald deel van het traject betrokken zijn en vooral informatie geven over het eigen onderdeel (opsporingsonderzoek, vervolging of zitting). We concluderen dat de informatievoorziening van het slachtoffer vanuit verschillende ketenpartners vrij uitgebreid is, maar de advocaat toch toegevoegde waarde heeft omdat hij bij het hele traject betrokken is en daardoor ook voor en na bijvoorbeeld een zitting of gesprek met de officier van justitie toelichting kan geven.

Recht op kennisneming van het dossier

De advocatuur speelt een belangrijke rol met betrekking tot het recht op kennisneming van het dossier, omdat ketenpartners belang hechten aan de betrokkenheid van een advocaat bij de inzage in het dossier, onder andere omdat de advocaat een professionele standaard heeft, waardoor de inzage gewaarborgd lijkt. De wet zegt dat slachtoffers kennis moeten kunnen nemen van het dossier, maar uit de interviews blijkt dat aan een slachtoffer zonder

vertegenwoordiging het dossier niet (zonder meer) wordt verstrekt. Geïnterviewde ketenpartners geven als reden hiervoor dat de advocaat een professionele rol heeft, waardoor zij er blijkbaar op die manier op vertrouwen dat de kennisneming van het dossier onder de juiste waarborgen plaatsvindt. Soms lukt het een casemanager van Slachtofferhulp Nederland ook om voor het slachtoffer inzage te verkrijgen, maar de voorkeur wordt gegeven aan een advocaat. Mocht het slachtoffer het dossier willen inzien, dan lijkt bijstand van een advocaat dus nodig. De geïnterviewde ketenpartners zeggen echter dat het niet vaak voorkomt dat slachtoffers het dossier willen inzien. Een reden waarom slachtoffers het dossier willen inzien is bijvoorbeeld gelegen in het kader van de rouwverwerking. De geïnterviewde slachtofferadvocaten zeggen het dossier altijd op te vragen om de vordering te onderbouwen en/of hiaten in het bewijs op te sporen. In het vragenlijstonderzoek zeggen veel slachtofferadvocaten knelpunten te ervaren met betrekking tot het recht op kennisneming, namelijk dat ze te laat, niet volledig, of helemaal geen inzage krijgen in het dossier en dat het veel moeite kost om inzage te verkrijgen. Geïnterviewde officieren van justitie erkennen dat ze soms niet meteen of niet volledig inzage willen geven in het dossier. Redenen daarvoor zijn van praktische aard (onderzoek is nog bezig) of vanwege privacybescherming van de verdachte (in geval van een verzoek om inzage in gedragsrapporten). We concluderen dat in de wettelijke regeling weliswaar staat dat het slachtoffer recht heeft op inzage, maar dat de praktijk nog moet wennen aan hoe ze dit recht het beste kunnen verwezenlijken: advocatuur en het Openbaar Ministerie verschillen momenteel nog van opvatting over vragen wanneer, hoe en onder welke voorwaarden de wet inzage toestaat.

Recht op toevoeging van stukken

Uit de vragenlijst blijkt dat slachtofferadvocaten iets minder tijd besteden aan het recht op toevoegen van stukken dan aan andere slachtofferrechten en dat ze op dit gebied ook weinig knelpunten ervaren. Volgens een aantal geïnterviewde ketenpartners wordt er in de praktijk bijna geen gebruik gemaakt van het recht op toevoeging van stukken aan het dossier. Als verklaring wordt gegeven dat het ook niet nodig zou moeten zijn om stukken toe te voegen als de politie en het Openbaar Ministerie hun werk goed doen. Het toevoegen van de schriftelijke slachtofferverklaring komt wel vaak voor. Sommige geïnterviewden zien een belangrijke rol voor de advocaat liggen in het (alsnog) vergaren en toevoegen van bewijsmiddelen die het Openbaar Ministerie of politie niet heeft verzameld of verkregen. Soms kunnen advocaten bijvoorbeeld toegang krijgen tot voor de strafzaak relevante informatie, zoals medische informatie of stukken uit het dagboek van het slachtoffer, waar andere ketenpartners geen toegang toe hebben of krijgen. De slachtofferadvocaat kan voorts een belangrijke filterrol vervullen in het bepalen welke informatie van belang is om toe te voegen aan het strafdossier, zodat de officier van justitie niet wordt overbelast met irrelevante informatie. We concluderen dat een advocaat helpt met het verwezenlijken van het recht op toevoegen van stukken, in de zin dat zij vanuit een helicopterview en vanwege nauw contact met het slachtoffer kunnen inschatten of er bewijs mist in het opsporingsonderzoek, en dat zij vanuit hun hoedanigheid als advocaat soms ook bepaalde bewijsstukken kunnen verkrijgen.

Recht op schadevergoeding

De advocatuur zegt in het vragenlijstonderzoek wat betreft de vijf onderzochte slachtofferrechten de meeste tijd te besteden aan het recht op schadevergoeding. Sommige advocaten zeggen daarnaast graag (nog) meer werk te willen maken van de schadevergoeding, onder andere door bijvoorbeeld het inschakelen van deskundigen. In het uitoefenen van het recht op schadevergoeding ervaart een deel van de slachtofferadvocaten echter dat (straf)rechters niet altijd voldoende kennis hebben van het civiele recht, waardoor een vordering onterecht kan worden afgewezen of niet-ontvankelijk kan worden verklaard. De geïnterviewde ketenpartners zien wat betreft de vijf slachtofferrechten ook de meeste toegevoegde waarde voor de advocatuur bij het recht op schadevergoeding. Slachtofferhulp Nederland kan ook goede ondersteuning bieden, maar als het ingewikkeld wordt, bijvoorbeeld als er sprake is van bijvoorbeeld blijvende invaliditeit en verlies van arbeidsvermogen, is een advocaat noodzakelijk. De ketenpartners ervaren als knelpunt dat advocaten de vordering laat indienen. Wettelijk gezien mag de vordering nog op de zitting worden gedaan, maar in de praktijk is er in die situatie te weinig tijd voor het Openbaar Ministerie en de rechters om de vordering goed te kunnen beoordelen. Geconcludeerd wordt dat de advocatuur vooral bij zaken waarin de schadevergoeding ingewikkeld is (bijvoorbeeld in geval van verlies aan verdienvermogen) een belangrijke toegevoegde waarde heeft met betrekking tot het recht op schadevergoeding. Om dit recht ook goed te kunnen effectueren, is het belangrijk dat de vordering op tijd wordt ingediend, dat een tijdige indiening ook mogelijk is, en dat rechters en officieren van justitie beter worden opgeleid in de beginselen van het schadevergoedingsrecht.

Spreekrecht

Slachtofferadvocaten besteden iets minder tijd aan het spreekrecht dan aan andere rechten, zoals het recht op schadevergoeding. Volgens de geïnterviewde slachtofferadvocaten is hun rol vooral gelegen in het redigeren van de schriftelijke slachtofferverklaring op extreme uitspraken. Dit wordt door sommige geïnterviewde ketenpartners ook opgemerkt als een toegevoegde waarde van de advocatuur. Geïnterviewde casemanagers zeggen dat er een goede balans is tussen de ondersteuning van Slachtofferhulp Nederland met betrekking tot het spreekrecht, die vooral betrekking heeft op de emotionele gevolgen, en de ondersteuning van de advocaat, die steeds vaker het juridische deel van het spreekrecht voor zijn rekening neemt. De respondenten geven aan dat er in de praktijk een aantal onduidelijkheden bestaan rondom het spreekrecht, zoals de fysieke plek van het slachtoffer in de rechtszaal, het moment waarop het spreekrecht uitgevoerd mag worden en de vorm van het spreekrecht. Sommige geïnterviewde ketenpartners vinden het lastig dat sommige slachtofferadvocaten het spreekrecht aangrijpen om een schaduwrequisitoir te houden. Er is volgens hen meer wetgeving nodig die het spreekrecht inkadert over wanneer de slachtofferadvocaat een pleidooi zou mogen houden en hoe vaak. We concluderen dat advocaten een bescheiden rol hebben bij het spreekrecht, dat ze vooral ervoor waken dat het slachtoffer geen grove dingen zegt en dat sommigen het spreekrecht aangrijpen om een pleidooi te houden over het bewijs en de straf. Rechters vinden het nog lastig hoe ze dit laatste aspect het beste kunnen inpassen tijdens de zitting. In die zin is het positief dat er nu een conceptwetsvoorstel uitbreiding

slachtofferrechten is, dat het moment waarop het spreekrecht wordt uitgeoefend wettelijk vastlegt.

Klassieke rol en empowerment rol van de advocaat

Uit de interviews blijkt dat slachtofferadvocaten ook een duidelijke overkoepelende toegevoegde waarde hebben, enerzijds vanwege hun klassieke rol als advocaat, en anderzijds juist vanwege een psychologische empowerment rol. Wat betreft de klassieke rol wordt genoemd dat een slachtofferadvocaat de enige partij is die volledig opkomt voor de belangen van het slachtoffer en dus partijdig is. Waar politie, Openbaar Ministerie en rechtbank weliswaar tegenwoordig duidelijk (meer) rekening houden met het slachtoffer, en zelfs volgens sommige geïnterviewden ‘*slachtofferminded* zijn’, geldt dat politie, Openbaar Ministerie en rechtbank ook rekening moeten houden met de belangen van de verdachte. De slachtofferadvocaat is er alleen voor het slachtoffer. Ook de vertrouwensrol van de advocaat is daarbij belangrijk. Iemand die twijfelt over mogelijk eigen schuld kan dit gevoel het beste bij zijn advocaat kwijt. Ook heeft de advocaat als enige de mogelijkheid tot het procesrechtelijk afdwingen van bepaalde rechten, een artikel 12 Sv-procedure starten of dreigen met een kort geding. In principe zou iemand geen advocaat nodig hebben als alles goed gaat. Zodra er evenwel gaten vallen, dan is de advocatuur nodig voor de belangenbehartiging. Advocatuur als stopverf. De klassieke rol betekent echter niet zozeer het hanteren van het traditionele toernooimodel of vechthouding. Het is volgens de ketenpartners in het belang van het slachtoffer als advocaten zich in redelijkheid opstellen: in overleg is veel mogelijk. Een harde houding van de advocaat belemmert het proces en de samenwerking.

In de interviews kwam ook naar voren dat de slachtofferadvocatuur een belangrijke psychologische toegevoegde waarde heeft: volgens de geïnterviewde ketenpartners voelen slachtoffers zich met een toga naast zich erkend tijdens de zitting. Om als volwaardig procesdeelnemer te worden gezien, het gevoel te krijgen serieus genomen te worden en gehoord te worden (procedurele rechtvaardigheid), speelt officiële vertegenwoordiging in de vorm van een advocaat in toga volgens de ketenpartners een belangrijke rol. De verdachte heeft tenslotte ook een advocaat. De toga kan daarmee bijdragen aan een gevoel van empowerment. Het lijkt daarmee belangrijk dat de advocaat daadwerkelijk op de zitting aanwezig is. Sommige ketenpartners zien ook een toegevoegde waarde van de advocaat in de rol naar de media. Ook dat kan voor een slachtoffer of naasten met empowerment en herstel te maken hebben: gezien worden, aandacht vragen en krijgen in de media voor wat hen is overkomen. Reactie uit de samenleving op die media-uitingen kunnen voor slachtoffers ook helend zijn (het gevoel dat ze niet alleen staan). Hier kan een advocaat ook volgens de geïnterviewden dus ook een belangrijke rol spelen. De psychologische toegevoegde waarde moet niet worden geïnterpreteerd in de zin van een rol als psycholoog. De geïnterviewde advocaten waren hierover duidelijk: empathie is belangrijk, maar ze zijn geen psycholoog. Waar nodig is het de rol van de advocaat om door te verwijzen naar psychologische hulp, waarbij psychologische hulp later tevens kan worden gebruikt bij de onderbouwing van de schadevergoeding.

We concluderen dat de slachtofferadvocatuur naast de vijf onderzochte slachtofferrechten ook een duidelijke overkoepelende toegevoegde waarde heeft, enerzijds in

de traditionele zin van de rol van de advocaat, maar ook in een niet-traditionele, psychosociale zin, die aanzienlijk kan bijdragen aan empowerment en herstel van het slachtoffer.

Nog even wennen

Een andere conclusie is dat de praktijk duidelijk nog moet wennen aan het slachtoffer en diens advocaat als procesdeelnemer. De meerderheid van de slachtofferadvocaten in de vragenlijststudie noemden meerdere knelpunten met betrekking tot de uitvoering van de slachtofferrechten en de rol van de ketenpartners daarin. Geïnterviewde ketenpartners zeiden daarentegen overigens vooral goede ervaringen te hebben met de slachtofferadvocatuur. Ze ervaren wel knelpunten met betrekking tot de rol van de advocatuur, maar benadrukken dat het gaat om uitzonderingen. De knelpunten betroffen volgens hen vooral de stroevere samenwerking met strafrechtadvocaten die normaal verdachten vertegenwoordigden: die zouden nogal hard tegen de gevestigde partijen in gaan. Uit de interviews werd duidelijk dat partijen nog op zoek zijn naar de juiste invulling van de slachtofferrechten in hun dagelijkse gang van zaken. Ketenpartners geven in de interviews aan dat ze steeds meer ervaring krijgen met het invulling geven aan de slachtofferrechten en aan de slachtofferadvocaat als procesdeelnemer. Uitbreiding van de slachtofferrechten vinden ze op dit moment onwenselijk.¹⁸² Ze hebben sterk de voorkeur om eerst de huidige slachtofferrechten goed in te laten werken. Volgens sommige geïnterviewden is het een kwestie van tijd en zal er over een paar jaar genoeg ervaring zijn opgedaan om de meeste knelpunten op te doen lossen.

Doorverwijzing

Een andere onderzoeksvraag was hoe slachtofferadvocaten in staat worden gesteld hun rol te vervullen. Een van de elementen die hierbij een rol spelen is de doorverwijzing van slachtoffers naar de slachtofferadvocatuur. De doorverwijzing naar de slachtofferadvocatuur gebeurt voornamelijk via Slachtofferhulp Nederland. Slachtofferhulp Nederland informeert slachtoffers over het recht op een advocaat. Indien slachtoffers daarvan gebruik willen maken, worden ze door Slachtofferhulp Nederland doorverwezen naar de lijst met namen op de website van de Raad voor de Rechtsbijstand. Uit het vragenlijstonderzoek blijkt dat sommige slachtofferadvocaten vinden dat de doorverwijzing goed gaat, terwijl een andere groep zegt dat de doorverwijzing selectief is. De geïnterviewde medewerkers van Slachtofferhulp Nederland zeggen altijd naar de lijst van de Raad voor de Rechtsbijstand te verwijzen, maar dat de website van de Raad voor de Rechtsbijstand niet genoeg hulp biedt aan slachtoffers om een keuze te maken. Een ander signaal dat uit de interviews naar voren kwam is dat de doorverwijzing voor sommige slachtoffers van seksuele misdrijven mogelijk te laat komt, omdat deze slachtoffers al een advocaat nodig hebben voor het verhoor door de politie en de rechter-commissaris. In het vragenlijstonderzoek halen respondenten ook de bekendheid van de slachtofferadvocatuur onder (publieke) instanties aan. Ook hierover zijn de meningen verdeeld. Aan de ene kant klinkt het geluid dat de aandacht voor de slachtofferadvocatuur groeit en instanties de waarde inzien van verwijzing naar de advocatuur. Aan de andere kant wordt er ook gezegd dat de publieke bekendheid nog erg

¹⁸² Zie ook Malsch (2018)

klein is, waardoor de weg van slachtoffers naar de advocatuur bemoeilijkt wordt. We concluderen dat de doorverwijzing nog niet optimaal gaat omdat sommige advocaten geen zaken doorverwezen krijgen. Het is de vraag echter of dat het ook in het belang van het slachtoffer is om alle advocaten op de lijst slachtofferzaken te laten doen. Sommige kantoren hebben heel veel ervaring en dat wordt door sommige ketenpartners gekoppeld aan kwaliteit. Mogelijk kan de doorverwijzing worden geoptimaliseerd door meer de informatie te geven op de website de Raad voor de Rechtsbijstand, over opleiding, specialisatie en bijvoorbeeld geslacht van de advocaat, zodat slachtoffers beter geïnformeerd kunnen kiezen. Het instellen van piketdiensten van gespecialiseerde slachtofferadvocaten die een paar keer per jaar dienst hebben, waarnaar bijvoorbeeld de politie een zaak direct kan doorsturen, wordt door sommige respondenten genoemd als mogelijke oplossing voor tijdige doorverwijzing, en eerlijke verdeling.

Opleiding

Ook is onderzocht in welke mate de opleiding bijdraagt in de uitoefening van de rol als slachtofferadvocaat. Uit gesprekken met het opleidingsbestuur van de specialisatieopleiding blijkt dat nog maar 30 slachtofferadvocaten de specialisatieopleiding heeft gevolgd. Omdat is gebleken dat respondenten in het vragenlijstonderzoek niet goed wisten welke specialisatieopleiding we bedoelden, kunnen er geen conclusies getrokken worden over de tevredenheid. In de interviews geven de ketenpartners aan dat ze verschil merken in kwaliteit, waarvan zij dan vermoeden dat de advocaten waarmee ze een goede ervaring hebben de specialisatieopleiding hebben gedaan. Er bleek echter ook bij de geïnterviewden spraakverwarring over het woord specialisatieopleiding, aangezien de basisopleiding ook een vorm van specialisatie inhoudt. Sommige geïnterviewde zaakscoördinatoren en rechters zeggen vooral goed samen te werken met een club van 10 à 15 slachtofferadvocaten in hun regio. De samenwerking verloopt volgens hen minder goed met advocaten die naar hun idee normaal gesproken verdachten bijstaan. Inhoudelijk is door een geïnterviewde van Slachtofferhulp Nederland de suggestie gedaan om in de opleiding nog iets meer te focussen op de psychosociale dimensie, omdat niet alle advocaten even empathisch zijn. Echter, uit de deskresearch blijkt dat in zowel de basisopleiding als de specialisatieopleiding aandacht wordt besteed aan psychosociale aspecten van het bijstaan van slachtoffers.

Vergoeding

Tot slot wordt hier de invloed van de financiële vergoeding aan slachtofferadvocaten op de verwezenlijking van slachtofferrechten besproken. Uit de vragenlijsten en de interviews blijkt dat de vergoeding vooral bestaat uit de toevoeging van de Raad voor de Rechtsbijstand.¹⁸³ Zoals beschreven in hoofdstuk 2 krijgen slachtofferadvocaten die een slachtoffer in het strafproces bijstaan op basis van een door de Raad voor de Rechtsbijstand verleende ‘paraplu’ toevoeging (‘O 013’), 11 punten. Deze 11 punten zijn meer dan de toevoeging voor de advocaat van de verdachte, die standaard 8 punten betreft. Wel kunnen voor de bijstand van een verdachte verschillende aanvullende vergoedingen worden aangevraagd, zoals een

¹⁸³ Sommige advocaten kunnen ook via de rechtsbijstandverzekering van het slachtoffer een vergoeding krijgen.

piketvergoeding,¹⁸⁴ voorgeleiding bij de RC, bijstand bij het verhoor en de toetsing van de voorlopige hechtenis. Uit een rapport van de commissie Van der Meer (2017) blijkt dat de vergoeding lager is dan wat er daadwerkelijk aan werk wordt verricht, maar dat in andere rechtsgebieden het verschil in toevoeging en gemaakte uren groter is.

Uit het vragenlijstonderzoek blijkt dat veel respondenten van mening zijn dat de toevoeging ontoereikend is in verhouding tot het vereiste werk, ondanks dat naast de paraplutoevoeging extra uren kunnen worden aangevraagd voor het bijwonen van (inhoudelijke of pro forma) zittingen. Sommigen gaven zelfs aan geen verschil te zien tussen het werken op basis van een toevoeging en (gratis) pro-deo werk, of gestopt te zijn met de bijstand aan slachtoffers van gewelds- en zedenmisdrijven onder meer omdat de financiële vergoeding vanuit de Raad voor de Rechtsbijstand niet rendabel zou zijn. Respondenten hebben ook aangegeven dat ze niet alle zittingen bijwonen omdat dat “niet rendabel” is. Het gaat dan om zowel pro forma-zittingen, regiezittingen, als inhoudelijke zittingen (als de inhoudelijke zitting over meerdere data is verspreid). Bijna de helft van de respondenten zou graag meer tijd willen besteden aan de vordering tot schadevergoeding, onder meer door het verzamelen van bewijs en het inschakelen van deskundigen zodat de vordering goed onderbouwd kan worden. Uit de interviews is naar voren gekomen dat de toga kan bijdragen aan een gevoel van “empowerment” van het slachtoffer. Het lijkt om die reden belangrijk dat de advocaat daadwerkelijk bij de zittingen aanwezig is, als ook de advocaat van de verdachte aanwezig is. De door de respondenten genoemde ontoereikende financiële vergoeding, die zich vertaalt in afwezigheid van de advocaat op bepaalde zittingen, kan op deze manier direct van invloed zijn op het (uitblijven van) herstel bij het slachtoffer. Mogelijk kan de door de respondenten genoemde ontoereikende financiële vergoeding van de werkzaamheden van de slachtofferadvocaat een ongunstige invloed hebben op de kansen dat een schadevergoedingsvordering (geheel) wordt toegewezen en op de verwezenlijking van slachtofferrechten. Deze veronderstelling zou nader moeten worden onderzocht.

Een opvallend gemis in dit onderzoek is dat niet aan slachtoffers zelf hun ervaringen zijn gevraagd. Het verdient nadrukkelijk aanbeveling om vervolgonderzoek te verrichten waarin slachtoffers worden gevraagd naar hun ervaringen met de slachtofferadvocatuur, met name met betrekking tot het aspect van de toegevoegde waarde van de slachtofferadvocatuur voor slachtoffers op het punt van ondersteuning en empowerment. Hierin zou ook meegenomen kunnen worden de vraag of civielrechtelijk en strafrechtelijk georiënteerde slachtofferadvocaten een andere invloed hebben op het proces en op de perceptie van slachtoffers.

¹⁸⁴ Piketvergoeding is vergoeding met betrekking tot rechtsbijstand die wordt verleend aan aangehouden verdachten van bepaalde strafbare feiten, vreemdelingen die op grond van de Vreemdelingenwet in hun vrijheid zijn beperkt of van wie de vrijheid is ontnomen en psychiatrische patiënten die in bewaring worden gesteld door de burgemeester (www.rvr.org)

Bijlage 1. Geraadpleegde literatuur en jurisprudentie

Literatuur

Van der Aa & Groenhuijsen 2012

S. van der Aa & M. Groenhuijsen, 'Slachtofferrechten in het strafproces: drie stapjes naar voren en een stapje terug?', *Ars Aequi* 2012, p. 603-611.

Andringa 2017

W. Andringa e.a., *Tweede meting Slachtoffermonitor*, Enschede: I&O Research 2017.

Ten Boom & Kuijpers 2008

A. ten Boom & K.F. Kuijpers, *Behoeften van slachtoffers van delicten. Een systematische literatuurstudie naar behoeften zoals door slachtoffers zelf geuit*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2008.

Candido 2017

J. Candido (red.), *Slachtoffer en de rechtspraak. Handleiding voor de strafrechtspraktijk*, LOVS 2017.

Cleiren 2008

C.P.M. Cleiren, 'Het monopolie op de strafrechtelijke waarheidsvinding. Overwegingen over belang en risico's van private "deskundigen" inbreng', in: J.H. Crijns, P.P.J. van der Meij & J.M. ten Voorde, *De waarde van waarheid. Opstellen over waarheid en waarheidsvinding in het strafrecht*, Den Haag: BJU 2008, p. 121-138.

Corstens/Borgers & Kooijmans 2014

G.J.M. Corstens/ M.J. Borgers en T. Kooijmans, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2018.

Currier, Holland & Niemeyer 2006

J.M. Currier, J.M. Holland & R.A. Neimeyer, 'Sense-making, Grief, and the Experience of Violent Loss: Toward a Mediation Model', *Death Studies* 2006, p. 403-428.

Cook, Heath & Thompson 2000

C. Cook, F. Heath & R.L. Thompson, 'A meta-analysis of response rates in web- or internet-based surveys', *Educational and psychological measurement* 2000, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/00131640021970934> (laatstelijk geraadpleegd op 13 november 2018).

Kooijmans 2011

T. Kooijmans, *Dat is mijn zaak!* (oratie Tilburg), Tilburg 2011.

Kool e.a. 2016

R.S.B. Kool e.a., *Civiel schadeverhaal via het strafproces. Een verkenning van de rechtspraak en regelgeving betreffende de voeging benadeelde partij*, Den Haag/ Utrecht: WODC/UCALL/UU 2016.

Malsch 2018

M. Malsch, 'Pas eerst bestaande maatregelen beter toe, vóór nieuwe slachtofferwetten te maken', NJBlog 2018, <https://www.njb.nl/blog/pas-eerst-bestaande-maatregelen-beter-toe-voor.29064.lynkx> (laatstelijk geraadpleegd op 10 september 2018).

Van der Meer 2017

H. van der Meer e.a., *Andere tijden. Evaluatie puntentoekenning in het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand*, oktober 2017.

Patton 2016

M.Q. Patton, *Qualitative Evaluation and Research Methods (2nd Ed.) Utilization-Focused Evaluation*, Saint Paul, MN.

Saan, Bollen & Kunst 2015

M. Saan, L. Bollen & M. Kunst, 'Het werk van de familierechercheur: een bron van stress of een bron van persoonlijke groei?' *Proces*, 94, 3.

Sas 2014

A.H. Sas, 'Het recht van het slachtoffer op kennisneming van de processtukken', *Delikt & Delinkwent* 2014, p. 797-827.

Sas 2016

A.H. Sas, 'Schadevergoeding via de strafrechtelijke procedure', in: J. Wildeboer en S. Brinkhorst (red.), *Handboek Personenschade*, Deventer: Kluwer 2016.

Schijns 2015

A.J.J.G. Schijns, 'De letselschadevordering van het slachtoffer in het strafproces: een zwakte in de strafvorderlijke rechtsbescherming', *TPWS* 2015, p. 33-40.

Schijns 2017

A.J.J.G. Schijns, 'Slachtofferrechten in het strafproces – de theorie en de praktijk', *Verkeersrecht* 2017, p. 258-263.

Strauss & Corbin 1998

Strauss, A.L. & J.M. Corbin (1998). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Vellinga 2009

W.H. Vellinga, 'De positie van het slachtoffer in het strafproces: een nieuwe wet', *Verkeersrecht Artikelen* 2009, p. 33-41.

Jurisprudentie

Rechtbank Zeeland-West Brabant 19 mei 2014, ECLI:NL:RBZWB:2014:3256

Rechtbank Amsterdam 11 mei 2015, ECLI:NL:RBAMS:2015:2765

Gerechtshof Den Haag, 12 september 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2648

HR 5 oktober 1965, ECLI:NL:HR:1965:AB3848

HR 7 januari 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZD0609, *NJ* 1997, 292

HR 8 december 1998, ECLI:NL:HR:1998:AC0671, *NJ* 1999, 274

HR 30 november 1999, *NJ* 2000, 93

HR 22 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD5356, *NJ* 2002, 240 (Taxibus-arrest)

HR 16 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1486

HR 7 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO9915, *NJ* 2005, 98

HR 23 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BG3449

HR 29 juni 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM4363

HR 13 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL9105, *NJ* 2011, 259 m.nt. C.P.M. Cleiren

HR 11 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR2359, *NJ* 2011, 558, m.nt. Reijntjes

HR 13 december 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ0834

HR 6 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR1149, *NJ* 2012, 367 m.nt. C.P.M. Cleiren

HR 6 november 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX8471, *NJ* 2013, 86 m.nt. Borgers

HR 15 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:917

HR 8 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1695

HR 17 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1448

HR 7 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:902

Conclusie A-G Silvis 6 maart 2018, ECLI:NL:PHR:2018:179

Bijlage 2. Vragenlijst

Uitnodigingsmail naar slachtofferadvocaten

Geachte (naam respondent),

Graag vragen wij uw medewerking voor een kort vragenlijstonderzoek naar de positie van de slachtofferadvocatuur. Het onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC), onder leiding van dr. Nieke Elbers (NSCR) en dr. Sonja Meijer (VU Amsterdam). U ontvangt deze vragenlijst omdat u als slachtofferadvocaat geregistreerd staat bij de Raad voor de Rechtsbijstand.

De aanleiding voor het onderzoek is de toenemende aandacht voor het slachtoffer in het strafproces en een uitbreiding van de slachtofferrechten. Het doel van dit onderzoek is inzicht te krijgen in de bijdrage van de slachtofferadvocatuur bij het verwezenlijken van slachtofferrechten. De vragenlijst is bedoeld voor advocaten die slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven bijstaan in het strafproces. Staat u géén slachtoffers bij in het strafproces? Dan willen we u vragen toch de vragenlijst open te klikken, en dat in de eerste vraag van de vragenlijst aan te geven. De vragenlijst wordt daarna beëindigd.

De vragenlijst bevat 17 vragen. De onderwerpen die worden bevraagd zijn het aantal slachtofferzaken, taakopvatting met betrekking tot slachtofferrechten, doorverwijzing, vergoeding, en opleiding. De vragenlijst sluit af met algemene respondentkenmerken. Het invullen van de vragenlijst duurt maximaal 15-20 minuten. Uw gegevens worden volstrekt anoniem behandeld. Deelname aan het onderzoek is vrijblijvend. De data wordt beveiligd opgeslagen. Heeft u vragen, neem dan gerust contact op met de onderzoekers.

Via deze link kunt u deelnemen aan het onderzoek: (link naar de vragenlijst)

Alvast hartelijk dank voor uw deelname!

Met vriendelijke groet,

Namens het onderzoeksteam,

Iris Beex
ibecx@nscr.nl
020 59 828 66

Vragenlijst 'Positie van de slachtofferadvocatuur'

ALGEMEEN

1. Hoe vaak heeft u slachtoffers van 2015 t/m 2017 bijgestaan in het strafproces?

0 nooit → U heeft aangegeven in de periode tussen 2015 en 2017 geen slachtoffers bij te hebben gestaan in het strafproces. De vragenlijst is hiermee beëindigd.

Hartelijk dank voor uw reactie.

0 < 5 keer

0 6-10 keer

0 11-20 keer

0 21-30 keer

0 31-40 keer

0 41-50 keer

0 >50 keer, namelijk

Ruimte voor toelichting:

2. Welk percentage van uw totale tijd besteedt u aan het behartigen van de belangen van slachtoffers in ernstige gewelds- en zedenzaken?

% van mijn tijd

Ruimte voor toelichting:

TAAKOPVATTING MET BETREKKING TOT SLACHTOFFERRECHTEN

3. Denkend aan de slachtoffers die u in het strafproces hebt bijgestaan: aan welke slachtofferrechten besteedde u de meeste tijd? (0 = geen tijd; 4 = het meest)

	Geen tijd	Weinig tijd	Gemiddeld	Veel tijd	Meeste tijd
<input type="text"/>					

a) Het slachtoffer informeren over zijn (slachtoffer)rechten (art. 51ab Sv)					
b) Het slachtoffer informeren over de aanvang en voortgang van de zaak (art. 51ac Sv)*					
c) Het kennisnemen van het dossier (art 51b lid 1 Sv)					
d) Het toevoegen van stukken aan het dossier (art. 51b lid 2 Sv)					
e) Het spreekrecht (art. 51e Sv)**					
f) De voeging in de strafprocedure met een vordering tot schadevergoeding (art 51f Sv)***					

* Toelichting bij deze vraag (i)

Bijvoorbeeld het recht om informatie te ontvangen over:

- het afzien van een opsporingsonderzoek of het beëindigen daarvan;
- het niet vervolgen van een strafbaar feit;
- het inzenden van een proces-verbaal tegen een verdachte;
- de aanvang en voortzetting van de vervolging, waaronder de uitvaardiging van een strafbeschikking;
- de aard van het aan de verdachte ten laste gelegde;
- de plaats, de datum en het tijdstip van de terechtzitting;
- de einduitspraak in de strafzaak tegen de verdachte;
- het instellen of uitblijven van hoger beroep.

** Toelichting bij deze vraag (i)

Bijvoorbeeld het voorbereiden van het spreekrecht door middel van het opstellen van een schriftelijke slachtofferverklaring, het geven van voorlichting over de inhoud en de procedure, het doen van een aanhoudingsverzoek ten behoeve van het uitoefenen van het spreekrecht, het bijstaan van het slachtoffer op de zitting, het uitoefenen van het spreekrecht namens het slachtoffer, etc.

*** Toelichting bij deze vraag (i)

Bijvoorbeeld het indienen van een vordering tot schadevergoeding, het aanpassen van een vordering tot schadevergoeding, het horen van getuigen of deskundigen over de vordering tot schadevergoeding, etc.

Ruimte voor toelichting:

4. Als u over onbeperkte middelen en tijd zou beschikken, waaraan zou u uw tijd ten behoeve van het slachtoffer dan het liefst besteden?

5. Ervaart u knelpunten in het realiseren van slachtofferrechten?

- a. M.b.t. het slachtoffer informeren over zijn (slachtoffer)rechten (art. 51ab Sv)

- b. M.b.t. het slachtoffer informeren over de aanvang en voortgang van de zaak (art. 51ac Sv)

- c. M.b.t. het kennismaken van het dossier (art. 51b lid 1 Sv)

- d. M.b.t. het toevoegen van stukken aan het dossier (art. 51b lid 2 Sv)

- e. M.b.t. het uitoefenen van het uitgebreide spreekrecht (art. 51e Sv)

- f. M.b.t. het indienen van een vordering tot schadevergoeding (art. 51f Sv)

6. In hoeverre bent u als slachtofferadvocaat aanwezig bij:

	nooit	zelden	soms	vaak	meestal	altijd	n.v.t.
Inhoudelijke zittingen							
Pro formazittingen							
Regiezittingen							
Slachtoffergesprek met Officier van Justitie							

Ruimte voor toelichting:

7. Ervaart u knelpunten bij het vertegenwoordigen van slachtoffers in het strafproces? Zo ja, welke?

a) Met betrekking tot rechterlijke instanties (rechtbank, hof)

b) Met betrekking tot het Openbaar Ministerie (OM/Zaakscoördinatoren)

c) Met betrekking tot politie

d) Met betrekking tot de communicatie *tussen* ketenpartners (politie, rechtelijke instanties, OM)?

e) Ervaart u andere knelpunten bij de vertegenwoordiging van slachtoffers, bijvoorbeeld met betrekking tot de omgang met het slachtoffer, beleid, praktijk, etc?

f) Zijn u, bij contacten met bovengenoemde instanties, best practices bekend voor wat betreft het vertegenwoordigen van slachtoffers?

DOORVERWIJZING

8. Hoe komen slachtoffers van ernstige- en zedenmisdrijven bij u terecht? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Via de politie

- Via de Officier van Justitie
- Via Slachtofferhulp Nederland
- Via de media
- Via andere advocaten
- Op aanraden van familie/vrienden van cliënt
- Zoeken op internet
- Anders, nl

Ruimte voor toelichting:

9. a. Wat gaat er goed op het gebied van doorverwijzing naar slachtofferadvocatuur?

b. Wat kan er beter op het gebied van doorverwijzing naar slachtofferadvocatuur?

VERGOEDING

10. Hoe worden uw diensten als slachtofferadvocaat vergoed? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Toevoeging Raad voor de Rechtsbijstand
- Slachtoffer betaalt uurtarief
- *No cure no pay*-basis
- Niet, ik werk pro deo
- Anders, namelijk

Ruimte voor toelichting:

OPLEIDING

11. Heeft u de basis- en/of specialisatieopleiding voor Ernstige Gewelds- en Zedenmisdrijven (EZG) gedaan?

- basisopleiding(en)
- specialisatieopleiding

12. a. Kunt u per opleiding specificeren op welke manier de opleiding(en) heeft bijgedragen aan uw werkzaamheden als advocaat van slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven?

--

12. b. Kunt u per opleiding specificeren wat de verbeterpunten van de opleiding(en) zijn met betrekking tot uw werkzaamheden als advocaat van slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven?

--

KENMERKEN RESPONDENTEN

13. Wat is uw geslacht? 0 V 0 M

14. Wat is uw leeftijd? 0 < 30
 0 31-40
 0 41-50
 0 51-60
 0 > 60

15. In welke provincie werkt u?

0 Drenthe	0 Noord-Brabant
0 Flevoland	0 Noord-Holland
0 Friesland	0 Overijssel

0 Gelderland	0 Utrecht
0 Groningen	0 Zeeland
0 Limburg	0 Zuid-Holland

16. Bent u aangesloten bij een beroepsvereniging?

0 Landelijk Advocaten Netwerk Gewelds- en Zedenslachtoffers (LANGZS)

0 Letselschade Advocaten (LSA)

0 Advocaten voor Slachtoffers van Personenschade (ASP)

0 Nederlandse Vereniging voor Strafrechtadvocaten (NVSA)

0 Ik ben niet aangesloten bij een beroepsvereniging

0 Anders, namelijk:

17. In het onderzoek gaan we diepte-interviews houden met slachtofferadvocaten (een interview duurt maximaal 1 uur). Wilt u meewerken aan een interview over dit onderwerp? Laat dan hier uw e-mailadres achter. Alvast hartelijk dank.

18. Heeft u nog overige opmerkingen, bijvoorbeeld over de vragenlijst of uw werkzaamheden?

Hartelijk dank voor uw deelname. De vragenlijst is hiermee beëindigd.

Bijlage 3. Interviewtopics en codeboom

Interviewtopics

- 1) Slachtofferzaken en slachtofferrechten
 - a) Procesbeschrijving: aantallen zaken in uw dagelijkse praktijk, uren per zaak, focus op bepaalde rechten (verschillende slachtofferrechten nogmaals expliciteren), aanwezigheid bij de zitting(en) en/of tijdens slachtoffergesprekken met officier van justitie
 - b) Mening over *uitbreiding* slachtofferrechten (recente uitbreidingen en mogelijke uitbreidingen in de toekomst)
 - c) Mening over verwezenlijking slachtofferrechten met en zonder advocaat

- 2) Positie slachtofferadvocatuur bij verwezenlijken slachtofferrechten (beleid, praktijk, houding van verschillende partijen, informatieoverdracht)
 - a) Knelpunten
 - b) Verbeterpunten
 - c) Best practices (positieve ervaringen)
 - d) Vergoeding: toevoeging RvR en anders

- 3) Opleiding
 - a) Welke? Wanneer?
 - b) Behoeften/ervaringen

- 4) Doorverwijzing van slachtoffers, naar slachtofferadvocatuur, of naar andere instanties
 - a) Van en naar welke instanties
 - b) Knel/Verbeterpunten
 - c) Best practices (positieve ervaringen)

Codeboom analyse interviews

- 1) Dienstverlening
 - Aantallen zaken
 - Recht op informatie
 - Recht op kennisneming dossier
 - Recht op toevoegen stukken dossier
 - Spreekrecht
 - Recht op schadevergoeding
 - Bejegening
 - Maatwerk
 - Samenwerking

- Knelpunten
- Verbetervoorstel
- Ontwikkeling door de tijd

2) Rol slachtofferadvocatuur

- Aantallen advocaten
- Goede ervaringen
- Knelpunten
- Toegevoegde waarde
- Kwaliteit
- Psychologische steun
- Pro-forma/regiezitting

3) Doorverwijzing

- Regionale verschillen
- Type zaken

4) Vergoeding

5) Opleiding

Bijlage 4. Begeleidingscommissie

Voorzitter:

Prof. Suzan van der Aa
Universiteit Maastricht

Leden:

Dr. Janne van Doorn
Universiteit Leiden

Mr. Corine van Ginkel
WODC

Mr. Annet Kramer
Openbaar Ministerie

Sophie Leenders, MSc, tijdens verlof vervangen door Marit de Vries, MSc
Beleidsmedewerker Ministerie van Justitie en Veiligheid

Mr. Alex Sas
Slachtofferhulp Nederland

Mr. Anne-Marie Wolf
Wolf advocaten

Bijlage 5. Projectgroep

Dr. N.A. Elbers

Nieke Elbers is postdoc onderzoeker bij het NSCR. Nieke heeft de afgelopen 10 jaar onderzoek gedaan naar behoefte, verwachtingen en ervaringen van slachtoffers in het letselschadetraject, in verschillende rechtssystemen. Ook heeft ze kwalitatief onderzoek gedaan naar de ervaringen van slachtoffers met hun belangenbehartiger. Nieke deed samen met Sonja Meijer de dagelijkse projectleiding. Samen met de andere leden van de projectgroep droeg zij bij aan de ontwikkeling van het onderzoeksontwerp en de onderzoeksinstrumenten, en aan de gedachtenvorming binnen de projectgroep gedurende het onderzoek. Nieke heeft de interviews afgenomen met procespartijen, de resultaten geanalyseerd en gerapporteerd. Samen met de andere leden van de projectgroep droeg zij bij aan de eindredactie van het onderzoeksrapport.

Mr. dr. S. Meijer

Sonja Meijer is werkzaam als universitair docent straf(proces)recht bij de vakgroep Strafrecht en Criminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Haar onderzoek richt zich op het sanctierecht en het strafprocesrecht en zij geeft onderwijs aan bachelor- en masterstudenten over de positie van het slachtoffer in het strafproces. Sonja is daarnaast werkzaam als rechter-plaatsvervanger bij de rechtbank Amsterdam en als raadslid bij de Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming. Sonja deed samen met Nieke de dagelijkse projectleiding. Samen met de andere leden van de projectgroep droeg zij bij aan de ontwikkeling van het onderzoeksontwerp en de onderzoeksinstrumenten, en aan de gedachtenvorming binnen de projectgroep gedurende het onderzoek. Sonja heeft de deskresearch uitgevoerd en gerapporteerd. Samen met de andere leden van de projectgroep droeg zij bij aan de eindredactie van het onderzoeksrapport.

I.M. Beex, MSc.

Iris Beex is afgestudeerd in de victimologie en strafrecht. Ze werkt als junior onderzoeker bij het NSCR. Ze doet onderzoek naar het effect van belangenbehartiging en herstelgerichte oplossingen voor slachtoffers in een schadeafwikkelingstraject. Ze is vrijwilliger geweest bij Slachtofferhulp Nederland. Samen met de andere leden van de projectgroep droeg zij bij aan de ontwikkeling van het onderzoeksontwerp en de onderzoeksinstrumenten, en aan de gedachtenvorming binnen de projectgroep gedurende het onderzoek. Iris heeft het vragenlijstonderzoek uitgezet onder slachtofferadvocaten, de resultaten geanalyseerd en gerapporteerd. Samen met de andere leden van de projectgroep droeg zij bij aan de eindredactie van het onderzoeksrapport.

Mr. A.J.J.G. Schijns

Arlette Schijns staat als advocaat slachtoffers van strafbare feiten bij, zowel in de strafprocedure als in de civiele procedure. Daarnaast is zij als onderzoeker verbonden aan de VU, waar zij onderzoek doet naar het schadeverhaal van slachtoffers van misdrijven, in het bijzonder naar mogelijkheden om de rol van private verzekeringen daarbij te vergroten.

Daarnaast onderzoekt ze de mogelijkheden van de afwikkeling van de letselschadevordering van het slachtoffer van een strafbaar feit in het strafproces te verbeteren, in het bijzonder de mogelijkheden naar een civiel traject parallel aan de strafprocedure. Zij is hoofddocent in de Beroepsopleiding Advocatuur. Zij is ook als docent betrokken bij de specialisatieopleiding EGZ, waar zij één civielrechtelijk onderdeel verzorgt. Arlette droeg samen met de andere leden van de projectgroep bij aan de ontwikkeling van het onderzoeksontwerp en de onderzoeksinstrumenten, waarbij zij in het bijzonder kon bijdragen door haar kennis van het praktijkkader. Daarnaast heeft zij de inhoud van het rapport nagekeken op juridische feitelijkheden en kloppend gemaakt met de praktijk. Vanwege haar hoedanigheid van slachtofferadvocaat is zij niet betrokken geweest bij de interpretatie van de resultaten, om een mogelijk conflict of interest uit te sluiten. Zij heeft niet deelgenomen aan het vragenlijstonderzoek noch de interviews. Samen met de andere leden van de projectgroep droeg zij bij aan de eindredactie van het onderzoeksrapport.

Prof. Mr. A.J. Akkermans

Arno Akkermans is hoogleraar privaatrecht bij de VU en raadsheer-plaatsvervanger in het Hof Amsterdam. Hij is expert op gebied van de impact van het recht op het welzijn van procesdeelnemers in het algemeen, en in het aansprakelijkheidsrecht in het bijzonder. Hij heeft veel onderzoek gedaan naar slachtoffers, onder andere in opdracht van WODC. Hij had een begeleidende rol bij het project van Kool et al (2016) over het civiel schadeverhaal via het strafproces, een verkenning van de rechtspraktijk en regelgeving betreffende de voeging benadeelde partij, uitgevoerd in opdracht van het WODC. Ook is hij de promotor van Schijns in het onderzoek naar het schadeverhaal van slachtoffers van misdrijven via het private verzekeringsrecht (2017), in opdracht van het Fonds Slachtofferhulp. Arno heeft samen met de andere leden van de projectgroep bijgedragen aan de ontwikkeling van het onderzoeksontwerp en de onderzoeksinstrumenten, waarbij hij in het bijzonder kon bijdragen door zijn kennis van het civielrechtelijke kader. Voorts heeft hij bijgedragen aan de gedachtenvorming binnen de projectgroep gedurende het onderzoek, en meegeschreven aan de inleiding en conclusie. Samen met de andere leden van de projectgroep droeg hij bij aan de eindredactie van het onderzoeksrapport.

S. Hansen

Senna Hansen was in de periode februari-juni 2018 stagiaire bij NSCR, en heeft meegelopen op het onderzoek om ervaring op te doen met kwalitatief onderzoek en ter voorbereiding op tweede master Opsporingscriminologie. Zij heeft de notulen van een van de begeleidingscommissie vergaderingen verzorgd, meegeholpen met de vragenlijst en een aantal interviews bijgewoond.